

**jaarboek
1973-1974**

HEBBEN MEDEGEWERKT
AAN HET SAMENSTELLEN VAN DE UITGAVE

de heer dokter FRANS MOENS
de heer HUBERT VAN CAUTEREN
de heer ETIENNE QUNITIYN
de heer MARC VAN UYTFANGHE
de heer GERARD BEIRENS
de heer ALBERT COUCKE
de heer Frans DE LOOSE
Mevrouw M. DE MAN-VERBEECK
de heer ERNEST DE WAELE
de heer ALBERT D'HOOGHE
de heer GILBERT HAEGENS
de heer PAUL LIMPENS
de heer JOZEF TROCH

WOORD VOORAF

Sinds 28 maart 1974 bestaat de Heem- en Oudheidkundige Kring van Zele vijf jaar. Ons eerste lustrum werd herdacht bij de luisterrijke en zeer stijlvolle opening van onze „Jute Expo“.

We mogen met fierheid terugblikken op onze prestaties van de vijf verlopen jaren. Benevens de bestuurs- en algemene vergaderingen, de tussenkomsten bij openbare instanties voor het behoud van monumenten en natuurschoon, de uitstappen, de wandelingen en fietstochten, hadden we vijf succesvolle tentoonstellingen achtereenvolgens gewijd aan „Zeel vóór 100 jaar“, „Zeelse Kant en Zeelse Schilders“, „Pieter Gorus“, „Aloïs De Beule“ en de „Jute“.

Verscheidene belangrijke publikaties zagen het licht nl. vijf jaarboeken die telkenjare stegen in omvang en belangrijkheid, een heruitgave van „Schets eener Geschiedenis van de Gemeente Zele“ door Honoré Staes, 1883, een beperkte heruitgave van „Beschrijvinge van de Parochie van Zele“ door D. Waterschoot 1775, drie reproducties van rietpentekeningen van André Bogaert in 1970 elk op tweehonderd exemplaren, een monografie over Pieter Gorus door R. Arens, een bundel liederen en rijmpjes bij spelen te Zele opgetekend, een korte geschied- en heemkundige beschrijving van Zele in het Nederlands, Frans, Engels en Duits en ten laatste een brochuurtje gewijd aan de jute.

Al deze verwezenlijkingen zijn mogelijk geweest door de onbaatzuchtige inzet van vele onzer leden en een gezond financieel beheer. De laatste jaren zijn echter de prijzen van de drukwerken dermate gestegen dat het bestuur het nodig geacht heeft het lidgeld te verhogen tot tweehonderd frank per jaar. Daarenboven zal het nodig zijn ons ledenaantal te verdubbelen om ons budget in evenwicht te houden. Als elk lid een nieuw lid aanbrengt is deze operatie meteen tot een goed einde gebracht. De inschrijvingen gebeuren bij onze secretaris de heer Hubert Van Cauteran, Cesar Meeusstraat nr. 2.

En nu aan het werk, ons tweede lustrum tegemoet.

25 januari 1975.

Dr. F. MOENS, voorzitter.

BIJ HET VERSCHIJNEN VAN HET VIJFDE JAARBOEK
NOTEREN WE DE NAMEN
VAN DE STICHTENDE LEDEN DIE ONS ONTVIELEN

	geboren te	overleden te
BOGAERT Elvira :	Zelee 11-9-1897	Gent 03-12-1971
DE SMEDT Albert :	Zelee 13-6-1905	Gent 18-01-1970
GEENS Gilbert :	Zelee 25-5-1913	Gent 05-12-1973
GEENS Yvonne :	Zelee 15-8-1899	Zelee 18-08-1969
GOOSSENS Robert :	Zelee 30-9-1905	Zelee 17-07-1974
GOSSEY Frans :	Zelee 5-4-1915	Gent 31-08-1972
PEELMAN Jan :	Moerzeke 7-5-1896	Zelee 04-10-1973
PEETERS Frans :	Zelee 13-12-1889	Zelee 02-10-1969
ROOMS Frans :	Hamme 21-2-1901	Zelee 23-05-1969
VAN DEN HOF Raymond :	Zelee 10-6-1913	Zelee 22-09-1973
VAN HASSEL Stephan :	Zelee 13-3-1928	Zelee 17-08-1971
VAN WIELE Michael :	Zelee 27-2-1921	Zelee 22-08-1971
VAN DEN ABEELE Louis :	Zelee 14-5-1901	Zelee 06-02-1974

Zij rusten in vrede !

VERSLAG VAN DE WERKING VAN DE KRING: 1-1-74 tot 31-12-74.

1974 was uitgeroepen tot het „Folklorejaar”. Laten we de werking van de kring uit dit oogpunt bekijken, wat de tentoonstellingen, voordrachten en publikaties betreft...

27 januari : onder zeer ruime belangstelling fietst een groep Zelenaars onder geleide van de heer burgemeester rond de kern van het gemeentegebied. Redelijk tempo, weinig „breuken” en geen enkele valpartij. Dit is ook een prestatie, nu vooral de fietser bijna geen plaats meer krijgt, al was het maar om te vallen ! Langs de tuinwijk, Olmenstraat, Gaverstraat en enkele honderden meters historische kasseien naar de Bosstraat, Wezepoel, B.V.A.-wijk, de nieuwe straten (Ommegankstraat, Collegestraat, enz.) naar de Dijkstraat. Even een blik op het mooie scheldebroek en dan naar Huivelde. Door de Bakkerstraat naar het industriepark. Het werd 16 uur toen afscheid werd genomen. Een dankwoord aan de leden van de wielergroep : „Onder-Ons-Trefin” voor hun talrijke opkomst. Ze waren een nieuw fris gezicht op deze uitstap.

22 maart : Statutaire vergadering in de trouwzaal van het gemeentehuis. De voordrachtgeefster, mevrouw De Man-Verbeeck kon na het welkomswoord door de burgemeester, ondervoorzitter; die de voorzitter tijdelijk verving, vlug het opgekomen publiek boeien door haar klare uitleg en de zeer merkwaardige beelden en dia's die ze ons liet bewonderen. Het onderwerp „De Vlaamse kinderprenten met voorstelling van kinderspelen” boeide elkeen ongemeen. Na de voordracht kon elke aanwezige nog even bladeren in het illustratiemateriaal van de spreekster. We zagen nog beeldekensboeken uit onze jeugd ! !

19 april : Tijdens deze bestuursvergadering werd het onderwerp van de jaarlijkse expo vastgelegd. „De jute te Zele”.

Reeds meer dan honderd jaar wordt jute verwerkt te Zele, dit is wel de moeite waard om even aangestipt te worden; immers „La Zeloise” startte in 1870 reeds met een fabriek te Zele. Er wordt besproken hoe en wanneer we met de industriëlen gaan spreken over mogelijke medewerking enz.

Tijdens deze vergadering deelt de burgemeester nog mede dat volgens enkele gegevens het eerste hek aan de kerk waarschijnlijk gemaakt werd door een zekere smid, Nobels genaamd, voorzaat van de huidige firma uit Sint-Niklaas (1665).

21 mei: Tijdens de avondploeg bezoeken we „La Zeloise”. Na dit zeer aangenaam bezoek bespreken we met de heren Haegens de mogelijke samenwerking voor de expo in november.

Tijdens de meimaand werd ook aan het gemeentebestuur meegedeeld dat ons bestuurslid, de heer Paul Limpens, aanvaardde om de kring te vertegenwoordigen in de op te richten culturele raad van Zele. De heer Paul Limpens werd ook later verkozen tot voorzitter van bedoelde raad. (Proficiat !)

Door de zorgen van de heer Arthur Galland, lid van de Kring, werd onze bibliotheek verrijkt met het boek: „De Infanterie”. Dank ervoor.

20 juni: Voor de Federatie van Toerisme in Oost Vlaanderen werd een vragenlijst ingevuld. Folkloristische gebruiken, markten, feesten, gastronomie enz. werden aangehaald. Vergeten we onze Zeelse vlaaien niet !

Ook voor het instituut voor Volkskunde van Antwerpen werkten we mee inzake de „Evocatie van het dagelijks leven”. Thuisarbeid, pierbolling, klompenmakers, een typische werkmanswoning enz. kwamen daar aan te pas.

11 augustus: Met 28 bezoekers traden we in groep de reuzentent binnen te Dendermonde. Naast „Het Peirdt” stonden de reuzen er ook. Verdere tentoonstelling van folklore met allerlei voorwerpen. Zeker een bezoek overwaard. De heer E. Verstrepen onze beste dank voor het gidsen en de klare uitleg.

23 augustus: Geleid studiebezoek aan „Phormium” te Zele. Na eerst de spinnerij bezocht te hebben deden we een rondgang in de weverij. Een groot bedrijf in volle werking is steeds indruk-

wekkend. Hier vernamen we dat de kunstvezel reeds sterk de jutevezel aan het verdringen is.

30 augustus : Er wordt besloten alles in het werk te stellen om de vroegere poststempel : „Zelee, Juteceentrum - Centre de Jute” terug in bezit te krijgen. Contacten worden gelegd met de bedrijven te Zelee om de medewerking nauwkeurig te bepalen. Een voorlopige inventaris wordt opgesteld van wat er zeker moet te zien zijn. Een werkgroep wordt hier ook samengesteld.

18 september : De heer Jozef Poppe stelt alles in het werk om bovenvernoemde poststempel in Zeels bezit te krijgen. Immers op de eerste vraag werd negatief antwoord verkregen. Bedoelde stempel was er niet meer, en kon dus onmogelijk afgestaan worden ! Uiteindelijk kon de heer Jozef Poppe bekomen van de heer Malfliet dat er een paar afdrukken naar Zelee verstuurd werden om zo een cliché met nagebootste afdrukken in het jaarboek en in de brochure te kunnen brengen. Dank hiervoor aan de heer J. Poppe.

Tijdens de maand september werd ook aan de voorzitter van de bakkersbond van Zelee en omliggende gevraagd om te zorgen tijdens de komende feesten voor enkele folkloregebakjes : zoals vlaaien, peperkoekjes versierd met suiker en chocolade, rikketikken enz., dit vooral voor de komende eindejaarsfeesten.

27 september : Tijdens deze vergadering wordt de expo besproken. De medewerkers die voor de brochure zorgen, worden aangeduid. Ook de inhoud van het jaarboek komt even aan de dagorde, alsmede het bezoek in de volgende lente aan „Bokrijk”.

Een aanvraag aan het gemeentebestuur wordt gedaan, om enkele voorwerpen uit de „Weefschool” te kunnen gebruiken.

6 oktober : Aan het gemeentebestuur worden twee wandelwegen voorgesteld. Het P. Goruspad en de Wandeling langs Scheldeboorden en Hooimeersen.

16 oktober : Samenkomst in de „Weefschool” te Zelee. Gezien er bijna geen inschrijvingen meer komen voor de weefkunde zal kortelings overgegaan worden tot het stopzetten van deze cursus. Een andere leergang zal in de plaats komen, wellicht elektriciteit of automechanica. De afgevaardigden van de kring (B. De Block en H. V. C.) dringen aan op het behoud van een houten jacquard-

weefgetouw voor katoendraad en een weefgetouw voor jute, alsook een armuremechanisme en enkele schietspoelen. Ook een stel laadstaanders wordt voor behoud gevraagd. De heer Vermeire staat ook aan de Kring af het schoolboek, een foto van de heer gemeentesecretaris De Meulder, een erediploma en een inslag met zweep (djakken) en een rol deels geweven jute.

4 november : Bijdragen voor het jaarboek worden besproken. De kosten van de Kring verhoogden, en het lidgeld wordt noodgedwongen op 200 fr. gebracht voor 1975 (100 fr. voor studenten !).

9 november : Openstelling van de expo : „De Jute”. Waren velen wellicht door de juten affiche aangetrokken, misschien wel; deels ook door de uitnodiging vanwege het gemeentebestuur aan de Zeelse nijveraars, maar ruim 125 personen woonden de plechtige openstelling bij:

Te 19.15 uur kon de voorzitter Dr. Fr. Moens de aanwezigen welkom heten. Het koor Rundadinella (14 uitvoerders) uit Gent zong enkele oude volksliederen en bracht een paar instrumentale stukken ten gehore.

De feestrede, door de heer Gilbert Haegens, was een merkwaardige technische uiteenzetting over de jute van plant tot weefsel. Zoals mijnheer Gilbert, gelijk hij in gans Zele best gekend is, ons jute leerde kennen zo hoorden we het nooit voordien. Velen kenden zakken en rollen juten weefsels. Doch wat daarbij komt kijken, en wat er vooral nog met jute gedaan wordt dat wisten we echt niet ! Voor de meeste aanwezigen was dit een openbaring.

Na deze uiteenzetting die terdege gevolgd werd, zongen de uitvoerders nog enkele wondermooie Vlaamse en andere liederen. De heer Heyerick en zijn uitvoerders genoten een verdiend applaus! De heer burgemeester opende de expo, na in enkele woorden Zele met de naburige gemeente Wieze vergeleken te hebben. Beide gemeenten kenden eens een bloeiende vlasnijverheid. Toen deze verdween ontwikkelden zich in Wieze belangrijke brouwerijen en een chocoladefabriek. Zele echter werd een textielcentrum voor jute en thans ook voor synthetische vezels.

Werkzame mensen uit deze gewesten hebben er steeds voor gezorgd dat er welvaart heerste. Hij dankte ook de Zeelse nijveraars voor hun inspanning die ook aan de Zeelse werknemers ten goede komt.

Met een dronk en een versnapering kon aan een rondgang gedacht worden, menigmaal hoorden we de bemerking : Dat had ik over de jute niet gedacht ! Wij ook niet, er was een beetje schroom bij de opbouw van de expo. Zal het genoeg mensen aanspreken. Doch elkeen drukte zijn tevredenheid uit na een bezoek. Hoevelen zijn er niet terug gekomen om nog een bekende of familielid op foto te zien aan het weefgetouw, aan de naaimachine enz.

De brochure die op de expo vlug van de hand ging was een kort historisch overzicht van de Zeelse jutefabrieken van vroeger en nu.

Deze expo trok ruim duizend personen aan voor een bezoek. Vele klassen van de Zeelse scholen kwamen dit bijzonder belangstellingspunt bekijken en bestuderen. Het was de moeite ook.

Bladeren we even in het gulden boek :

— Ondankbare tentoonstellingsvoorwerpen worden op een beste en leerzame wijze gepresenteerd ! Heemkunde die teruggaat naar een eigen Zeelse industrie.

— Prachtig initiatief.

— Zeer didactisch opgevat.

— De goede oude tijd.

— Een mooie herinnering aan vroeger.

— Met vele dank voor het leerzame wat we hier te zien kregen.

— Eg baaie interessant. (Zuid-Afrika !)

— Hartelijk proficiat; een deel geschiedenis en werkelijkheid van Zele is op een bijzondere wijze naar voor gebracht !

De kring mocht zich ook verheugen in het bezoek van Minister Luc D'Hoore van Vlaamse streekeconomie.

Van verschillende scholen kwamen de kinderen in klasverband op bezoek. Hun aandacht was goed. De fotoreportage toonde zeer duidelijk de stadia die de jutevezel onderging om tot allerlei vormen van zakken of weefsels verwerkt te worden.

Tot hier de werking voor 1973-1974.

Hopelijk in dezelfde zin en met veel moed 1975 tegemoet.

H. V. C.

Nu word u wederom een Kinder-spel gegeven; Nogtans een groot verschil aen dat van Number zeven.
 Encore un nouveau Jeu d'enfants, Qui n'est pas au des moins plaisants.

Zy maken ruffen
 Ils queriffent.

Spelen met 't Poppken
 Jouer avec la poupée.

Malken aen loopen
 Courir l'un après l'autre.

Hoofd over 't gm
 La Cabrale.

Spelen met Voor-werk
 La Fude.

Maken Blijden
 Les joues Bais.

Willek Vogten
 Fautent se balter.

crullen wat
 Tu croutis quelque chose.

Hy staet in 't midden
 Il est au milieu.

Knikken
 Jouer avec les marottes.

Waar val die? moe gaen?
 Où ira-t-elle?

Berken de-be
 Passer sous le bois.

Ale de piskelen
 Jouer aux nastans.

Met marbollen
 Jouer aux marbres.

Drægen malkanderen
 Porter l'un l'autre.

Kon of letter
 Pile ou croix.

Perk binkelen
 Aller deins pied.

Piepen borg
 Ils - se cachent.

Gobbelen met oorden
 Quatre ou double.

Paer of onpaer
 Pair ou sen.

Den blinden slaegt het ey
 L'aveugle frappe l'œil.

Plak in d'hand
 Qui frappe?

Spelen Soldaten
 Jouer les Soldats.

Hy word help
 Il est aidé.

Vasten ayt kloppen
 Chasser le Carin.

In de O spelen
 Jouer à l'O.

Spelen processie
 Jouer la procession.

Keirken over 't been
 Sauter par dessus les chandelles.

Spelen in maenen sijn
 Jouer au clair de la lune.

Stiekens plakken
 Passer der mag?

Met den Bal
 Le jeu de balle.

Tournoyen
 Le tournoy.

Dansin rond
 Danser à la ronde.

Den blinden slaegt den pot
 L'aveugle frappe le pot.

St. Merens Vuert
 Le jeu de jait.

St. Merens leuts
 Faut de St. Martin.

choonen lap
 Le jeu de la resette.
 N.º 30.

Tappken seldieren
 Le jeu du bobonne.

Met vuur-pylen schieten
 Jouer aux fusils.

Kappen den hoek
 Le coupe-gauche.

Raed wie doet dat?
 Devant qui fait ça?

Spelen een pond
 Jouer aux gages.

TE TURNHOUT, by P. J. REEPOLS, Boek - drukker.

Vlaamse Kinderprenten

DE VLAAMSE KINDERPRENTEN MET VOORSTELLINGEN VAN KINDERSPELEN

Eén van de mogelijkheden om op een direkte wijze kennis te maken met allerhande aspecten van het vroegere volksleven als ambachten, bedrijven, straatroepen, klederdrachten, kalendergebruiken, volksvermaken, kermissen, kinderspelen enz., zijn de 18de en 19e eeuwse voorlopers van onze huidige stripverhalen, namelijk de kinderprenten, even ter hand nemen.

Hier in Vlaanderen zijn de kinderprenten beter gekend onder de benaming mannekenbladen of sjantjeswale.

Zo'n mannekenblad deed in de voorgaande eeuwen dienst als een soort krant of illustratie voor die lagen van de bevolking die zich geen boeken konden veroorloven. Voor oud en jong gaf het bekijken van de gekleurde plaatjes en het lezen van de bijhorende versjes en onderschriften evenveel aanleiding tot vrolijkheid en vermaak als het een leerzame activiteit kon zijn.

De onderwerpen behandeld op de mannekenbladen variëren van sprookjes, kindervertelsels en legenden tot de uitbeelding van de voornaamste feestdagen van het jaar, beroepen, ommegangen, allerhande dieren en planten enz.

Tot in de tweede helft van de 19de eeuw werden de mannekenbladen gedrukt aan de hand van houtblokken waaruit door prentensnijders plaatjes en versjes werden gestoken die dan naast en onder elkaar werden afgedrukt en zo aan de prent het uitzicht gaven van een kort beeldverhaal. De prentjessnijders waren meestal volksmensen en konden alzo het best de volkse geest in hun prenten weergeven. De mannekenbladen die ambachtelijk werden vervaardigd vertonen dan ook typisch volkse kenmerken. We hebben overwegend te doen met naïeve voorstellingen, onhandig en on-

beholpen geschetst of getekend met hoekige, sterk gemarkeerde omtreklijnen. De afzonderlijke plaatjes zijn meestal gekleurd met een paar kleurvlekken in geel, groen, rood of blauw, met sjablonen aangebracht. Ook de versjes en de onderschriften weerspiegelen trouw de volkstaal met hun plat en ruw taalgebruik en de weinig vloeiende versjes waarbij enkel met het rijm rekening werd gehouden.

In Vlaanderen werden vooral sinds het begin van de 19e eeuw kinderprenten op grote schaal verspreid en dit door een aantal uitgevers waarvan de meeste in Turnhout gevestigd waren. De firma P. J. Brepols was van die uitgevers veruit de belangrijkste.

Eén van de succesrijkste onderwerpen behandeld op de manekensbladen waren de kinderspelen. Ieder fonds had zijn aantal prenten waarop de meest geliefde kinderspelen en -bezigheden uit die tijd waren voorgesteld. In een aantal afzonderlijk ingelijste plaatjes werden telkens één of meerdere kinderspelen voorgesteld en werden voorzien van een passend versje of onderschrift.

Eén markant voorbeeld is de kinderprent nummer 30 uitgegeven door P. J. Brepols te Turnhout. De houtblokken die nodig waren voor het drukken van deze prent dateren uit het begin van de 19de eeuw en gaan vermoedelijk terug op een 18de eeuws model. Het exemplaar dat u hierbij vindt afgebeeld is een latere herdruk. Dit is vast te stellen aan de hand van de onderschriften die niet enkel in het Vlaams maar ook in het Frans zijn opgesteld. Dit is een algemeen voorkomend fenomeen vanaf 1830 (onafhankelijkheid van België) en tevens één van de middelen om deze prenten min of meer te dateren.

De titel van deze prent luidt als volgt : „Nu word u wederom een Kinderspel gegeéven, Nogtans een groot verschil aen dat van Nomber zeven.” In het eerste gedeelte van het opdrachtvers van deze prent wordt ons dus het onderwerp van de prent medegedeeld. „Nomber zeven” slaat op een kinderprent eveneens uitgegeven door Brepols die het nummer zeven draagt (iedere prent uitgegeven door het fonds kreeg immers een nummer).. De prent nummer 7 van Brepols stelt eveneens kinderspelen voor, vandaar dat er in het opdrachtvers gewag van gemaakt wordt, terwijl men er tegelijkertijd op wijst dat de beide prenten verschillen, dat ze dus andere spelen voorstellen.

We krijgen op deze prent in zeven rijen van zes afzonderlijke plaatjes afbeeldingen van de meest verschillende spelen, bezigheden en gebruiken waarmee jongens zich in het begin van de 19de eeuw vermaakten, waaronder het krijgertje spelen, haasje-over springen, zeepbellen blazen, knikkeren, het bruggespel, bikkelen, paardje spelen, hinkelen, verstoppertje spelen, blindei slaan, handjeplak, soldaatje spelen, processie spelen, het kaarsje springen op Driekoningen, belleketrek doen, het schoentje springen of tornooien, het potslaan, een Sint-Maartensvuur aanleggen, schoentje lap spelen, tappeken schieten, koekkappen enz.

Elk plaatje dus een bepaald moment uit een of ander spel aan de hand van een paar stereotiep getekende mannetjes die met hun spel-materiaal bijna telkens het gehele plaatje vullen en weinig of geen plaats vrij laten voor enige aanduiding van de omgeving waar ze zich bevinden.

Op andere kinderprenten met voorstellingen van kinderspelen komen niet alleen spelende jongens maar ook meisjesvermaken voor als het spelen met poppen, rondedansen, touwtje springen, koken-eten spelen, schommelen, pluimbal spelen, spelen met een vangbekertje enz. Naargelang van de vaardigheid van de prentensnijders konden de plaatjes soms uitgroeien tot werkelijk goed getekende tafereeltjes geplaatst in de natuur of binnenshuis. Al deze eenvoudige mannekenbladen brengen heel wat interessante zaken in verband met vroegere kinderspelen, speelwijzen, benamingen van spelen en de verspreiding ervan aan het licht.

Sinds de tweede helft van de 19de eeuw werden de mannekenbladen niet meer ambachtelijk vervaardigd maar industrieel, volgens het principe van de kleurenlithografie. Dit nieuwe drukprocédé bracht mee dat de mannekenbladen een veel grotere oplage hadden dan vroeger. Er zijn dan ook heel wat van die prenten bewaard gebleven. De druktechniek liet tevens toe zeer natuurgetrouwe en gedetailleerde tekeningen te realiseren met fijne kleurschakeringen zodat de voorstellingen de werkelijkheid heel dicht benaderen en zelfs details het bekijken waard maken.

Alhoewel ons land zelf een aantal uitgevers van industriële kinderprenten had, waarbij we de firma Brepols te Turnhout en de firma Gordinne te Luik als belangrijkste vermelden, waren de hier verspreide mannekenbladen voornamelijk uit Frankrijk af-

komstig. Zo kenden hier de prenten van Pellerin en Pinot uit Epinal, die ook met het oog op de verspreiding in België en Nederland in het Nederlands gedrukt werden, een enorm succes. Getuige daarvan is het feit dat die mannekenbladen ook de benaming „Prentjes van Epinal” kregen in onze gemeenten.

Op nog enkele industriële kinderprenten zijn de afzonderlijke plaatjes niet aaneengeschakeld tot een beeldverhaal, maar brengt ieder plaatje een of ander kinderspel of vermaak in beeld. De meeste mannekenbladen zijn echter grappige vertelsels of moraliserende verhaaltjes waarin voorbeeldige of ondeugende kinderen de hoofdpersonages zijn en waaraan dikwijls een zedeles verbonden is voor de lezertjes. Op die mannekenbladen die gewijd zijn aan de wereld van de kinderen uit die tijd komen ook nog kinderspelen en speeltuigen voor als tolleren, vliegeren, knikkeren, hoepelen, kegelen, touwtje springen, verstoppertje spelen, paardje rijden op stokken hobbelpaarden, steltenlopen, schaatsenrijden enz. De poppemoedertjes bezetten soms met hun troetelkind en de bijhorende attributen alle plaatjes van een hele kinderprent. Die prenten geven dan dikwijls als het ware een reportage van de wijze waarop voorbeeldige meisjes een hele dag met hun poppekinderen doorbrengen.

Kleine prentjes die in bepaalde opzichten nauw verwant zijn met de mannekenbladen en eveneens als bron van informatie voor vroegere kinderspelen en speelgoed bruikbaar zijn, zijn de chromolithografische reclameprentjes. Sinds het eind van de 19de eeuw kwam het vaak voor dat bij sommige levensmiddelen als koffie, chocolade, koekjes, cacao, zeep, stijfelpoeder en noem maar op, kleine prentjes gevoegd werden voor de kinderen. Ook winkels en grote bedrijven namen aan deze manier van reclame maken deel en verspreidden chromoprentjes met op de voor- of achterzijde publiciteit voor hun zaak. De kinderen verzamelden heel ijverig al die kleurige prentjes die hen gratis werden aangeboden en poogden de ontbrekende prentjes uit een reeks eveneens te bemachtigen. De onderwerpen afgebeeld op die prentjes lagen meestal binnen de belangstellingssfeer van de kinderen. We vinden er dieren onder, soldaten, beroepen, rebus- en zoekplaatjes tot plezierige en lieve plaatjes van kinderen. Uiteraard komen op die laatste prentjes ook spelende kinderen voor.

De industrieel vervaardigde kinderprenten evenals de chromolithografische reclameprentjes zijn dus wat betreft kinderspelen en speelgoed zeker belangrijk iconografisch materiaal. Samen met de houtsneden hebben ze voor een geïnteresseerde en oplettende bekijker ervan heel wat over het vroegere kinderleven te vertellen.

M. DE MAN-VERBEECK

de heer Gilbert Haegens

JUTE - EXPO

VAN 9 TOT 24 NOVEMBER 1974
R A A D S Z A A L - G E M E E N T E H U I S

VOORWOORD

De fijne vrouwenhanden van onze kantwerksters schreven destijds een brok geschiedenis en maakten Zele bekend voor zijn kunstkant... De ruwe mannenhanden van onze vlassers maakten van onze gemeente een bekend vlasdorp... Dit alles is reeds verleden tijd.

Een nieuwe nijverheid kwam in de plaats en zou zich sedert de jaren 1880 moeizaam ontwikkelen, via stoom en elektriciteit mechaniseren en tenslotte vooruitstrevend moderniseren. Na de eerste wereldoorlog produceerden en verwerkten zes grote en middelgrote bedrijven te Zele de bastvezelplant JUTE als textielgrondstof, ingevoerd uit Bengalen, India.

De geteelde plant rond de uitgestrekte alluviale deltamondingen van de Ganges en de Brahmapoutra heeft aan duizende Zeelse werkmensen uit meerdere generaties de bestaansmogelijkheid en welvaart geboden.

Onze bedrijfsleiders pasten zich steeds aan en evolueerden in de aangewezen richting, eigen aan onze tijd.

Met 20 % der totale jutebedrijvigheid in België, bleef Zele als jutecentrum — tot enkele jaren geleden — in de poststempel vereeuwigd.

Een herinnering !

De Heem- en Oudheidkundige Kring van Zele dankt de directies van onze Zeelse juteverwerkende bedrijven voor hun volle medewerking bij de oprichting van onze jute-expo en tevens bij de samenstelling van deze brochure, waarvoor we een beknopte historiek van hun bedrijf mochten ontvangen.

E. Q.

OORSPRONG VAN DE JUTE

Langs Groot-Brittannië om kwam de jute als vezel tot ons. Reeds in de 19de eeuw zocht de Britse vlasnijverheid naar een vervangvezel om aan de steeds groeiende vraag naar verpakkingsmiddel te kunnen beantwoorden. Zo kwam de herontdekking van het nut van deze plant, die sinds 2000 jaar geteeld wordt in de landstreek rond de Golf van Bengalen, in Indië.

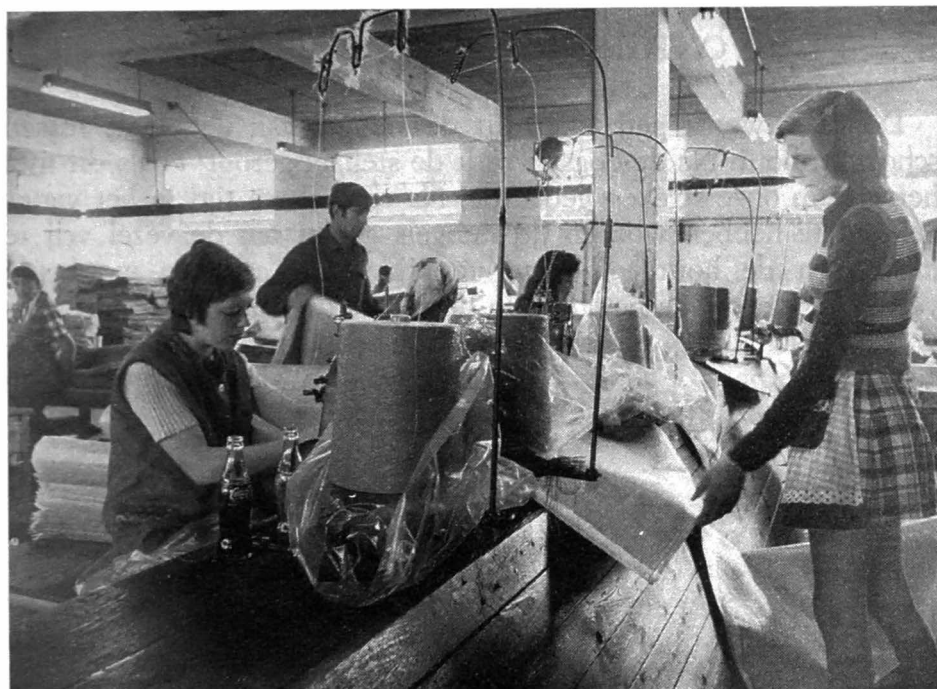
DE PLANT

Geteeld in het oosten en het noorden van Bengalen geeft de plant een heldergekleurde vezel : White-Jute genoemd. De Tossa-Jute komt van de roodbruine vezel. Deze plant wordt hoofdzakelijk geteeld in en rond de zeer uitgestrekte deltamonding van Ganges en Brahmapoutra, de streek van Bengalen, voor het grootste gedeelte behorend tot Oost-Pakistan.

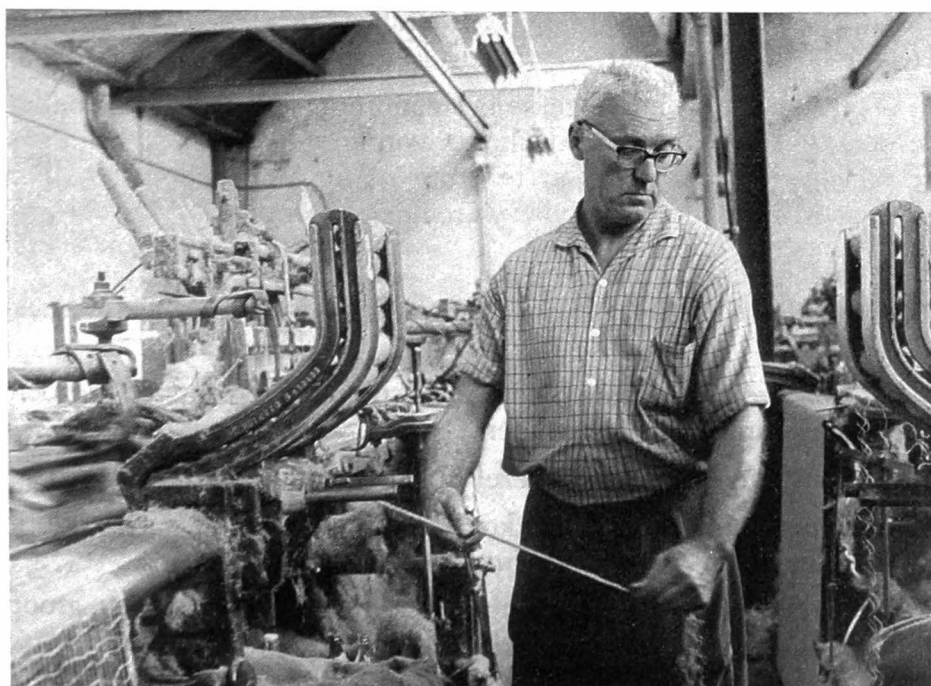
De plant tiert in een alluvionaire grond, met waterloopjes doorkruist en bevoeid. Het subtropisch klimaat zorgt voor de afwisselende regenseizoenen, moessons, en harde droge perioden. Zijn de moessonwinden daar, die dikwijls hevige cyclonen opwekken, de plant lijdt er niet onder. Water, zon en vooral warmte zijn voor haar onmisbaar, een nodige factor voor de stevigheid.

DE ZAAITIJD

Deze belangrijke periode ligt vooral in februari-maart. De oogsttijd is einde juli. Dan bereiken de stengels een hoogte gaande van 1,50 m tot soms wel 4,50 m hoogte. De oogsttijd en het ganse oogstgebeuren gaan met een ritueel gezang gepaard, mogelijks ook om het arbeidsritme gelijk te houden.

Werkplaats in „La Zéloise”

Weverijafdeling in „La Zéloise”

ONTGINNING VAN DE VEZEL

De vezel wordt getrokken uit de stengel van de plant, tussen schors en hout. Na de oogst wordt de stengel groot; zoals dit met het vlas in onze streken gebeurde. Na een zekere tijd in het water gelegen te hebben worden de stengels geplet om de vezel vrij te maken en de houtdeeltjes te verwijderen. Tenslotte wordt de vezel overvloedig gespoeld en in de zon te drogen gelegd. Dit alles is handwerk. Deze vezels worden nadien in grote bundels samengebracht en naar de triercentra gebracht. Tot dusver spreekt men nog van „Loze-Jute”. Dit wil zeggen losse of ongesorteerde jute.

COMMERCIALISATIE

Deze vezels worden nu gesorteerd; de onderverdeling gebeurt naargelang de kwaliteit, meestal „Grades” genoemd. Zo spreken we van *First - Lightning - Hearts - Cuttings*, enz.

De aldus gesorteerde vezels worden in balen gebonden. De plaatselijke nijverheid in Indië en Bangladesh verwerken hoofdzakelijk de laatste kwaliteiten en stellen zich tevreden met de „*Kutcha-bales*” die niet samengedrukt zijn.

Waar de vezel een overzeese bestemming krijgt moet deze onder de pers, om sterk samengedrukt te worden. (*Pucca-bales*). Immers de scheepsruimte speelt een te grote rol in de vrachtkosten. Per schip wordt de jute naar alle werelddelen gebracht.

IN DE SPINNERIJ

Uit de haven komen de balen in de spinnerij terecht. Ze worden opgestapeld in ruime magazijnen.

De voorbereiding van de vezel omvat verschillende stadia :

1. Opening van de harde pakken (balen) met de opener of klop-machine. Dan worden de jutepakken gescheiden.
2. Eerste verzachtende bewerking in de softener, waar een groot aantal gegroefde cylindere de pakken grijpen en bekneden.

Oude personeelsfoto „La Zéloise”

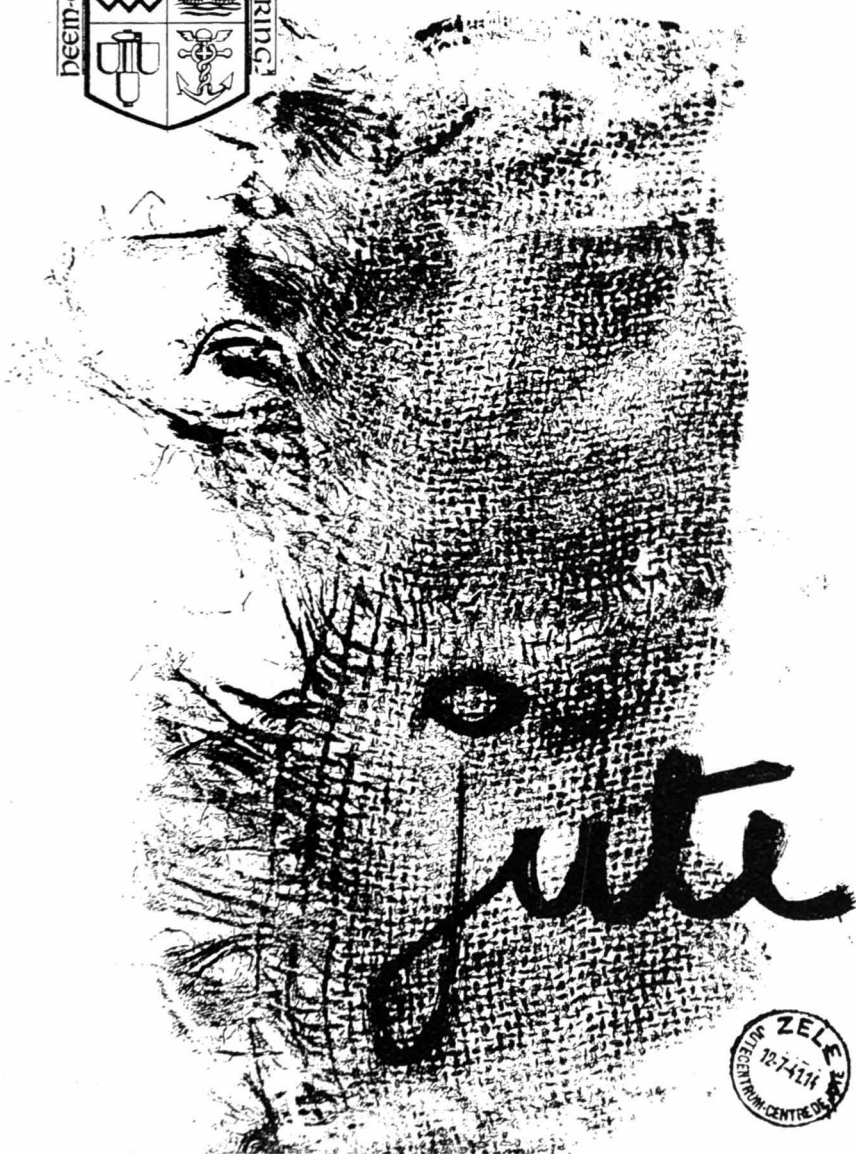
3. Ensimeren : dit is besproeien onder druk met een vette vloeistof; om het glijden en verzachten van de vezels mogelijk te maken.
4. Rijden : de jute blijft in pakken rusten op grote karren, gedurende 24 tot 48 uur bij een gunstige temperatuur, in kamers.
5. Doortocht in de Goodsmachine : de jute glijdt tussen een reeks gegroefde rollen, na te zijn opengespreid. Nadien wordt de vezel gegrepen in een veld hekelstaafjes die aan een trage snelheid draaien, vervolgens in een veel sneller draaiend naaldenveld. Dit staat gelijk met grof kammen, het kuisen verzacht de vezel. Bij de uitgang van de machine bekomt men een breed lint of wiek, die dan op omvangrijke rollen wordt opgewonden.
6. De brekerskaart enerzijds, de eindkaart anderzijds voltooien het schoonmaken en eenvormig maken van de vezel, die dan een minder breed lint is geworden.
7. Het uitrekken is een nieuwe bewerking, dit is nodig om de eenvormigheid van de linten te bekomen, ook bedoeld om het gewicht per lengte-eenheid te verminderen. Deze linten worden gerekte na te zijn gedubbeld, een eerste, tweede en derde maal; op een speciale uittrekbank. Bij de uitgang komt het smalle lint in grote potten terecht.
8. Het kan gebeuren dat tenslotte een spilbank wordt gebruikt om aan het lint een lichte torsie te geven, in dit geval wordt het lint opgerold op grote bobijnen.

IN DE WEVERIJ

Soms wordt het garen aan de weverij in strengen geleverd, maar over het algemeen wordt wel anders te werk gegaan. Het stevig garen, dat voor de ketting bestemd is, wordt opgewonden in grote cilindrische en konische bobijnen, rolls, genoemd. Dit gebeurt op de bobijnmolens. Dit garen is nu klaar voor het bomen. Het garen voor de inslag wordt in spoelen of cops gewonden op een spoelmaschine. Het zal onder deze vorm in de schietspoel van het weefgetouw ingezet worden.

In de weverij :

1. Het garen voor de ketting geleverd gaat eerst naar de scheermachine. Daar worden de draadlagen opgebouwd, die nader-

Kaft brochure „Jute Expo”

hand de boom zullen uitmaken. Het afwinden van deze bobijnen gebeurt langs de top.

2. Dit garen wordt gesterkt. De behandeling bestaat hierin dat de laag garens door een lijmbad wordt gestuurd en daarna gedroogd. Dit dan op verwarmde trommels. Dit sterkbad is de belangrijkste bewerking, ze effent de garens, en vermijdt dat die pluïsjes verwekken. De gebruikte pap bestaat uit aardappelmeel vermengd met andere bindmiddelen.
3. Na het sterken worden de bomen naar de doorhalers gestuurd, een bewerking die in de jute met de hand wordt uitgevoerd. Bij het doorhalen wordt de kettingboom voorbereid voor het het weven. Dit door het plaatsen van gepaste kam en weefriet en volgens de vereisten van het weefsel.
4. De aldus voorbereide boom wordt op het weefgetouw geplaatst.
5. Het eigenlijke weven wordt aan de wever toevertrouwd. Het garen van de inslag komt in de lader die de schietspoel van het weefgetouw moet bevoorraden. De wever herstelt de gebroken draden, gaat de goede gang en werking na en zorgt dat een uitstekend weefsel wordt geproduceerd. De hedendaagse getouwen zijn voorzien van een kettingbreker, inslagbreker en spoelbevoorraden. De bomen zijn van grote omvang.
6. De van het weefgetouw gevallen weefsels gaan naar de veredeling waar ze gemangeld of gekalanderd worden. Dit om ze effen en glanzend te maken. Dan zijn de stukken klaar voor de verzending, ze worden geplooid of in rollen geleverd; op een houten of kartonnen huls.
De weverijen bezitten ook een confectiewerkhuis voor het vervaardigen van zakken en andere juteartikelen.

DE JUTE EN HAAR GEBRUIK

De gewone man is wel onwetend inzake het gebruik en de toepassingen van het afgewerkte juteproduct.

De aardappelzak en de kolenzak zijn voldoende gekend. Toch is voor de meesten onder ons wel onbekend hoezeer jutegarens en jutedoek in de alledaagse voorwerpen aanwezig is.

Een vlugge opsomming, zeer onvolledig trouwens leidt ons tot volgende produkten :

koorden en zware touwen; zeilen voor isolatie van kabels; tapijten; en matten; jutebanden voor plafonds, verpakking voor planten; beveiligingsdoeken tegen vorst voor fruit en groenten; standdoek voor linoleum; roofingsdoek voor dakbedekking; termische isolering voor buizen; omwinddoek voor brandstoftanks; tuftgaren met jutedoek voor het tufttapijt; gronddoek voor betongietsels; ondervloeren voor viltlaag; binnenbekleding voor auto's, zetels en autozittingen; binnenvoering voor schoenen, kledingsstof, enz., decoratie van moderne gebouwen, zelfs gordijnen in zeer fijne jute. Laten we ook onze vaderlanderkens niet vergeten, die onze dijken helpen herstellen; denken we aan de aardappelzakjes, kolenzakjes, ajuinzakjes, veevoederzakjes, meelzakken, suikerzakken, enz.

Zo kennen we ook de speciale zak waar de binnenzak uit polyethyleen wordt in geschoven om waterwerende produkten te verpakken, terwijl de jutezak later weer voor andere doeleinden zal gebruikt worden.

Verder kennen we ook de zak vervaardigd met doek, beplakt met speciaal papier. Verder wordt de jute nog door middel van bitumen met een bepaald papier beplakt.

G. H. (Jutibel)

HISTORIEK VAN „LA ZELOISE”

Lag de oorsprong van de huidige jute-weverij „La Zeloise” misschien wel langs de handwevers met kleine getouwen in de thuisarbeid, dan was het zeker dat Karel Haegens wel enkele handwevers in dienst had. Deze werknemers weefden zeildoeken voor windmolens en vaartuigen.

In 1868 werd uiteindelijk de eerste steen gelegd van de fabriek op de Lokerenbaan. Het „getjak” van de handgetouwen en de slag van de lader hoorde men op de schaars bebouwde Lokerenbaan. De wevers verwerkten ook hier zeildoek, ze waren werkelijk specialisten in het weven van die dingen; de markt was vooral naar Nederland.

Zele telde in 1868 ongeveer 12.280 inwoners, en voor deze mensen was het volslagen nieuw, zo een fabriek. Men verwerkte jute en kempgarens. We schrijven 1901 en de vooruitgang van de industrialisatie gaf een stoot aan de oprichting van de onderneming „La Zeloise”. De definitieve organisatievorm kwam er en de N.V. werd gesticht.

De juteweverij kende vlug een grote uitbreiding, dit grotendeels door de mechanisatie. „Bij Haegens stond er een nieuwe stoommachine, met een *groot* wiel (het vliegwiel) met drie draaiende bollen.” Dit alles was goed zichtbaar langs de straatkant.

Al vlug kwam er een nieuwe tak in de fabriek : het confectioneren. Het was niet te verwonderen dat duizenden zakjes : vaderlanderkens gebruikt werden (en nu nog) om de dijken te versterken en het water tegen te houden. Om niet te spreken van de oorlogsomstandigheden !

Kwam dan de periode met moeilijke tijden. We denken aan 1931-1932. Vele bedrijven moesten sluiten. La Zeloise heeft toen stand gehouden. Na de laatste wereldoorlog was de directie er vlug bij om te moderniseren. De kunstvezel wordt gebreid; nieuwe zakjes voor allerhande gebruik. Zakken in verschillende kleuren worden met moderne breimachines aan zeer hoog tempo gebreid.

Ondertussen is ook de N.V. Trifelt gestart in 1961. Autobekledingspanelen met jutevilt voor isolatie, tapijten geprikt met kunstvezels, welke langs de onderzijde beplakt zijn met een dunne laag P.V.C. (plastiek).

ANVERS.
GAND.

C. DETREZ & Cie

BRUXELLES.
BRUGES.

*De stichter van „La Zéloise”
Gustavus Johannes Baptista Haegens
geboren 3.9.1830 - overleden 3.5.1917*

Jute heeft zeker nog niet afgedaan. Integendeel, meer en meer wordt er nog jute gebruikt. Denken we maar aan de kledingsindustrie, de muurbekleding en de volkamertapijten, waarin jute eveneens sterk aan bod komt als onderlaag.

G. H.

HISTORIEK N.V. PHORMIUM - ZELE

1925 : Officiële stichtingsdag is 3 februari.

Er werd gestart met 14 tweedehandsgetouwen.

Op een korte tijdspanne van 10 à 15 jaar groeide dit kleine gebouw met zijn 14 getouwen uit naar 306 getouwen met een geweefselbreedte gaande van 70 cm tot 235 cm. Op dat ogenblik had Phormium een oppervlakte van 4000 m².

1940-1945 : Tijdens de tweede wereldoorlog kende de firma wel een periode van terugloop omwille van de afwachtende houding die werd aangenomen.

1948 : De nieuwe generatie nam de leiding over. Op zeer korte termijn breidde de firma uit en groeide de oppervlakte naar 40.000 m². Weverij en afwerkingszaal draaiden op volle toeren en op een bepaald ogenblik had de konfektiezaal een capaciteit van 35.000 afgewerkte zakken per dag.

1950 : Dit jaar was een mijlpaal in de annalen. De spinnerij werd in gebruik genomen. Nu kon de firma beschikken over zelfgesponnen garen wat de kwaliteit van het produkt heel wat verbeterde.

1955 : Ingebruikname van een tweede gedeelte der spinnerij. Deze uitbreiding was vooral bedoeld voor het spinnen van de grove garenummers. De produktie der spinnerij steeg van 50 ton naar 100 ton per week.

1957 : Weer een uitbreiding der activiteiten : een afdeling voor extrusie van polyethyleenfilm wordt in gebruik genomen. Deze afdeling heeft op dit ogenblik een produktie van 160 ton per week. Verruiming is reeds voorzien om deze produktie binnen afzienbare tijd te kunnen opdrijven.

1959 : Aankoop van 2,75 hectare grond met aanpalende fabriek, daardoor steeg de totale oppervlakte tot 7,5 hectaren. Weer werd een nieuwe afdeling opgericht. Weer een nieuwe mijlpaal in de annalen van de fabriek. Er werd immers aanvang gemaakt met de bouw van een breddoekweverij. Aan dit geweefsel met een breedte tot 525 cm, worden de hoogste eisen gesteld op gebied van kwaliteit daar het dient als tapijtbodem.

1972 : Omschakeling van de smaldoekweverij van jute naar een heel andere grondstof nl. het polypropyleengeweesel. In dat zelfde jaar wordt er ook gestart met een extrusie-afdeling voor polypropyleengaren.

Enkele algemeenheden : elke dag worden er circa 50 ton grondstoffen verwerkt. Personeelsbezetting : 440 werklieden + bedienden. Afzetgebied : verspreid over gans West-Europa.

A. D.

N.V. VAN DER EECKEN & C° ZELE

Jutespinnerij - Twijnerij
Spinnerij van kunstmatige en synthetische vezels

Ze le had reeds van voor 1914 bekendheid verworven door zijn textielnijverheid, de bewerking van vlas, katoen, hennep en jute. Na de wereldoorlog I ontwikkelde de jutenijverheid zich op spectaculaire wijze.

Een zestal juteweaverijen draaiden op volle toeren, toen in 1928 de heer Honoré Van der Eecken († 1951), ex-directeur van een groot textielbedrijf te Lokeren, zich in Zele kwam vestigen en er de Jutespinnerij N.V. Van der Eecken & C° oprichtte.

De vestiging van deze spinnerij in de Zevensterrestraat, maakte de bewerking rond door de vezel te verspinnen tot garen en het garen te verweven tot een doek als afgewerkt produkt.

Vanaf dit tijdstip werd aan onze gemeente de algemene benaming van JUTECENTRUM gegeven. In het postkantoor werd een speciale afstempeling „ZELE - Jutecentrum” gebruikt.

De firma Van der Eecken leverde aan de juteweaverijen kettingen en inslaggarens voor het weefsel. De jutegarens kregen nog andere bestemmingen : ze werden getwijnd in de twijnerij van de firma tot twee- drie- of meerdraadsgaren. Dit ander soort jutegaren werd op de markt verkocht door handelaars of leurders als naaigaren, stopgaren of nog als bindgaren. Hard getwijnde jutegarens werden ook gestreken en bewerkt tot touwtjes en koorden, die onder vorm van bollen en rolletjes in de handel kwamen. Te Zele woonden meerdere families die als leurders de zelen van de zeeldraaiers aan de man brachten; ze namen er nu ook de touwtjes bij en kwamen zich regelmatig bevoorraden bij de firma Van der Eecken. Buiten de jutetouwtjes fabriceerde de heer Van der Eecken ook touwen van Italiaanse en Hongaarse hennep en ook van vlas, de grondstof van de streek. Dergelijke glad gestreken kwaliteiten hadden meer glans, waren beter gepolijst, de trekkracht lag hoger, de handelswaarde was groter, de afzet belangrijker. Een dertigtal jaren later

zal deze handel in „ficellen” uit de markt verdwijnen en vervangen worden door kunstmatige middelen als plakband en synthetisch materiaal.

In de loop van de jaren dertig en vooral na Wereldoorlog II werd de produktie van weefgaren geleidelijk overgeschakeld naar tapijtgaren. De voortbrengst van tapijtgaren is een specialisatie. Onder het beheer van de heer Marcel Van der Eecken (1951-1964) bereikte deze fabrikatie een zeer hoge bloei. De fabriek werd uitgebreid met een nieuwe afdeling jute fijnspinnerij (1956).

Nadat de heer Roger Van der Eecken de leiding in het bedrijf had in handen genomen (1964 tot heden) verschenen ernstige tekens aan de wand dat de jute in konkurrentie zou komen met de oosterse landen en dit zou wel eens noodlottig kunnen worden voor deze industrie.

De firma moderniseerde het machinepark om het hoofd te kunnen bieden aan de dreigende mededinging uit het buitenland en richtte zijn blikken naar een nieuw textielbedrijf met toekomst in de tapijtsector : de spinnerij van synthetische garens voor tapijten.

Deze nieuwe afdeling werd opgericht en ontwikkeld na enkele jaren tot een renderend bedrijf.

Op dit ogenblik bloeit de N.V. Van der Eecken & C° als jute-spinnerij met daarnaast ook een moderne spinnerij van synthetische garens in volle uitbreiding.

Het is het grootste bedrijf van Zele geworden, stelt 267 personen te werk in de jute, 586 in de synthetische, totaal 853 bedienden, techniciens, specialisten en allerhande vaklui inbegrepen.

Het bedrijf wordt beschouwd als een typisch voorbeeld van vooruitstrevende industriële verwezenlijking; het bekleedt een voor-aanstaande plaats in de jute-industrie van België en scheert de hoogste toppen van de Europese voortbrengst van synthetische en kunstmatige garens voor de tapijtnijverheid.

F. D. L.

VIJF GENERATIES GOOSSENS EN DE JUTENIJVERHEID

„Ik werk bij Goossens” is een uitspraak die al dateert van het jaar 1828. Inderdaad toen stichtte Eligius Goossens een firma die zich bezig hield met het vervaardigen van vlassen en kempen doek. De specialiteit van Goossens was voornamelijk het weven van zeildoek voor de talrijke graanmolens. Dat gebeurde eerst op handgetouwen en nadien op mekanische getouwen die vanaf 1874 aangedreven werden door drijfkracht van een eigen stoommachine. Het was de periode tijdens dewelke overgeschakeld werd op het verwerken van de jutevezel die sedert 1860 van uit Indië werd ingevoerd. In 1910 werd overgeschakeld op elektrische aandrijving en de firma beschikte toen over een zeventigtal getouwen (tot 160 cm breedte). Dat de firma Goossens Gebroeders steeds voortstrevend was bewijst het volgende : in 1929 werd een jutespinnerij opgericht; in 1934 kwamen 12 automatische 7/4-getouwen het machinepark vervoegen, getouwen die door één wever en één helper werden bewerkt (Alois Van Geeteruyen en Alfons Certijn weten hier meer over); na de wereldoorlog 40-45 was de firma er het eerst bij om brede getouwen aan te kopen die tot 5 m breedte konden weven.

Het aantal werklieden die Goossens Gebroeders te werk stelde schommelde van 125 (in 1900) naar 200 (in 1930) en tot 300 (in 1970). Opmerkelijk is wel dat vanaf 1900 tot 1940 heel wat thuisarbeidsters een centje bijverdienden door jute zakken te naaien. Van de huidige derde generatie zijn er nog velen die vanaf hun zesde levensjaar dienden mee te werken om hun steentje bij te dragen om wat brood in de kast te hebben. Die thuisarbeidsters werden ingeschreven en gelukkig is dit inschrijvingsregister en de stortingen aan de pensioenkas bewaard gebleven. Aan de hand van dit kostbaar boekje worden nu nog regelmatig pensioengerechtigden geholpen. Hun gezegde : „ik heb nog bij Quiracus gewerkt”, slaat natuurlijk op de tweede generatie van Goossens ofte Quiracus Goossens, zoon van Eligius. In 1936 werd de firma N.V. Goossens Gebroeders boven de doopvont gehouden. Dit was ten tijde van de heren Alfons en Jozef Goossens, zoons van Quiracus, de derde generatie. De onlangs overleden heer Robert Goossens betekende voor de firma een grote waarde door zijn klare

Gelooft zij Jozus Christus! Amen!

Deze voorbouw was met twee verdiepen en hier was de eigenlijke fabrieksbouw.

Deze fabriek werd gebouwd in 1874 door onken vader Quiracus Goossens en zijn vennoot, onken oom, Cosar Goossens, zijn tweelingbroeder.

De fabriek was sedertdien merklijk verhoogt en verbeterd door de ontwikkeling der Nyrkerheid. -

Zij werd ganssch vernield in den wereld-oorlog begonnen den 2^{en} Augusti 1914. -

Den 8^{en} Oktober 1914 werd zij ganssch plat gesloten in een geschutsgerecht door de Belgische artillerie. - Zij was abdan de eigendom der firma, immer genaamd als vorken, Goossens, behroeden, dan bestaande uit Alfons, Pharaïde en Jozef Goossens, kinderen van Quiracus Goossens. Samaevoorenoemd.

Die hielden moed en, met Gods hulp, hebben zij onmiddellijk na de kump, de fabriek terug heropgericht, eerst de wery - pledder - kuisch - en meetkalen; dan de oude rekenkaal; dan in Juni 1915 deken voorbouw. Later, als God belijft, de heele fabriek voort: magazyne en tuellen en - ganssch nieuw - 7 jeen kal nodig zijn.

Dat God ons vuder beware for versterke!
Lekt, 31^{en} Mei 1915 - 1 Juni 1915. Goossens, behroeden.

kijk op de toekomst. Hij schakelde in 1957 een nieuw bedrijf in door een tufting-machine aan te kopen, de eerste in Europa.

De vijfde generatie Goossens, de heren Piet en Karel Goossens, heeft met de jutelijverheid moeilijke dagen gekend. Op internationaal vlak kregen Indië en Pakistan, waar de ruwe jute geteeld wordt, de nodige ontwikkelingshulp en moderne spinnerijen en weverijen werden opgericht. Dat was een eerste oorzaak van de teleurgang van de jutelijverheid, die nog een zwaardere concurrentie kreeg : het op de markt komen van geweven en niet-geweven synthetische weefsels.

Er werd tijdig volledig overgeschakeld naar de tufted tapijtenvervaardiging, dit in 1970. Voor de Heem- en Oudheidkundige kring nog dit: de laatste meter juteweefsel bij de N.V. Goossens Gebroeders werd geweven op 10 september 1970 door Cesar Goossens (geboren op 15-7-1912) op een 28/4-getouw (5 m breedte). Cesar Goossens begon in 1927 als leerling-wever bij de firma Goossens, is nu nog werkzaam als wever bij een Zeelse firma.

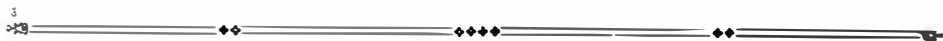
Tot slot willen we er op wijzen dat in de oude fabrieken op de Kouter te Zele meerdere jaartallen in de muur zijn gemetseld. Bij het jaartal 1914 staan twee obussen, dit als herinnering aan het beschieten van de fabriek door de Belgische artillerie, waarbij de weverij en de naaizaal vernietigd werden. Vijf generaties Goossens hebben in de jutelijverheid bedrijvig geweest. Nu heeft de vijfde generatie een nieuwe fabriek bijgebouwd, waarin het Cabritavasttapijt wordt vervaardigd en werk verschaft wordt aan 400 werknemers.

E. D. W.

GOOSSENS FRÈRES, à Zele-lez-Termonde

Tissage Mécanique

Sacs, Toiles d'Emballage, Toiles à Voile, Bâches, etc.

Maison fondée en 1828

Usine BOMBARDÉE et

DÉTRUITE COMPLÈTEMENT

le 8 Octobre 1914

et RECONSTRUITE IMMÉDIATEMENT

Nous avons l'avantage d'informer nos honorables clients que nous aurons atteint, fin de la semaine présente, notre production normale.

Nous nous recommandons à la faveur de leurs ordres qui seront exécutés avec toute la célérité voulue et dans les melleures conditions.

Salutations distinguées

GOOSSENS Frères,

à Zele-lez-Termonde.

Février 1915.

FIRMA COPPIETERS

Bronnen : de heer Odillon Coppieters, nijveraars te Gent, de heer Caesar Hoogewijs, werkzaam in het bedrijf van 1912 tot 1959 en Fr. Michem, *Zele en zijn geschiedenis*, 1957, p. 332-333.

Het begon zeer bescheiden en wel zó dat het beginjaar niet meer te achterhalen is. Nog vóór in Zele de jutevezel verweven werd, was Philemon Coppieters een klein bedrijf begonnen op de Zandberg. De juiste datum is onbekend, maar zeker stelde hij reeds personeel aan het werk in 1876. Uit okkasiezakken in de zogenaamde Toile d'Australie, die vooral uit Antwerpen kwamen, werden zakken vervaardigd voor allerlei doeleinden, maar vooral voor de nagelfabrieken.

Met het eigenlijke weven werd eerst gestart na 1905, toen het bedrijf werd voortgezet op naam van Odilon Coppieters, terwijl de zetel werd overgebracht naar de wijk Rinkhout. Het begon zeer voorzichtig : toen Caesar Hoogewijs er als 11-jarige in 1912 begon te werken waren er 6 à 7 getouwen. Eerst werkte men uitsluitend met handwevers, doch spoedig werd overgeschakeld op elektriciteit. Volgens de heer Coppieters waren ze hierbij de eersten op Zele, volgens F. Michem, p. 333 volgden ze onmiddellijk op de eersten. Het bedrijf, dat nu in volle opgang was, werd in zijn verdere uitbreiding geremd door de oorlog 1914-1918. Na de oorlog werd met nieuwe moed gestart. Het bestaande bedrijf werd op 8 februari 1924 omgevormd tot een N.V. onder de benaming Anciens Etablissements Odilon Coppieters onder de leiding van de gebroeders Achilles en Odilon Coppieters. Meer en meer werd de bedrijvigheid toegespitst op het vervaardigen van lichte juteweefsels. Het grootste deel van de produktie werd bestemd voor de uitvoer, vooral naar Noord- en Zuid-Amerika. In die periode bereikte het bedrijf zijn hoogste bloei : er draaiden ongeveer 100 getouwen en om de produktie op peil te houden werd er in ploegen gewerkt. In de periode 1930-1940 vonden er zowat 90 arbeiders hun broodwinning.

Maar toen kwam de tweede wereldoorlog en men was tevreden de arbeiders aan het werk te kunnen houden door het vervaardigen van allerlei ersatzprodukten.

Toen het weer vrede werd, nam het bedrijf een nieuwe start

onder de leiding van de derde generatie : Odilon Coppieters. Al spoedig bleek dat de oorlog een felle slag had toegebracht aan de juteweverij. Het zou nooit meer worden als het was. Zo werd dan het harde maar onafwendbare besluit genomen : op 15 april 1956 werd de fabricage stilgelegd. Een tijd lang nog werd de handel in juteweefsels voortgezet, tot einde 1959 werd overgegaan tot de laatste stap : verkoop van gebouwen en inboedel.

Zo eindigde een bedrijf dat zeker bij deze gelegenheid niet onvermeld mocht blijven. Het is een voorbeeld hoe door de stoute ondernemingsgeest van de leiders en de noeste werklust van de arbeiders een onderneming tot bloei kan komen. Maar ook hoe in een klein land als het onze niet altijd tegen de tijdsomstandigheden kan opgetornd worden.

A. C.

N.V. ZEELSCHE WEVERIJ, Weverijstraat, ZELE

Stichting

Deze onderneming werd gesticht bij akte, verleden voor Notaris Albert Meeus, notaris gevestigd te Zele, op 25-4-1927. (Staatsblad 16-17 mei 1927 - nr. 6590-6591.)

De Raad van Beheer bestond uit 5 beheerders : de heren Michel De Geest, Jules Van Moer, Kamiel Rombaut, Triphon De Beule en Theodoor Troch en 2 kommissarissen : de heren Eduard Heirwegh en Cesar Roels.

De eerste vergadering van de Beheerraad had plaats op 13 mei 1927 te 11 uur voormiddag, ten huize van de heer Theodoor Troch, Afgevaardigde-Beheerder.

Voorlopig werden de activiteiten ondergebracht in de lokalen der vroegere schrijnwerkerij van Gustaaf Roels, Kouter, Zele.

Op zaterdag 16 juli 1927 werd er tenhuize van de afgevaardigde-beheerder overgegaan tot de aanbesteding voor het bouwen der nieuwe fabriek, welke moest voltooid zijn tegen 15 november 1927.

De bouw bestond uit vier kappen van elk 80 meter lengte en de bouwmeester was de heer Adolf (Rudolf) Keppens.

Om een idee te geven van de prijzen uit die tijd, geven we hier enkele details uit de aanbesteding :

metselwerk : hoogste aanbod : 175.000,— fr.; laagste aanbod : 155.735,— fr.; schrijnwerk : hoogste aanbod : 49.574,— fr.; laagste aanbod : 42.209,82 fr.

Inrichting :

In 1927 bezat de weverij : (vier kappen) 20 getouwen 6/4 en 7/4, 1 papmachine (sterkmolen), 1 kalender (mangler), 3 naaimachines, 1 meetmolen (stukkenmeter).

In 1957 was deze situatie als volgt : (vijftien kappen) 120 getouwen 6/4 tot en met 12/4, 4 papmachines (sterkmolens), 16 naaimachines, 1 kalender (mangler), 1 hydraulische pers, 1 meetmolen-dampmolen, 1 elektrisch heftoestel en verder alle modern materiaal, nodig voor de fabricatie, een smederij, draaibanken, boormachines, lasapparatuur, enz.

Productie

Alle juteweefsels van 90 cm tot 180 cm breedte werden geproduceerd in alle kwaliteiten en gewichten, gaande van 90 g tot 500 g per m². Hiermede werden alle soorten zakken vervaardigd met speciale zijde- en kopraden (heracles en zoom), naden in jute, vlas of katoen en dit in alle kleuren.

Personeel

Het personeel varieerde tussen de 40 en de 80 werknemers onder leiding van meestergasten, die op de hoogte waren van hun taak en in geweten hun plicht deden voor patroon en werkmakkers.

De werklieden, goede en trouwe mensen, werkten vol toewijding mede aan de groei en bloei der fabriek. Ze hadden ter hunner beschikking een zeer moderne wasplaats en zeer mooi ingerichte eetplaats met centrale verwarming.

Alhoewel het niet raadzaam is namen te noemen, want dan worden er namen vergeten, kan de opsteller van dit overzicht niet nalaten een bijzondere hulde te brengen aan de families Cesar Roels en Cyriel Van Driessche, welke de fabriek steeds hebben aangezien als hun zaak, als een stuk van hun leven.

Stopzetting

De Zeelse Weverij is verplicht geweest gedurende de laatste wereldoorlog alle activiteit te stoppen in de maand mei 1941, door het toedoen van Herr Bauknecht en andere heren der Textielcentrale uit Brussel. De fabricatie werd herbegonnen enkele maanden na de bevrijding. Aldus heeft de Zeelse Weverij een meldenswaardige bijdrage geleverd tot de uitbreiding en de bloei der nijverheid te Zele.

Gesticht in 1927, werd de fabriek gesloten in 1957, juist dertig jaar na haar stichtingsjaar.

De naam „Weverijstraat” zal blijven herinneren aan haar bestaan.

J. T

Deze teksten kwamen tot stand dank zij de medewerking van :
Albert Coucke, Frans De Loose, Ernest De Waele, Albert
D'Hooghe, Gilbert Haegens, Paul Limpens, Etienne Quintijn,
Jozef Troch, H. Van Cauteren.

De affiche voor de expo : een bedrukt juteweefsel, werd ge-
maakt door de N.V. Phormium. Volgende tekst was erop te
lezen :

JUTE EXPO
ZELE
GEMEENTEHUIS
9 TOT 24 NOVEMBER 1974

Aan alle medewerkers, ook aan de personen die hielpen aan de
opbouw van de expo, inzonder voor de medewerking ons verleend
door het gemeentebestuur onze oprechte dank.

Kanunnik prof. dr. A. B. Van der Moeren

ZELE EN ZIJN PROMINENTEN

KANUNNIK PROF. DR.
ADOLF-BERNARD VAN DER MOEREN

(1836-1913)

EEN VOORAANSTAAND ZELENAAR

door Marc VAN UYTFANGHE

Na jarenlang getalm en administratief geknoei werd, zoals bekend, enkele maanden geleden besloten dat de parochiekerk van Zele-Durmen zal worden gesloopt en voorlopig vervangen door een noodkerk, in afwachting dat ooit (?) tot volledige nieuwbouw wordt overgaan. Het is hier niet de plaats om te redetwisten over de gegrondheid of de opportuniteit van deze beslissing. Men kan alleen betreuren dat zij in extremis werd genomen op het ogenblik dat nochtans alle nodige schikkingen waren getroffen om op vrij korte termijn het bestaande, in neo-gothische stijl opgetrokken kerkgebouw te restaureren en dat hier motieven hebben meegespeeld die aan het parochiaal belang totaal vreemd zijn. Wij kunnen alleen hopen dat de beslissing nog niet onherroepelijk is.

Hoe dan ook, nu de parochie Durmen ook om andere redenen een moeilijke tijd doormaakt, lijkt het passend enkele beschouwingen te wijden aan de figuur en het werk van de man aan wie Durmen als parochie alles te danken heeft, nl. kanunnik Adolf-Bernard Van der Moeren, die tegelijkertijd, omwille van zijn studies en zijn functies, tot de markantste persoonlijkheden behoort die Zele heeft gekend.

Twee jaar geleden reeds, op 1 en 2 juli 1972, stond zijn nagedachtenis centraal op de tentoonstelling „Oud-Durmen”, georganiseerd n.a.v. het eeuwfeest van de plaatselijke vrije school. Dit artikel beoogt enerzijds kan. Van der Moeren te situeren in zijn tijd en zijn milieu, voornamelijk als academicus en theoloog, en anderzijds de rol die hij in en voor Durmen heeft gespeeld nader toe te lichten. Het berust voor wat het eerste facet betreft, op

gegevens verzameld in de universiteitsbibliotheken van Gent en vooral van Leuven. Voor het tweede werd ons heel wat (anekdotische) informatie verstrekt door bejaarde Durmenaren die de kanunnik in hun jeugd nog hebben gekend. Wij willen hier vooral onze speciale dank betuigen aan de heer Maurice Van Haver, rustend hoofdonderwijzer (A. De Beulelaan 6, Zele) en oud-Durmenaar die bijna dagelijks bij kan. Van der Moeren aan huis kwam tijdens diens laatste levensjaren en die, spijs zijn zeer hoge leeftijd, met zichtbaar genoeg allerhande herinneringen voor ons heeft opgefrist. In verband met de stichting van kerk en school konden wij verder officiële gegevens putten uit het boek *Zeel en zijn geschiedenis* van Frans Michem, uit het *Memorieboek* van het klooster van Durmen en uit de herinneringsbrochure uitgegeven ter gelegenheid van het eeuwfeest van 1972.

I. KORTE BIOGRAFISCHE SCHETS

Adolf-Bernard Van der Moeren werd geboren te Zele-Durmen op 27 januari 1836. Zijn ouders, Benedictus en Isabella Raemdonck, waren welvarende, hoewel geen rijke landbouwers en stonden, naar verluidt, bekend om hun vrijgevigheid t.o.v. de armen van de wijk. Zij hadden 9 kinderen, vier zonen van wie er twee priester en één geneesheer zou worden, en vijf dochters van wie er één zou intreden bij de Zwarte Zusters te Dendermonde. Dat zij sommige van hun kinderen lieten studeren mag wel uitzonderlijk worden geheten in de sociale context van die tijd. Er moet aan toegevoegd worden dat zoiets vaak alleen mogelijk was dank zij de steun en de aanmoediging van de Kerk die begaafde jongeren aantrok om hen eventueel voor te bereiden op het priesterschap.

De jonge Adolf volgde de oude humaniora aan het Klein-Seminarie te Sint-Niklaas, waar hij schitterende studieresultaten behaalde en zich onderscheidde door wat toen heette een *conduite exemplaire* (voorbeeldig gedrag). Hij besloot priester te worden en beëindigde te Sint-Niklaas zijn philosophicum⁽¹⁾. Als student

(1) Het Klein-Seminarie van het bisdom Gent, nadien gevestigd in Drogen, bevond zich destijds inderdaad te Sint-Niklaas. Vandaar dat het bisschoppelijk kollege van deze stad nu nog vaak „Sint-Jozefs-Klein-Seminarie” wordt geheten.

aan het Groot-Seminarie te Gent blonk hij zodanig uit dat zijn oversten hem naar de universiteit te Leuven stuurden om er theologie te studeren. Hij liep reeds kollege te Leuven toen hij in 1858 te Gent priester werd gewijd door Mgr. Delebecque. Aan de universiteit bleef hij suksessen boeken : in 1858 reeds behaalde hij het bakkalaureaat en in 1861 het licentiaat in de godgeleerdheid. Het was toendertijd gebruikelijk dat bekwame en talentvolle geestelijken die reeds universitaire diploma's hadden behaald zich gedurende enige tijd gingen vervolmaken in Rome. Ook Adolf Van der Moeren verbleef er enkele maanden in het *Collegium Belgicum*. Hij volgde lessen aan de *Studia* van de diverse Kongregaties en aan de kerkelijke Akademies. In de rijkelijk gevulde bilbiotheken van de Eeuwige Stad verzamelde de jonge theoloog het nodige materiaal voor zijn doktoraal proefschrift dat als titel zou dragen : *De processione Spiritus Sancti ex Patre Filioque* ⁽²⁾. (Over het theologisch belang van dit onderwerp, cf. infra). Op 16 juli 1864 promoveerde hij met deze verhandeling te Leuven tot doctor in de theologie, en wel *summa cum laude*, met grootste onderscheiding zou men nu zeggen.

Zowel de inhoud van zijn dissertatie als de verdediging ervan alsmede van de 72 bijkomende stellingen hadden te Leuven een briljante indruk gemaakt en bezorgden aan Van der Moeren een hoog wetenschappelijk en spiritueel aanzien zowel bij vakgeleerden als in brede kerkelijke kring. De dag zelf van zijn promotie werd hij benoemd tot professor in de moraaltheologie (zedelijke godgeleerdheid) aan het Groot-Seminarie te Gent, waar hij zich snel een soliede reputatie wist op te bouwen. De talrijke generaties priesters van het bisdom Gent die hem als leraar hebben gehad koesterden voor hem een grote bewondering en genegenheid. Zijn vakkennis, zijn gedegen wijsheid en menselijkheid deden een meerderheid onder hen ertoe besluiten hem als biechtvader en *directeur de conscience* ⁽³⁾ te kiezen. Om zijn verdiensten als Seminarieprofessor te erkennen benoemde Mgr. Delebecque hem in 1869 tot erkanunnik van Sint-Baafs te Gent.

Tijdens zijn professoraat te Gent was Van der Moeren, ook bui-

(2) Vertaling : Over het voortkomen van de Heilige Geest uit de Vader en de Zoon. Gepubliceerd te Leuven (Van Linthout) in 1846, VIII-226 pp.

(3) Letterlijk : „gewetensleider”.

ten het Seminarie, actief op het pastorale vlak. Wij zullen nog nader ingaan op zijn betekenis voor de „gewijde welsprekendheid” in de Nederlandse taal, in een periode waarin de officiële taal van de hogere klerus ook in Vlaanderen het Frans was. Vanuit diezelfde tijd dateert ook zijn streven om van zijn geboortedorp een volwaardige parochie te maken. Ook hierop komen wij terug. Signaleren wij nog dat hij van 1877 tot 1880 algemeen directeur was van de Zusters van de Kindsheid Jesu.

Op 17 november 1880 overleed plots Mgr. Roelants, hoogleraar in de moraaltheologie aan de Leuvense Universiteit en President van het Heilige-Geestkollege aldaar. Unaniem besloten de Belgische bisschoppen toen de dynamische Seminarieprofessor uit Gent tot zijn opvolger aan te stellen in beide functies. Vooral die van President van het H.-Geestkollege (waarover verder meer) gold toen als een uitzonderlijke eer. Ook hier genoot kan. Van der Moeren zeer snel het respect en de sympathie van zijn studenten. Pas twee jaar later, ter gelegenheid van zijn zilveren priesterjubiläum op 18 juni 1883, brachten zij hem, samen met honderden van zijn oud-leerlingen uit Gent, een plechtige en warme hulde, waarbij zij hem als blijk van achting en genegenheid zijn portret in steendruk overhandigden. Op de intekenlijst voor dit portret komen circa 700 namen voor, waaronder die van verscheidene buitenlanders, o.m. van de toekomstig katholieke aartsbisschop van Londen. Wij publiceren in bijlage bij dit artikel de integrale Nederlandse vertaling van de belangrijke rede die Prof. Van der Moeren bij deze gelegenheid heeft uitgesproken.

Niet alleen bij zijn studenten, ook bij zijn kollega’s hoogleraren stond kan. Van der Moeren in hoog aanzien. Sommigen onder hen riepen hem op hun sterfbed bij zich om hem de uitvoering van hun laatste wilsbeschikking toe te vertrouwen.

Naast persoonlijk gebed en bezinning — een faktor van zijn priester-zijn die hij nooit heeft verwaarloosd — besteedde kan. Van der Moeren het grootste deel van zijn werkzaamheid aan zijn academische kolleges en aan zijn talrijke publikaties die voor het grootste deel uit zijn Leuvense periode dagtekenen (cf. infra). Ook het bestuur en het ekonomaat van het H.-Geestkollege slorpten een niet onaanzienlijk gedeelte van zijn tijd op, hoewel de geestelijke en pastorale begeleiding van zijn priesters-studenten hem verre-

weg het nauwst aan het hart lag. Daarbij bleef hij nog de tijd vinden om in menig Vlaamse kerk kanselredes te gaan houden, o.m. tijdens eremissen van pasgewijde priesters. Zijn jaarlijks verlof van drie maanden bracht hij evenwel volledig door in zijn geliefd Durmen, waar hij trouwens op 17 september 1888 de eerste H. Mis zou celebreren in de kerk die er dank zij hem was tot stand gekomen. Een jaar later, in 1889, overleed Mgr. Lambrecht, 23e bisschop van Gent, na een kortstondig episkopaat. De naam van kan. Van der Moeren werd toen overal geciteerd als mogelijke opvolger en reeds waren telegrammen met gelukwensen in de ouderlijke woning te Durmen ontvangen, toen bijzondere (familiale) omstandigheden zijn bisschopsbenoeming hebben verhinderd, waardoor de paus uiteindelijk Mgr. Stillemans aanstelde.

Kan. Van der Moeren zette dus te Leuven zijn academisch onderwijs verder. Tweemaal is hij dekaan geweest van de theologische fakulteit, nl. in 1883-84 en in 1897-98. Ondertussen liet zijn gezondheidstoestand reeds veel te wensen over en begon hem te hinderen in het vervullen van de zware taken die zijn ambt meebracht. In 1898 bekwam hij op eigen verzoek van de Belgische bisschoppen eervol ontslag als hoogleraar en President van het H.-Geestkollege en kreeg hij de titel van professor emeritus. Een van de bisschoppen, Mgr. Hebbelynck, kommentarieerde als volgt zijn heengaan uit Leuven : *En M. Van der Moeren, l'Université possédait un théologien d'une grande sûreté de principes et dont les jugements étaient marqués au coin de cette sagesse et de cette pondération qui font les vrais moralistes. Ses anciens élèves du Collège du Saint-Esprit se souviendront toujours de son paternel dévouement* (⁴).

Op dat ogenblik begon de periode uit het leven van kan. Van der Moeren die vanuit heemkundig standpunt wellicht de belangrijkste mag heten en waaraan wij een apart hoofdstuk zullen wijden. Hij besloot nl., om van een welverdiende rust te genieten, terug te keren naar zijn geboortedorp Durmen. Hij nam er zijn

(⁴) Vertaling : In de persoon van E.H. Van der Moeren bezat de Universiteit een theoloog met grote beginselvastheid, wiens oordelen de stempel droegen van de wijsheid en de bezadigdheid die eigen zijn aan de waarachtige moralisten. Zijn oud-leerlingen van het H.-Geestkollege zullen zich immer zijn vaderlijke toewijding herinneren.

intrek in het ouderlijk huis waaraan hij te dier gelegenheid enkele veranderingen liet aanbrengen. De laatste 15 jaren van zijn leven zou hij nu doorbrengen in de grootste eenvoud te midden van zijn dierbare Durmenaren aan wie hij zich steeds inniger ging hechten. De vergroting van de kerk en de bouw van het klooster heeft hij in die tijd bewerkstelligd. Bij het begin van zijn definitief verblijf te Durmen, in 1899, was hij benoemd tot ridder in de Leopoldsorde. Op 18 mei 1908 werd zijn gouden priesterjubileum gevierd, waarbij zich nogmaals zijn oud-leerlingen van het H.-Geestkollege dankbaar aansloten. Bijzonder ingenomen was hun bejaarde leermeester met het geschenk dat zij hem toen aanboden als bijdrage tot de versiering van „zijn” kerk, nl. een glasraam waarin zijn beide patroonheiligen, Adolphus en Bernardus, staan afgebeeld.

Het robuuste gestel van kan. Van der Moeren werd echter hoe langer hoe meer ondermijnd door het astma waaraan hij sinds lang leed. Op het einde van de winter 1913 voelde hij zijn krachten dermate afnemen dat hem op eigen verzoek met een zekere solemniteit (cf. infra) de laatste Sakramenten werden toegediend. Hij overleed enkele maanden later op 30 maart 1914. De lijkrede werd uitgesproken door Mgr. Ladeuze, rector magnificus van de Leuvense universiteit, die hiervoor speciaal naar Durmen was gekomen. Kan. Van der Moeren rust op het kerkhof te Durmen in het grafmonument dat hij zelf had laten klaarmaken.

II. KANUNNIK VAN DER MOEREN ALS GELEERDE EN THEOLOOG

Wij zullen nu onze aandacht wijden aan de activiteiten, opvattingen en verdiensten van onze illustere dorpsgenoot als hoogleraar, wetenschapsmens en voorzitter van één van de belangrijkste kolleges van de Universiteit van Leuven, en daarbij pogen hem te situeren in het geestelijk en intellektueel klimaat van zijn tijd, d.w.z. het einde van de 19e en het begin van de 20e eeuw.

Zoals aangestipt in de biografische schets, behaalde Aldolf Van der Moeren in de humaniora zowel als op het Seminarie en aan de universiteit uitmuntende studieresultaten. Dat hij als geestelijke te Leuven godgeleerdheid studeerde, lag in die tijd erg voor de hand : het was de wetenschap die bij uitstek ten dienste stond van

de Kerk en het geloof. Behoudens bepaalde evolutieve tendenzen en nuances die zich ongetwijfeld ook toen manifesteerden, had zij aan de Katholieke Universiteit een sterk officieel karakter, in die zin dat zij zich bewoog binnen de perken die haar door het opperste leergezag van de Kerk waren opgelegd, leergezag waarvan zij de stellingen en voorschriften moest funderen en staven.

Het onderwijs en de wetenschappelijke activiteit van kan. Van der Moeren vallen trouwens juist in een periode waarin de Kerk van Rome zich bijzonder schrap zette tegen wat zij als „de moderne dwalingen” bestempelde en tegen al wat haar traditionele positie en voorrechten kon ondergraven : het rationalisme en pantheïsme in de wijsbegeerte, het liberalisme en socialisme in de politiek en de ekonomie, de niet op de godsdienst gefundeerde ethiek, enz. Op 8 december 1864 (nauwelijks 5 maanden na de doctorspromotie van Van der Moeren) zond paus Pius IX aan alle bisschoppen zijn beruchte *Syllabus der moderne dwalingen* en zijn encykliëk *Quanta cura* : 80 voor ketters gehouden stellingen werden daarin krachtig veroordeeld. Reeds vroeger, in 1832, had Gregorius XVI in zijn encykliëk *Mirari vos* de liberale stellingen inzake vrijheid van geweten en gedachte en inzake scheiding van Kerk en Staat verworpen. In het pas onafhankelijke België, waarvan de grondwet op die beginselen was gebouwd, geraakten de katholieken toen in moeilijkheden en splitsten zich in „liberale katholieken” en pausgezinde „ultramontanen”. Hoe dan ook, zelfs na de *Syllabus* van 1864 bleven sommige katholieken ijveren voor een aanpassing van het geloof aan de moderne wereld, voor een toenadering tot de toenmalige wetenschap en wijsbegeerte en tot het moderne geestesleven in het algemeen, voor een positieve benadering van de democratie en de nieuwe levenshouding. Dit zou op het einde van de 19e eeuw uitmonden in de crisis van het „modernisme” dat op zijn beurt door Pius X werd veroordeeld in 1907 (wereldbrief *Pascendi* en dekreet *Lamentabili*), hoewel zijn voorganger, de sociaal gerichte paus Leo XIII (1878-1903), meer had opengestaan voor moderne ideeën. Sommige ultra-reaktionairen, vooral in Italië, wilden zelfs nog verder gaan dan de paus en vormden de beweging van het zgn. „integralisme”.

Bovendien had zich in de tweede helft van de 19e eeuw binnen de katholieke Kerk een groeiende tendens naar centralisme en absolutisme ontwikkeld. Op het Eerste Vatikaans Concilie (1869-70),

waar o.m. de leer van de *Syllabus* opnieuw werd bevestigd, werd ook het dogma van de onfeilbaarheid van de paus uitgeroepen, een feit met vérstrekkende gevolgen voor de Kerk en waarmee zij trouwens hedentendage zichtbaar „verveeld” zit. Een minderheid van concilievaders ging met deze extreme visie niet akkoord en in feite was de discussie niet af, doch het concilie werd abrupt geschorst door het uitbreken van de Frans-Duitse oorlog in 1870. De Belgische bisschoppen waren evenwel fervente verdedigers van de onfeilbaarheidsdoktrine en kardinaal Deschamps, toenmalig aartsbisschop van Mechelen (1867-1883), was de leider van de „infallibisten”. Heel deze ontwikkeling staat natuurlijk in scherpe tegenstelling tot de hedendaagse katholieke theologie die, vooral sinds Vaticanum II, van een veel grotere vrijheid geniet, breder openstaat voor de denkbelden en noden van de hedendaagse wereld en zich terzelfdertijd opsplijt in vaak sterk uiteenlopende scholen waarvan sommige een konfrontatie met Rome niet uit de weg gaan.

Deze ietwat lange uitweiding was o.i. nodig om te laten zien dat kan. Van der Moeren ook als geleerde een kind van zijn tijd en van het heersende geestelijk klimaat was. Dit blijkt overigens reeds uit het onderwerp dat hij koos voor zijn doktoraal proefschrift, waarvoor hij, zoals gezegd, in de Romeinse bibliotheken het materiaal bijeenzocht : de *processio* (letterlijk : het voortkomen) van de Heilige Geest uit de Vader en de Zoon. In het Credo van de mis lezen wij inderdaad : „Ik geloof in de Heilige Geest (...), die voortkomt uit de Vader en de Zoon”. De vermelding „en de Zoon” (*Filioque* in de Latijnse tekst) kwam niet voor in de oorspronkelijke versie van het concilie van Nicea (325), maar werd voor het eerst in Spanje toegevoegd op het concilie van Toledo in 589. Ze werd sterk verdedigd door Karel de Grote (die in zijn vrije uren ook aan theologie deed...) en werd in 1014 in de Romeinse liturgie verplichtend gesteld.

Nu hadden de Oosterse kristenen, met hun sterk hiërarchische opvatting van de H. Drievuldigheid, de H. Geest steeds beschouwd als een emanatie van de Vader alleen en lieten dus het *Filioque* in hun geloofsbelijdenis weg. Deze kwestie is één van de belangrijkste twistpunten geweest die geleid hebben tot het Schisma tussen Rome en Konstantinopel in 1054. Men weet ten andere dat in de loop van de geschiedenis (vooral de late oudheid en de vroege middel-

Zele-Durmen
Kerk, toegewijd aan het H. Hart van Jezus, Gothischen bouwtrant (1888).

Parochiekerk van het Heilig Hart te Zele-Durmen

eeuwen) gepassioneerde discussies zijn gevoerd over de onderlinge verhouding van de drie Personen der Drievuldigheid. Hier waren trouwens niet alleen theologische, maar ook politieke tegenstellingen mee gemoeid en de diverse partijen slingerden mekaar bliksems toe en grepen zelfs naar de wapens. Dit kan ons nu, in een tijd van eukumenische toenadering tussen kerken en van verzet tegen elke vorm van dogmatisme, erg verbazen. Laten we nochtans niet te vlog ironiseren : iedere tijd, ook de onze, heeft zijn „stokpaardjes” en kent bewegingen, sekten en „-ismen” die mekaar om schijnbaar onbenullige meningsverschillen bekampen (denken wij bvb. aan de diverse linkse revolutionaire groepen). Men vergete bovendien niet dat in het verleden het religieuze vaak de stuwende kracht en de voornaamste expressie van de maatschappij is geweest.

Nochtans waren reeds in de middeleeuwen pogingen ondernomen om de eenheid te herstellen en langs beide kanten ontbrak de goede wil daartoe geenszins. Zo kwam men op de eukumenische concilies van Lyon (1274) en Bazel-Ferrara-Florence (1431-1442) tot een theoretische overeenkomst, doch deze mislukte in de praktijk, de laatste keer mede doordat de inname van Konstantinopel door de Turken in 1453 het contact tussen Byzantium en het Westen had verbroken. Het Schisma bleef dus een feit en is het ten andere nu nog. Nochtans — en nu komen we terug tot de tijd van kan. Van der Moeren — had Pius IX in zijn apostolische brieven van 6 januari 1848 en 6 januari 1862 opnieuw een dringende oproep gericht tot de Oosterse Kerken om „tot de ene en ware schaapstal terug te keren”. Ofschoon bepaalde orthodoxe kringen voor deze oproep niet ongevoelig bleven, kwamen andere weer opdagen met de aloude theologische geschilpunten. Om het ongelijk van de katholieken te bewijzen grepen zij terug naar de traditie van de Kerkvaders. Hun belangrijkste verwijt aan Rome betrof nog steeds het fameuze *Filioque* dat zij als ketters bestempelden. De katholieke Kerk moest zich dus wel verdedigen en aantonen dat haar geloof op dat punt het juiste was. In deze context moet de dissertatie van Adolf Van der Moeren worden gezien. Inderdaad, de keuze van het thema, zo schrijft zijn latere opvolger kanunnik De Jongh, was geïnspireerd „door zijn priesterlijke ijver en door zijn liefde voor de Roomse Kerk, Moeder van alle kerken” (5). Van der Moeren bestreed de

(5) H. DE JONGH, *Notice sur la vie et les travaux de M. le chanoine A. B. Van der Moeren*, in *Annuaire de l'Université catholique de Louvain*, 1914, p. LI.

Grieks-orthodoxe theologen met hun eigen wapens en op hun eigen terrein : hij had op zijn beurt een heel gamma van getuigenissen uit de Kerkvadersliteratuur (ook akten van concilies, liturgische documenten en theologische autoriteiten) verzameld die volgens hem het *Filioque*-dogma staafden. De publikatie van zijn doctoraat was dan ook een evenement. *Un travail plein d'actualité et d'une grande valeur scientifique, un projet bien digne d'un vrai défenseur de la religion*, heet het in de *Revue Catholique* van 1864⁽⁶⁾. De patristische studies waren bovendien toen niet erg in trek aan de universiteit en de verhandeling van Van der Moeren betekende dan ook een stimulans om ze ernstiger aan te pakken. De openbare verdediging van zijn proefschrift en van de 72 bijkomende (wettelijk voorgeschreven) stellingen verliep, naar het schijnt, schitterend. Vele jaren nadien sprak men nog over de *profondeur de pensée* en de *facilité de réplique* van de jonge promovendus⁽⁷⁾.

Mgr. De Ram, de eerste rektor van de in 1834 heropgerichte Katholieke Universiteit⁽⁸⁾, was er ten zeerste mee begaan terug aan de knopen bij de geestelijke traditie van vóór de Revolutie. Daarom had hij de gewoonte ingevoerd om bij elke promotie van een nieuwe doctor het leven en de verdiensten van één van de grote leermeesters van de oude fakulteit der godgeleerdheid te laten uiteenzetten. Bij de promotie van Adolf Van der Moeren, op 11 juli 1864, zong Prof. Reusens de lof van de theoloog F. J. Van de Velde (1743-1823), die destijds met grote verbetenheid de tradities van het katholiek geloof en van de Katholieke Universiteit had verdedigd tegen het Franse revolutionaire bewind. Een belangrijk detail is dat deze Van de Velde afkomstig was uit Beveren-

(6) *Revue catholique*, 22 (1864), p. 483.

Vertaling : Een zeer aktueel werk met grote wetenschappelijke waarde, een projekt dat een echte verdediger van de godsdienst waardig is.

De recensent is verder van mening dat Van der Moeren de „schismatieke dwalingen” volledig en op beslissende wijze heeft weerlegd (*refutation complète et décisive des erreurs schismatiques*).

(7) H. DE JONGH, *o.c.*, p. LII.

(8) De Katholieke Universiteit van Leuven was inderdaad in oktober 1797 door het Frans bewind afgeschaft. Koning Willem I had ze in 1816 weer geopend als Rijksuniversiteit, samen met Gent en Luik. Kort na de Belgische onafhankelijkheid, in 1834, werd ze als katholieke hogeschool heropgericht te Mechelen, om het jaar daarop opnieuw naar Leuven te worden overgebracht.

Waas. Het voorbeeld van dit illustere kind van het Waasland dat hij zelf ook was, moet op Adolf Van der Moeren een bijzondere indruk hebben gemaakt, want later zou hij steeds met een waar genoegen zijn leerlingen over de *Eximius* van Beveren onderhouden. Liefde voor zijn geboortestreek en spirituele traditie gingen hier dus hand in hand.

Het doktoraat van kan. Van der Moeren was aan de kerkelijke hiërarchie niet onopgemerkt voorbijgegaan. Hij had het met klank ten dienste gesteld van de rechtzinnige katholieke geloofsleer en het leergezag verdedigd tegen de Oosterse „ketterij”. Zijn bisschop kon dus op hem bouwen en benoemde hem dan ook op de dag van zijn promotie tot professor aan het Groot-Seminarie te Gent om er een speciale tak van de theologie te onderwijzen, nl. de moraaltheologie of zedelijke godgeleerdheid. Deze zou Van der Moeren's uitgelezen werkterrein vormen en toen hij in 1880 universiteitsprofessor werd, kreeg hij eveneens dit vak als leeropdracht.

De moraaltheologie is dat deel van de theologie waarin de zedelijke betekenissen, normen en waarden van het menselijk handelen onderzocht en beoordeeld worden vanuit de Openbaring in Israël en Jezus Kristus. Als wetenschap beweegt zij zich reflexief tussen enerzijds de ethische boodschap van de Schrift, ook zoals zij begrepen en beleefd werd in de traditie van het kristendom, en anderzijds de feitelijke houdingen en gedragingen en de heersende etische opvattingen, idealen en theorieën in en buiten het kristendom van de eigen tijd. Zij wil normatief aangeven welke zedelijke konsekventies het kristelijk geloven in zich heeft. Haar uitgangspunt is immers de kristelijke opvatting dat „geloof” en „zedes” ten nauwste op elkaar betrokken zijn, een stelling die hedentendage wel eens betwijfeld wordt onder invloed van de gedragswetenschappen.

De moraaltheologie heeft overigens een bewogen geschiedenis gehad. Reeds de grote Kerkvaders van de 4e, 5e en 6e eeuw hadden de ethische uitspraken van de Heilige Schrift verzameld. In de Middeleeuwen dienden de zgn. „biechtboeken” of „boeteboeken” tot leidraad en in de 13e eeuw verschijnen de grote scholastieke syntheses van Bonaventura (1221-1274), Duns Scotus (1270-1308) en Thomas van Aquino (1226-1274), waarin getracht werd de wijsgerige ethica van de Griekse filosoof Aristoteles in

overeenstemming te brengen met de Openbaring. Vanaf de 16e eeuw werden in de katholieke moraaltheologie diverse methodologische oplossingen uitgewerkt voor het probleem hoe het individuele geweten in de spanningsverhouding van objektieve wet en subjektieve vrijheid uit twijfel tot een verantwoorde beslissing kan komen. Beide extremen waren enerzijds het strenge rigorisme, waarbij de absolute nadruk lag op de wet en anderzijds het laxisme dat reeds bij lichte twijfel aan het geweten de vrijheid liet. In de 17e eeuw brak echter de crisis uit van het Jansenisme dat geobsedeerd was door het probleem van de rechtvaardiging van de mens (cf. ook Luther en Calvijn), de Rooms-katholieke theologie van het concilie van Trente (1545-1563) wilde ombuigen in de richting van de genadeleer en de predestinatietheorie van Augustinus (theorie i.v.m. de vóórbestemming van goeden en kwaden) en er derhalve een overdreven strenge, rigoristische moraal op nahield. De doktrinaire aspecten van het Jansenisme waren hevig bekampt geworden door de Jezüieten en veroordeeld door Rome, doch hun moraalsysteem heeft een stempel gedrukt op de officiële moraaltheologie en meer bepaald op de in de Seminarie gebruikte handboeken die bij ons voornamelijk steunden op de werken van Pieter Dens (1690-1775), destijds theologieprofessor aan het Seminarie te Mechelen.

Dit was nog steeds het geval toen kan. Van der Moeren zijn onderwijstaak te Gent aanving. Nochtans zouden er in de wereld van de moraaltheologen stilaan stemmen opgaan voor een meer gematigd moraalsysteem (het zgn. probabilisme) waarvan in België Mgr. Haine (die samen met Van der Moeren promoveerde) en Mgr. Waffelaert (die zestien jaar later doktoreerde) de voorvechters waren. In het voetspoor van zijn Leuvense leermeester Prof. D'Hollander reageerde ook Prof. Van der Moeren van bij het begin tegen de buitenissige gestrengheid van de handboeken en sloot zich resoluut aan bij de gematigde, van milde en praktische wijsheid doordrongen *Theologia Moralis* van de heilige Alfonsus Maria de Liguori (1696-1787). Het werk van deze Italiaanse priester, stichter van de Redemptoristenorde, was gegroeid uit zijn diep geloof in de barmhartigheid van God, zijn intense gebedsspiritualiteit en zijn pastorale bewogenheid jegens de arme bevolking in en rond Napels. Het was afgestemd op raadgeving voor talloze konkrete gewetensproblemen. De uitroeping (door de paus) van Sint

Alfonsus tot Kerkleraar in 1871 zou zijn autoriteit, naast die van Thomas van Aquino, officieel bekrachtigen.

Kanunnik Van der Moeren, zoals hij het zelf uitdrukkelijk heeft verklaard in zijn feestrede ter gelegenheid van zijn 25-jarig priesterjubiläum, beschouwde de wetenschap die hij moest onderwijzen, als bij uitstek praktisch. Steeds wilde hij eenvoudig en praktisch blijven. Doch de moraaltheologie was in zijn ogen ook een zeer moeilijke wetenschap. Zij veronderstelt namelijk een kennis van de andere wetenschappen, zij behelst de meest verscheidene materies, haar talloze wetten en voorschriften veranderen voortdurend en zij moet, vooral ten behoeve van de biechtvaders, op oneindig veel konkrete vragen een antwoord geven, daarbij rekening houdend met de meest uiteenlopende omstandigheden van elke dag. Beginselvastheid, maar tegelijkertijd ook naastenliefde en gematigdheid waren het devies dat hij zijn leerlingen voorhield.

Buiten zijn doktoraatsverhandeling heeft kan. Van der Moeren nog tal van andere publikaties op zijn aktief. In de universiteitsbibliotheek van Leuven berusten eigenhandig geschreven kursussen die dateren uit zijn Gentse periode. Toen was hij ook begonnen aan een samenvatting, ten behoeve van de studenten, van de theologie van de reeds genoemde Petrus Dens die, zoals vermeld, als klasauteur werd gebruikt, doch van wiens overdreven gestrengheid kan. Van der Moeren bewust afstand nam⁽⁹⁾. Vanuit de beginperiode van zijn professoraat te Leuven dateert de eerste uitgave van zijn algemene, vrij elementaire inleiding tot de studie van de moraaltheologie⁽¹⁰⁾, waarin hij deze naar wezen en methode definieert, haar bronnen aangeeft (H. Schrift, overlevering, gezag, concilies, pausen, Kerkvaders, theologen, enz.), haar geschiedenis schetst, om daarna uit te weiden over het wezen van de menselijke handelingen, over hun moreel aspekt, over de zonden in hun verschillende soorten en schakeringen, over het geweten, de geboden en verboden, enz. Later publiceerde hij nog traktaten over de rechtvaardig-

(⁹) A. B. VAN DER MOEREN, *Compendium theologiae moralis Petri Dens*, Gandavi (Gent), 1881, IV-315 pp.

(¹⁰) IDEM, *Introductio in studium theologiae moralis. Theologia moralis generalis seu tractatus de actibus humanis, de peccatis, de conscientia et de legibus*, Gandavi (Gent, Poelman) 1887, XXXIX-161 pp.

heid⁽¹¹⁾, over de biecht⁽¹²⁾, over ondertrouw en huwelijk⁽¹³⁾, over de diverse soorten deugden⁽¹⁴⁾, over de Sakramenten in het algemeen en enkele in het bijzonder⁽¹⁵⁾, over de H. Mis, de aflaten, de levensstaten⁽¹⁶⁾. Al deze traktaten, vaak katechismus-achtig van vorm, zijn geschreven in het scholastieke, ietwat juridisch getinte Latijn zoals het zich in de middeleeuwse kathedraalscholen en universiteiten (vooral sinds de 12e-13e eeuw) had ontwikkeld. Dit soort Latijn is eeuwenlang de internationale wetenschappelijke taal gebleven en aan de universiteiten is lang uitsluitend in het Latijn gedoceerd geworden. Pas in de loop van de 19e eeuw werd het in de meeste fakulteiten door moderne talen vervangen (in België uiteraard het Frans...), maar in de kerkelijke fakulteiten, alsmede in de Seminaries, bleef het zich tot in onze eeuw handhaven.

Wat opvalt in de moraaltheologische geschriften van kan. Van der Moeren, is dat de Kerk toen, in tegenstelling tot nu, voor alle mogelijke situaties, omstandigheden, problemen en vragen een pasklaar en nauwkeurig omschreven antwoord of voorschrift had. Dit geldt bvb. voor al wat de huwelijks- en seksuele moraal betreft, maar ook m.b.t. de burgerlijke verplichtingen van de gelovige, i.v.m. de regels die hij dient in acht te nemen bij kontrakten, restituties, erfenissen, testamenten, suksessies, leningen, panden, woeker, hypotheken, enz. (cf. traktaat over de rechtvaardigheid). Deze moraaltheologie dient zich aan als een gedetailleerde en op duizend en één konkrete gevallen toegepaste uitwerking van de tien gebo-

(11) IDEM, *Tractatus de justitia ad mentem S. Thomae et ad normam legis civilis*, Gandavi (Gent, Poelman) 1887, 189 pp.

(12) IDEM, *Tractatus de Sacramento Poenitentiae ad mentem S. Thomae et S. Alphonsi de Ligorio*, Gandavi (Gent, Poelman) 1888, 152 pp.

(13) IDEM, *Tractatus de sponsalibus et matrimonio*, Gandavi (Gent, Poelman) 1889, 196 pp.

(14) IDEM, *Tractatus de virtutibus in generali, de virtutibus theologicis, de virtute religionis et de virtute temperantiae ad mentem S. Thomae*, Gandavi (Gent, Poelman) 1890, VI-204 pp.

(15) IDEM, *Tractatus de Sacramentis in genere, de Sacramentis baptismi, confirmationis, eucharistiae, extremae unctionis et ordinis, ad mentem S. Thomae*, Gandavi (Gent, Poelman) 1891, 212 pp.

(16) IDEM, *Tractatus de Sacrificio Missae, de indulgentiis, de censuris et irregularitatibus et de statibus particularibus*, Gandavi (Gent, Poelman) 1892, 190 pp.

den van God en de vijf geboden van de H. Kerk. Zij was voor de priesters vooral van belang in hun functie van biechtvader. Om even een zeer aktueel vraagstuk aan te snijden, dat van de abortus, vernemen wij uit één van de traktaten van Van der Moeren⁽¹⁷⁾ dat de aartsbisschop van Lyon aan de Kongregatie der Inkwisitie had gevraagd of het vanuit katholiek standpunt was geoorloofd om bij een zwangere vrouw over te gaan tot een chirurgische ingreep wanneer daardoor het leven van de moeder alleen kon gered worden, terwijl, wanneer men de ingreep niet deed, én moeder én kind zouden sterven. Het antwoord, op datum van 13 mei 1884, was een kategoriek neen !

Wij schreven reeds dat Van der Moeren zich graag beriep op de moraaltheologie van Alfonsus Maria de Liguori, dit vooral voor wat de praktische toepassingen betrof. Wat meer bepaald de principes aanging, nam hij inzonderheid Thomas van Aquino tot leidsman. Te Leuven nam hij trouwens het gedeelte over de moraal van diens *Summa Theologica* als basistekst van zijn kursussen. Ook dit punt moet in het licht van de omstandigheden worden gezien. Sint Thomas was de geniaalste filosoof en theoloog geweest van de kristelijke middeleeuwen. Hij had een harmonische synthese weten tot stand te brengen tussen de kristelijke Openbaring en de herontdekte wijsbegeerte van Aristoteles, en werd de *Doctor angelicus* (letterlijk : de op een engel gelijkende leraar) genoemd. Zijn wijsgerig systeem en methode heten de „Scholastiek”.

In 1879, één jaar vóór de benoeming van Adolf Van der Moeren te Leuven, had paus Leo XIII in zijn encykliëk *Aeterni Patris* een lans gebroken voor de heropbloei van de scholastieke filosofie. Te Leuven was zijn oproep met veel geestdrift onthaald. In zijn rektorale rede, waarin hij tevens de benoeming van kan. Van der Moeren officieel aankondigde, verklaarde Mgr. Pieraerts : *Saint Thomas d'Aquin sera de plus en plus le maître que nous suivrons, l'ange de l'École que nous prendrons pour gardien*⁽¹⁸⁾. In 1882 werd, op verzoek van de paus, de leerstoel voor thomistische wijsbegeerte opgericht, die toen bezet werd door Mgr. Désiré Mercier

(17) IDEM, *Tractatus de justitia, o.c.*, p. 107.

(18) DE JONGH, *o.c.*, pp. LIV-LV.

Vertaling : Sint Thomas zal meer en meer de Meester zijn die wij zullen volgen, de „Engel van de School” die wij als hoeder zullen nemen.

(1851-1926), de latere kardinaal-aartsbisschop van Mechelen, die in 1889 het beroemde Hoger Instituut voor Wijsbegeerte (Sint-Thomasschool) oprichtte, het thomisme herdacht met een moderne geest en aldus de grote verspreider werd van het „neo-thomisme”. Kan. Van der Moeren, die dus jarenlang een naaste kollega van Mercier is geweest, heeft blijkbaar aan een dergelijke adaptatie niet gedacht en volgde de tekst van Thomas naar het schijnt vrij slaafs⁽¹⁹⁾. Voegen wij daaraan toe dat het min of meer officieel karakter dat de Roomse Kerk aan het (neo-)thomisme toekende, lange tijd de dialoog met de nieuwe stromingen in de filosofie heeft bemoeilijkt. Anderzijds heeft het aan generaties katholieke intellektuelen een niet te versmaden „houvast” geboden dat op onze dagen wel eens zoek is.

Zoals vermeld in de biografische schets, werd kan. Van der Moeren in 1880 door de bisschoppen niet alleen tot hoogleraar te Leuven benoemd, maar ook tot President van het Heilige-Geestkollege aldaar, één van de meest eervolle functies aan de universiteit verbonden. Het H.-Geestkollege, gevestigd in de Naamsestraat, was toen immers het officiële tehuis van de studenten in de godgeleerdheid die reeds priester waren gewijd, en derhalve een soort hoger Seminarie. Sinds enkele jaren is het een gewone studentenpeda geworden. Het was opgericht in 1442 (17 jaar dus na de stichting van de universiteit zelf in 1425) door een schenking van de Leuvense patriciërsfamilie de Rijcke en herbergde toen al de studenten van de fakulteit der godgeleerdheid. Sinds 1513 wordt het bestuurd door een professor van deze fakulteit. In oorsprong is het dus te vergelijken met het *collegium* dat Robert de Sorbon in 1252 in het Quartier latin te Parijs stichtte ten behoeve van de theologiestudenten aldaar, en dat aan de *Sorbonne* haar naam gaf. Gezien het H.-Geestkollege het vormingscentrum was van de elite onder de Belgische klerus, is het begrijpelijk dat wie aan het hoofd ervan stond wel op bijzondere wijze het vertrouwen van de hiërarchie moet waardig geweest zijn.

Kanunnik Van der Moeren besteedde er veel zorg aan de administratie en het ekonomaat, doch zijn bekommering ging vóór alles naar de spirituele en pastorale begeleiding van de aldaar gehuisveste priesters. Hij paste enkele verouderde reglementen aan de

⁽¹⁹⁾ *Ibidem*, p. LV.

tijdsomstandigheden aan, maar bewaarde een gezonde discipline. Veel belang hechtte hij aan het gemeenschapsleven en door zijn talrijke kauserieën gericht tot zijn *chers étudiants* trachtte hij de zin voor godsvrucht en studiearbeid onder hen levendig houden en, om het met zijn eigen woorden te zeggen (cf. infra), van hen deugdzaam en ontwikkelde priesters te maken. Door zijn vaderlijke toewijding en door zijn eenvoud, zo schrijft Prof. De Jongh⁽²⁰⁾, won hij van bij het begin, net zoals te Gent, de sympathie van zijn studenten en deze laatsten grepen de eerste de beste gelegenheid aan om hem hun genegenheid te betonen. Het waren zij die het initiatief namen om hem, twee jaar na zijn aanstelling te Leuven, ter gelegenheid van zijn 25-jarig priesterjubileum, zijn portret in steendruk aan te bieden, eerbetoon waarbij zich, zoals aangestipt, honderden van zijn oud-leerlingen uit Gent aangesloten. E.H. Lafort, die op die dag de erkentelijkheid van de studenten van het H.-Geestkollege verwoordde, noemde de President een *père de famille plein de tendresse et de sollicitude pour les siens, conseiller prudent, guide éclairé, ami dévoué*⁽²¹⁾. Uit het antwoord van Van der Moeren, waarvan verder de Nederlandse vertaling volgt, lichten wij volgende veelbetekenende passage : *je m'efforcerais, avec le secours de Dieu, que vous Lui demanderez pour moi et avec moi, de faire de vous des prêtres exemplaires, et toute mon ambition sera de conserver ainsi votre estime et votre affection.*

Kanunnik Van der Moeren, wij zeiden het reeds, doceerde en schreef ook zijn vakwerken in het Latijn. De omgangstaal in universitaire kringen, in de hogere standen van de maatschappij en bij de elite van de geestelijkheid was in Vlaanderen evenwel het Frans. Vergeten we inderdaad niet dat ten tijde van kan. Van der Moeren de Vlaamse Beweging eigenlijk nog in de kinderschoenen stond. Slechts in 1883 ruimde de wet in het officieel middelbaar onderwijs een bescheiden plaatsje in voor het Nederlands en pas in 1888 werd in het Parlement de eerste rede in het Nederlands gehouden. Na 1900 begon men ook te ijveren voor de vorming van een

(20) *Ibidem*, p. LVI.

(21) *Fête jubilaire du 18 juin 1883. Souvenir de la remise solennelle du portrait lithographié à M. le chanoine A.B. Van der Moeren*, Louvain 1883, p. 8. Vertaling : een huisvader vol liefde en bezorgdheid voor de zijnen, bedachtzaam raadgever, verstandig leidsman, toegewijde vriend.

Vlaamse intellectuele elite op universitair niveau, maar iedereen weet dat het tot 1930 heeft geduurd eer de universiteit van Gent werd vervlaamsd. Te Leuven werden schoorvoetend Vlaamse leer- gangen gekreëerd onder het rektorat van Mgr. Ladeuze (1909- 1940), maar kardinaal Mercier was nog van mening dat „la langue flamande” eigenlijk geen academische taal kon zijn.

Bij de viering van het zilveren priesterjubileum van kan. Van der Moeren verliep alles dus nog in het Frans en uit de gepubli- ceerde toespraak van de kanunnik blijkt dat hij deze taal in al haar nuances beheerste en ze met elegantie sprak en schreef. Wij weten ook dat hij, zoals elke Vlaamse geestelijke die zich respek- teerde, zelfs nog toen hij al in Durmen op rust was, een ijverig lezer was van *Le Patriote*, een konservatief-katholieke krant en voorloper van de huidige *Libre Belgique*. Ook op dit punt was Van der Moeren dus een kind van zijn tijd. Dat hij desondanks zijn Vlaamse afkomst en volksaard allerminst verloochende en zich alles bijeen onder zijn Vlaamse dorpsgenoten het best van al thuis voel- de, zal nog blijken uit het volgende hoofdstuk. Maar er is meer. Kan. Van der Moeren heeft zich ook op het vlak van de Neder- landstalige zielzorg verdienstelijk gemaakt. In het katholieke Vlaan- deren, waar de liturgietaal Latijn was, waar in tegenstelling tot het protestantse Holland geen volkstalige bijbeltraditie bestond, en waar op de koop toe de kerkelijke overheid Fransgezind was, ston- den de pastoraal en het geloofsonderricht in de Nederlandse taal uiteraard op een vrij laag peil. Het was derhalve van belang over een Vlaamse „preektaal” te beschikken die, naast haar zuiver gods- dienstige rol, tevens een kulturele en opvoedende taak zou ver- vullen op een ogenblik dat het grootste gedeelte van de Vlaamse bevolking weinig of geen onderwijs had genoten en in feite on- geletterd was. Kan. Van der Moeren heeft hiertoe, reeds ten tijde van zijn professorat te Gent, het zijne bijgedragen. De sermoenen die hij in zovele Vlaamse kerken (o.m. in eremissen) hield, maakten hem tot *un des principaux orateurs de la chaire flamande* ⁽²²⁾. Een vijftiental vastenpreken van hem werden in 1888 te Gent gepu- bliceerd onder de titel *Meditatiën over het Lijden van O. H. Jesus- Christus en sermoen over de Verrijzenis*.

(22) DE JONGH, *o.c.*, p. LIV.

Met het op schrift stellen van deze sermoenen beoogde hij aan Vlaamse priesters modellen van preken te bezorgen die zij zelf konden overnemen of waaruit zij inspiratie konden putten. In de inleiding neemt hij zich voor „te schrijven gelijk men spreekt, eenvoudig te zijn van taal en stijl”. Zijn Nederlands proza is inderdaad eenvoudig, ietwat mystiek en devotieel (in de trant van de traditionele prekonciliaire kruiswegmeditaties) en steekt daarbij schrill af tegen zijn schools Latijn en zijn sierlijk Frans. Aan het gebruik van deze drie talen beantwoordden inderdaad verschillende stijlen die tenslotte afgestemd waren op verschillende publieken. Dit onderlijnt de veelzijdigheid van Van der Moeren's persoonlijkheid. In zijn sermoenen wil hij, telkens uitgaande van een bijbeltekst uit het Passieverhaal, de geschiedenis van Kristus' lijden toepassen op hedendaagse personen en omstandigheden, en aantonen dat er nu nog mensen zijn lijk Judas, Pilatus, Petrus, Johannes, enz. De talrijke zedelijke toepassingen bij elke gebeurtenis verraden hier de moraaltheoloog die zijn wetenschap vulgariseert voor een minder ontwikkeld lekepubliek.

Wij menen hiermee de belangrijke facetten van de „geleerde” Van der Moeren te hebben geëvoceerd. Wij kunnen eruit konkluderen dat hij, gesitueerd in zijn tijd en in de kerkelijke wetenschap en tradities van toen, een zeer begaafd man is geweest, echter geen kamergeleerde. Hij heeft als priester steeds gepoogd zijn academische functies te combineren met concreet pastoraal werk („engagement” zou men nu zeggen...). Het praktisch karakter van het vak dat hij doceerde verplichtte hem er trouwens toe de principes te toetsen aan de realiteit van elke dag.

Het meest interessante aspect van zijn persoonlijkheid in dit verband is wel het feit dat hij zijn Leuvense kathedraal met al wat erbij hoorde zo graag omwisselde met het simpele, alledaagse dorpsleven van Durmen. Leuven en Durmen waren als het ware de twee polen van zijn bestaan, twee werelden apart en voor hem toch niet onverenigbaar. Uit alles blijkt dat Durmen hem al bij al toch dierbaarder was dan Leuven... Het volgend hoofdstuk zal hieraan gewijd zijn.

III. KANUNNIK VAN DER MOEREN ALS DURMENAAR

Durmen ten tijde van Adolf Van der Moeren : een volkrijk gehucht halverwege de lange weg die de Lokerenbaan met Hamme-Sint-Anna verbindt, in de vallei van de toen nog goed bevaarbare Durme⁽²³⁾, waaraan de wijk zijn (prehistorische) naam ontleent. Een blik op de evolutie van het bevolkingscijfer is wellicht interessant :

	Aantal huizen	Aantal gezinnen	Aantal inwoners
1681	—	64	304
1774	63	100	500
1818	85	107	600
1831	112	—	536
1846	146	—	753
1868	169	—	—
1880	—	—	919
1900	188	—	± 1000
1956	317	—	1015

Deze cijfers tonen aan dat in de tijd van kan. Van der Moeren de wijk reeds bijna duizend inwoners telde (meer dus dan op het huidige ogenblik). Durmen lag bovendien geografisch vrij afgelegen ten opzichte van Zele-Dorp. De huidige Durmenbaan, waaraan in de jaren 1841-1845 (onder burgemeester P. J. Everaert) wel verbeteringen waren aangebracht, was vrijwel onbewoond en in feite was Durmen een aparte entiteit. Vandaar een sterke zelfstandigheidsdrang bij de Durmenaren die zich veel minder dan nu het geval is tevens Zelenaren voelden. Wij zullen onmiddellijk vaststellen dat kan. Van der Moeren deze zelfstandigheidsdrang nog heeft aangewakkerd en zich meer dan wie ook als bewust Durmenaar voordeed, hetgeen trouwens tot een open konflikt met de gemeentelijke en parochiale overheid van Zele heeft geleid.

(23) Te Durmen zelf (vlak aan de rivier, ongeveer recht tegenover de Donkerputstraat) bevond zich de „beerkaai” van de familie Windey, waar dagelijks in de „kaaiputten” aal werd gelost die dan door de boeren werd opgekocht. Aan de kaai van Zele-Hoek (Keizers) werd steen en cement gelost. Te Durmen voeren dus dagelijks schepen voorbij, die een bezienswaardigheid waren voor de kinderen.

Het ouderlijk huis van kanunnik Van der Moeren te Durmen

Zijn amour vivace du sol natal... et spécialement du hameau de Durmen qui l'avait vu naître staat expliciet vermeld in het Jaarboek van de Leuvense Universiteit van 1914⁽²⁴⁾. Hij was er geboren en opgegroeid. Hij bracht er elk jaar zijn academisch verlof van drie maanden door en genoot er gedurende 15 jaar een welverdiende rust. Hij stierf er tenslotte in het ouderlijk huis, dat zich nu nog steeds bevindt in de naar hem genoemde Van der Moerenstraat nummer 8 (eerste straat rechts voorbij de kerk, voorheen „Patattenstraatje” geheten), en tot voor kort werd bewoond door de bekende familie Hulders. Wij zullen nog nader ingaan op het dagelijks leven van de kanunnik te midden van de Durmense bevolking.

(²⁴) DE JONGH, *o.c.*, p. LVII.

Eerst willen wij echter zijn inspanningen belichten om Durmen tot een volwaardige parochie uit te bouwen met eigen kerk en met eigen kristelijk onderwijs.

Wat het onderwijs betreft, moeten wij voor ogen houden dat dit in België toendertijd de inzet was van een verbeterde politieke strijd tussen de katholieken en de liberalen, waarin wij ons hier niet kunnen verdiepen. Katholieke en liberale regeringen volgden elkaar op en wanneer de laatsten aan het bewind waren, werden scherp antiklerikale wetten uitgevaardigd die het vooral op het vrij katholiek onderwijs hadden gemunt, hetgeen bij de bisschoppen en de gelovige bevolking even fanatieke reacties uitlokte tegen het „goddeloze” officieel onderwijs. De „schoolstrijd” heeft, zoals men weet, meer dan eens het politiek klimaat in ons land vergiftigd. Voor de Kerk kwam het erop aan kost wat kost het onderricht en de opvoeding van de kristelijke jeugd in eigen handen te houden, desnoods met behulp van private fondsen wanneer subsidies van de Staat ontbraken. Daarbij dient aangestipt dat de Staat zich eeuwenlang weinig met onderwijs had ingelaten en dat dit in West-Europa sinds de vroege middeleeuwen (na de ineenstorting van het antieke Romeinse schoolsysteem) een feitelijk monopolie van de Kerk was geweest, waarbij „evangelisatie” en „beschaving” in werkelijkheid synoniem waren geworden. In de Moderne Tijd was dit monopolie verbroken en dit heeft vaak tot een regelrechte konfrontatie tussen Kerk en Staat geleid.

Te Durmen, zoals in de meeste Vlaamse plattelandsdorpen, was de grote meerderheid van de bevolking ongeletterd. Van algemene leerplicht was toen geen sprake (de desbetreffende wet werd in België slechts in 1914 ingevoerd) en, gezien de grote afstand tussen Durmen en het Dorp, bleven de meeste Durmenaren verstoken van onderwijs. Kanunnik Van der Moeren, die zich zowat als hun geestelijke vader beschouwde, begon in 1872, toen hij nog professor aan het Groot-Seminarie te Gent was, met de oprichting van een bewaarschool, waarvan hij het bestuur had toevertrouwd aan Mej. Theresia Heirwegh. Het begin van dit schooltje was zeer bescheiden. Het werd in oktober 1872 geopend in een huis gelegen op het „Hageland” (richting Hamme-Sint-Anna dus) en toebehorend aan Lodewijk Van Puyenbroeck-Meskens. Behoeftige ouders mochten er hun kleintjes kosteloos naartoe sturen, doch de meesten verkozen het hunne bij te dragen om de onderwijzeres

enigszins te vergoeden. Sommigen betaalden 0,75 fr., anderen 0,50 fr. per kind en per maand. Buiten deze bedragen die ongeveer 400 fr. per jaar opbrachten, ontving Juffrouw Theresia geen enkele remuneratie. Wel genoot zij, mits een kleine vergoeding, kost en inwoon bij de zuster van de kanunnik, Mej. Marie Van der Moeren.

In hetzelfde jaar 1872 was Z.E.H. Van der Moeren voor de som van 2000 fr. eigenaar geworden van een gedeelte van een hofstede gelegen aan het begin van de Kapellestraat (nu Schoolstraat) en toebehorend aan Francis Lauwaert-De Wandeleire. In 1873 werd de bewaarschool ondergebracht in een stal van deze hofstede. Na de dood van F. Lauwaert werden ook het woonhuis, de schuur en de stallen op de hoek van de „Durmense Steenweg” en de Kapellestraat openbaar verkocht en werden ze eveneens eigendom van de kanunnik voor 2500 fr. Onmiddellijk daarop gaf deze laatste aan aannemer Bert Campens uit Gent de opdracht er een school met twee klassen te bouwen. Ze werd voltooid in 1873 en heeft, meubilair inbegrepen, circa 13.000 fr. gekost. De plechtige inhuldiging greep plaats eind september en bij die gelegenheid werd de eerste prijsuitdeling gehouden, waarbij voor 120 fr. prijzen werden uitgereikt (een respectabele som voor die tijd!). Deze plechtigheid werd voortaan elk jaar hernomen en door de kinderen opgeluisterd met zang, toneelstukjes en gymnastiekoefeningen. Hiermee werd trouwens een traditie geschapen die in het volksleven en de volkscultuur van Durmen zeer lang een centrale plaats heeft bekleed ⁽²⁵⁾.

Intussen was aan de bewaarschool ook een klas voor het lager onderwijs toegevoegd (eveneens bekostigd door kan. Van der Moeren). De nieuwe school werd geopend op de tweede maandag van oktober, na de kermis van Zele, Juffrouw Theresia Heirwegh zou nu onderricht geven aan de kinderen boven de zes jaar, terwijl Juffrouw Leontine Boon de bewaarschool voor haar rekening nam. Juffrouw Boon, beschikte, in tegenstelling tot Theresia Heirwegh,

(25) In de zaal van het klooster werden vroeger zeer regelmatig „luisterrijke toneelavonden” ingericht, zowel door de plaatselijke schooljeugd als door andere gezelschappen. Dit „stukske spelen” genoot op de wijk een grote populariteit. Zo bvb. werd op 8 november 1936 door de Katholieke Middenstandsjeugd van Sinaai het stuk „Vergeeten en vergeven” van P. Putman opgevoerd. Op 19 en 20 maart 1939 kwam „De Haagense Filosoof” van Jef Scheirs aan de beurt (ditmaal door de schoolkinderen).

over een bekwaamheidsdiploma, zodat de bewaarschool nu een staatstoelage van 600 fr. kon bekomen. Eerstgenoemde bleef evenwel de school besturen tot zij in 1898 om gezondheidsredenen haar ambt neerlegde. Kanunnik Van der Moeren besloot toen uit te zien naar kloosterzusters om het onderwijs te Durmen verder te zetten. Hij wendde zich met dit doel tot de kongregatie der Zusters van Barmhartigheid van Ronse, aan wie hij twee voorstellen deed : ofwel zou hij zijn ganse eigendom waarop de school was gebouwd aan de zusters afstaan, ofwel zou E.H. De Meulemeester, de eerste pastoor van Durmen, de eigendom met alle voor- en nadelen eraan verbonden overnemen, de kosten van het onderwijs dragen en jaarlijks aan de zusters een bepaalde som betalen. De onderhandelingen hebben aangesleept tot augustus 1898. De oversten van de Zusters van Barmhartigheid verkozen toen alles in eigendom te aanvaarden. Zij zouden zelf een tweede klas voor het lager onderwijs bouwen en twee zusters zenden, één voor het lager en één voor het kleuteronderwijs. Deze zusters zouden voorlopig in het klooster van Hamme-Sint-Anna logeren en elke dag, te voet of per tram⁽²⁶⁾, naar Durmen komen in afwachting dat ter plaatse een eigen klooster kon worden gebouwd of gekocht. Kanunnik Van der Moeren nam dit voorstel aan en schonk in 1898 zijn eigendom aan de Zusters van Barmhartigheid. Hun belofte getrouw, bouwden deze een nieuw klaslokaal voor de lagere school in dezelfde bouwtrant als de reeds bestaande lokalen.

Daags voor kerstdag 1898 kwamen de eerste zusters-onderwijzeressen te Durmen aan : zuster Thomasine voor de hoogste gemengde klas voor jongens en meisjes, zuster Avertana voor de kleuterschool. Het gemeentebestuur van Zele nam de school toen aan voor een termijn van tien jaar. Het nieuwe schoollokaal werd ingewijd op zondag 7 februari 1899 door kan. Van der Moeren, bijgestaan door pastoor De Meulemeester, door E.H. Van Poucke, pastoor te Hamme-Sint-Anna en door pater Polydoor De Beule, Zelenaar en oud-missionaris in Mongolië, die kort daarvoor naar zijn geboorteland was teruggekeerd. In 1900 telde de school 167

(26) De buurtspoorweg te Zele (die over Durmen liep) was inderdaad op 28 juni 1891 door burgemeester Cesar Meeus ingehuldigd.

leerlingen (60 in de kleuterschool en 107 in de lagere school)⁽²⁷⁾.

Gedurende de zomer van 1901 liet de kongregatie te Durmen een woning bouwen voor de zusters, die hun klooster reeds in oktober van datzelfde jaar betrokken. In 1905 werden ook nog twee schoollokalen opgetrokken op initiatief van Moeder Delphina. Tot dan toe was de aangenomen school van Zele-Durmen een gemengde school geweest. De jongens werden evenwel slechts aanvaard tot aan hun eerste kommunie (toen op 11 jaar) en moesten daarna de lessen verder gaan bijwonen in Zele-dorp, hetgeen slechts weinigen effectief ook deden. Om hierin verandering te brengen werden jongens en meisjes gescheiden en konden de jongens nu ook na hun eerste kommunie te Durmen blijven school lopen. De afzonderlijke jongensschool werd eveneens door de gemeente aangenomen voor een termijn van 10 jaar. Nog in 1905 werd een huishoudklas geopend die door Staat en Provincie werd erkend en weldra een niet meer weg te denken begrip zou worden in de opvoeding van de meisjes van de parochie. Gedurende de jaren 1907-1908 werden nog verbouwingswerken uitgevoerd aan klaslokalen, toiletten en speelplaatsen. Voor de verdere geschiedenis van de school (na de dood van kan. Van der Moeren) verwijzen wij naar de reeds vermelde feestbrochure van 1972. Stippen wij alleen nog aan dat de kanunnik in 1875 op de speelplaats van de school een grot had laten optrekken ter ere van O.L. Vrouw van Lourdes voor een som van ongeveer 2000 fr. Deze grot, die twee jaar geleden werd afgebroken om de oprichting van een moderne kleuterspeeltuin mogelijk te maken, heeft lang een centrale plaats bekleed in de Mariadevotie te Durmen (vooral in de meimaand).

Tot daar het onderwijs. De verdiensten van kanunnik Van der Moeren op dit vlak kunnen niet genoeg beklemtoond worden. Weliswaar is de wettelijke leerplicht in België slechts het jaar na zijn dood effectief geworden en werd er voordien zeer veel gespijbeld (vaak om sociale redenen, omdat het kind thuis niet kon gemist worden), maar hetgeen hij heeft verwezenlijkt betekende een enorme verbetering t.o.v. de periode vóór hem en legde tevens het fun-

(27) Voor 1885 is ons het cijfer 90 bekend, hetgeen dus zou wijzen op een snelle stijging sindsdien. Het is ons echter niet zeer duidelijk of in dit cijfer 90 al dan niet ook de kleuters zijn inbegrepen.

dament voor een verdere gunstige ontwikkeling en een bloei die aan heel de jeugd van Durmen is ten goede gekomen.

Wij moeten nu enkele jaren in de tijd terug voor een andere belangrijke realisatie van kan. Van der Moeren te Durmen, nl. de bouw van de kerk en de oprichting van de parochie. Nog vóór zijn benoeming te Leuven had hij zich bekommerd om het feit dat Durmen, waarvan de bevolking gestadig toenam, geen eigen kerk had. Ongetwijfeld waren de mensen toen nog zo gelovig dat de meesten onder hen 's zondags, desnoods te voet en door weer en wind, naar de hoofdkerk te Zele trokken om daar de mis bij te wonen. Voor velen onder hen, vooral kinderen en bejaarden, stelde dit toch problemen. Bovendien werd Durmen zich, zoals gezegd, meer en meer bewust van zijn zelfstandigheid t.o.v. Zele-Centrum, iets waarop de kanunnik zelf ook aanstuurde. Op 25 juli 1881 kocht hij een geschikt terrein, 35 a. 90 ca. groot. Bij alle pastoors die hij kende (en als oud-Seminarieprofessor kende hij er vele) alsmede bij welgestelde boeren en burgers ging hij toen bedelen om zijn plan te kunnen uitvoeren. In 1888 gaf hij aan J. B. De Landsheere uit Gent de opdracht een grote kapel te bouwen, naar de plannen van bouwmeester Jan Haché, eveneens uit Gent. De toenmalige bisschop van Gent, Mgr. Bracq, verleende aan de kanunnik alle volmachten om de eerste steen te leggen en de nieuwe bidplaats toe te wijden aan het Heilig Hart van Jezus. Dit geschiedde op 10 april 1888. Na enkele maanden was de bouw voltrokken en verleende Mgr. Lambrecht aan de stichter de toelating „zijn” kerk in te zegenen en er de eerste H. Mis te celebreren (17 september 1888). Spoedig werd dan achter de kerk een ruime pastorie opgetrokken. De weldoener vereffende de rekeningen : 27.793,13 fr. voor de kerk, 13.691,62 fr. voor de pastorie.

Hij verzocht toen het bisdom Gent de bidplaats te verheffen tot openbare kapel ten gerieve van zijn wijkgenoten. Mgr. Lambrecht was daartoe onmiddellijk bereid, doch én kerkfabriek én gemeentebestuur van Zele hebben zich toen daartegen verzet en wisten ook Staat en Provincie voor hun standpunt te winnen. Volgens het *Liber Memorialis* van het klooster van Durmen gaven zij als reden op „dat de kerk van Durmen te klein zijnde (benutbare oppervlakte 79 m², nauwelijks voldoende voor 197 personen), ingezien het groot aantal inwoners der wijk, en nog van geene genoegzame meubelen voorzien zijnde, zij te groote onkosten zouden moeten

hebben, om de nieuwe kerk in staat te stellen, er de Goddelijke diensten betamelijk te verrichten” (28). In feite waren zij er vooral voor beducht dat de erkenning van de kerk van Durmen de zelfstandigheid van de wijk als parochie zou bezegelen. Kan. Van der Moeren toonde zich echter een koppig doorzetter in deze zaak en zette er zich met heel zijn prestige achter. Wij weten ten andere dat de toenmalige pastoor van Zele, E.H. Augustinus Broutyn (pastoor van 1888 tot 1892), een man die reeds een natuurlijke neiging had tot zwaartillendheid, sterk daaronder heeft geleden. „De moeilijkheden in verband met de zelfstandigheidsdrang van Zele-Durmen en de last die gemeente en kerkfabriek daarbij ondergingen tegenover kanunnik Van der Moeren”, zo schrijft Frans Michem(29), „hebben aan pastoor Broutyn zeer veel kommer en menselijk leed berokkend. De beproevingen zijn voor dit leven een voortdurende ondermijning geweest”.

De kanunnik haalde het uiteindelijk en bij Koninklijk Besluit van 6 november 1896 werd de kerk erkend als sukkursale, waardoor tegelijkertijd de parochie Durmen werd opgericht. Op 30 november van hetzelfde jaar benoemde de bisschop de eerste pastoor, E.H. Emiel De Meulemeester. Zijn installatie op 6 december verwekte een echte feestroes (eindigend met een prachtig vuurwerk), waar Zele-dorp zich hartelijk verzoende met Durmen. Eind goed, al goed! Aan tafel, bij de heildronk, toastte burgemeester Cesar Meeus aldus: „Wij hebben tegen malkander gestreden, gij hebt overwonnen; wij liggen onder. Proficiat, Mijnheer Pastoor” (30). Nochtans heeft de gemeente zich lang ertegen verzet dat de straat waarin kan. Van der Moeren had gewoond naar hem zou worden genoemd. Slechts na herhaaldelijk aandringen van o.m. dhr. Van Haver heeft men er uiteindelijk in toegestemd. Stond deze koppige weigering niet in verband met de vroegere moeilijkheden?

Weldra merkten de Durmenaren nochtans hoe klein hun kerk was: amper 8 m breed en 14 m lang, het kleine koor niet meegerekend. Architect Jan Haché maakte toen een plan op om de kerk een twaalftal meter te verlengen (maart 1896). Op 15 juni

(28) Geciteerd naar F. MICHEM, *Zelee en zijn geschiedenis*, Antwerpen 1957, p. 59, voetnoot (1).

(29) *Ibidem*, p. 139, voetnoot (1).

(30) *Ibidem*, p. 58, voetnoot (2).

1899 werden de vergrotingswerken in openbare aanbesteding toegewezen aan Francis Vlaminck uit Waasmunster, de laagste in prijs : 27.080 fr. Het is nogmaals kan. Van der Moeren die de eerste steen legt (28 augustus 1899) en de aanzienlijk vergrote kerk mag inzegenen op 1 februari 1900. Het aanbrengen van een dubbele kruisbeuk bracht de oppervlakte van het kerkschip van 112 m² op 283 m². Allerhande omstandigheden, o.m. de wereldoorlog 1914-1918, waren de oorzaak ervan dat de plechtige wijding der kerk eerst geschiedde op 9 juni 1920, dus 7 jaar na de dood van haar stichter, door Mgr. Seghers.

Tot daar wat kan. Van der Moeren voor Durmen realiseerde. Doch wie was hij eigenlijk in de ogen van zijn wijkgenoten ? Hoe leefde hij midden onder hen tijdens zijn lange vakantieperiodes en vooral na zijn opruststelling (1894-1914) ? In elk geval volkomen anders dan in Gent of te Leuven. Juist dit frappante contrast tussen de hooggeleerde universiteitsprofessor en de spontane volksvriend maakt zijn persoonlijkheid zo boeiend. Inderdaad, van universiteit, H.-Geestkollege, patristiek en moraaltheologie hadden de Durmenaren van een eeuw geleden, voor de overgrote meerderheid landbouwers en dagloners, in de verste verte geen flauw benul. Zij kenden wellicht het kruisteken, de „Vader-ons”, het Weesgegroet en de Tien Geboden, en misschien konden enkelen onder hen lezen en schrijven. Juist dank zij kan. Van der Moeren én de door hem gestichte school ging daarin voor de jonge generatie verandering komen, doch zelfs dan bleef dat onderricht zeer elementair. Te Durmen toonde Van der Moeren zich dan ook geen professor, wel integendeel : het liefst liep hij in gewone priestersoutane en steeds op houten klompen door de straten. Enkel om de mis te gaan celebreren in de kerk droeg hij leren schoenen. Hij werd door de Durmenaren op de handen gedragen. Zij wisten natuurlijk wel dat hij „geleerd” was en een hoge plaats bekleedde, doch hoe en wat ging hun petje te boven en de kanunnik zelf sprak er niet over. Na zijn benoeming tot hoogleraar en President van het H.-Geestkollege had zijn zuster Marie Van der Moeren, die op het ouderlijk hof woonde en bij wie hij zijn vakanties doorbracht, in de wijk rondverteld dat haar broer „president” was geworden ! President van wat had geen belang, maar voortaan werd hij bij voorkeur door iedereen aangesproken met „Meniër de President” i.p.v. „Meniër de kaneunink”.

Zolang zijn gezondheidstoestand het toeliet, maakte hij zeer graag wandelingen door de wijk, ook in het veld. Hij stond erop met de mensen die hij tegenkwam een praatje te slaan, uiteraard in plat Durmens dialect (dat, toen meer dan nu, enigszins verschilde van het gewone Zeels). Vóór alles was hij een kindervriend. Geen kind kon hij zien voorbijgaan zonder het vriendelijk te hebben toegesproken en om „ne plak” te hebben gevraagd. Vaak troeften zij met een hele bende rond hem en vergezelden hem op zijn wandeling (Durmen was toen inderdaad een zeer kinderrijke wijk). Kwamen zij dan voorbij de kerk, dan moesten zij een „schoon kruiske” maken. Dagelijks, tenminste wanneer de weersomstandigheden het toelieten, bezocht hij hen in „zijn” school en op de prijsuitdeling wou hij steeds aanwezig zijn.

Wij wezen reeds op zijn steun aan de zelfstandigheidsdrang van Durmen, die hij als het ware zelf belichaamde. Dit kon hem trouwens tot nogal krasse uitspraken brengen. Zo verklaarde hij eens letterlijk : „ik kan het ook niet verhelpen, maar ik zie liever een hond van Durmen dan een mens van Zele”. Hij kon de voor hem zo duidelijke tegenstelling tussen Durmen en Zele-dorp niet treffender tot uitdrukking brengen. „Die van Zele” waren in zijn ogen trouwens „schaapherders”, dus lieden die van werken een broertje dood hadden. Maar van zijn noeste Durmenaren kon hij geen woord kwaad horen. Op een dag was hij op bezoek bij de pastoor van Sinaai. De brave man maakte hem onschuldig de volgende opmerking : „Mijnheer de kanunnik, in Durmen kunnen ze toch drinken, nietwaar?”. „Kunnen z’er drinken, ze kunnen er ook werken”, luidde het prompte en verontwaardigde antwoord. Het schijnt dat hij nadien nooit meer in Sinaai is geweest.

Nochtans had die pastoor gelijk. Er waren effectief veel dronkaards op de wijk. In een tijd van diepe sociale nood, vooral onder de arbeidersklasse, was dit verschijnsel ten andere een ware maatschappelijke plaag die menig gezin ontwrichtte. In Durmen deed men er blijkbaar nog een schepje bij. Het aantal herbergen steeg zienderogen (in 1816 waren er 8, in 1888 : 11, in 1900 : 20, en in 1913 was het aantal reeds opgelopen tot 35 !). Durmen had dus zijn bijnaam „klein Parijs” niet gestolen ! Deze herbergen speelden overigens ook een aanzienlijke rol in het gezelschaps- en ontspanningsleven. Elders waarschuwde de geestelijkheid nochtans herhaaldelijk tegen deze evolutie, waarbij het aantal cafés in verhouding

sneller steeg dan het aantal zielen. Kanunnik Van der Moeren zag dat evenwel voor Durmen anders. Het gebeurde inderdaad wel eens dat in zijn straat nachtelijke ruzies plaats vonden tussen thuiskomende dronkaards. Zijn zuster Marie vroeg hem dan 's anderen-daags of hij het krakeel had gehoord. „Dat waren er zeker geen van Durmen, antwoordde hij, maar van Huivelde of Hamme-Sint-Anna”.

Wij hadden het daarnet over het verband tussen alkoholisme en sociale ellende. Die was er in Durmen zoals overal elders in het „arme Vlaanderen” van weleer, en in heel West-Europa. Het was trouwens de periode van de wilde stakingen en sociale onlusten, inzonderheid in de mijnstreek (1886). Vooral de werklieden hadden het inderdaad hard te verduren. Omstreeks 1880 waren er bvb. Wevers die slechts 0,80 fr. per dag verdienden. Men werkte 12, soms 15 uren per dag, dikwijls ook 's zondags. In bijna alle gezinnen lag het kindertal zeer hoog, maar kindertoeslag en sociale voorzieningen bestonden niet. Het broodnoodzakelijk meewerken van de vrouw bracht veelal een verwaarlozing van de opvoeding der kinderen mee, die op hun beurt vroeg werden tewerkgesteld. De landbouwers hadden het over het algemeen beter, doch bescheiden boeren konden tengevolge van een crisisjaar of een tegenslag eveneens een moeilijke tijd doormaken.

Kanunnik Van der Moeren, goedgehartig en edelmoedig als hij was (al diegenen die hem nog gekend hebben, beamen deze karaktertrek), hielp te Durmen waar hij kon, in de eerste plaats financieel. Zo kleepte hij vaak kinderen uit behoeftige gezinnen ter gelegenheid van hun eerste kommunie. Wanneer bij een arme boer een koe was gestorven, betaalde de kanunnik de prijs voor een nieuwe. Werkloze Durmenaren nam hij mee naar het H.-Geestkollege te Leuven om er in de keuken te arbeiden, en bezorgde hun en hun gezin aldus een broodwinning. Men zou hem onrecht aandoen deze houding vanuit onze hedendaagse mentaliteit als „paternalisme” te brandmerken. Als individu kon hij niet meer doen. Het feit dat hij het dééd is een bewijs van zijn plichtsbewustzijn en zijn meevoelen met de noodlijdenden. Schreef hij overigens niet dat, uitgenomen de kuisheid, geen enkele deugd in zijn tijd zozeer met de voeten werd getreden als de rechtvaardigheid? ⁽³¹⁾ Wij

⁽³¹⁾ *Si excipiatur castitas, nulla virtus magis laeditur, nostris praesertim temporibus, quam justitia (Tractatus de justitia, o.c., praefatio).*

weten intussen dat de typische en eeuwenoude kristelijke caritas die hij beoefende geen oplossing kon bieden voor het armoede-probleem en dat daarvoor maatschappelijke en economische structuurhervormingen nodig waren. Het socialisme had dit toen al ingezien, maar had weinig of geen vat op het katholieke Vlaanderen, zeker niet op het platteland, omwille van zijn antikerkse inslag. In 1891 was wel de sociale encykliëk *Rerum Novarum* van paus Leo XIII verschenen en kon gestart worden met een officiële kristelijke arbeidersbeweging, ook te Zele⁽³²⁾. Doch deze beweging stond ten tijde van kan. Van der Moeren nog in haar kinderschoenen, het baanbrekend werk moest nog worden gedaan en intussen dienden de individuele noden te worden gelenigd. Van der Moeren heeft op dit stuk zeker zijn verantwoordelijkheid genomen.

Van der Moeren was voor Durmen ook priester. Zelfs na de benoeming van de eerste pastoor in 1896, stond de kanunnik toch nog steeds een trapje hoger en bleef de echte geestelijke vader van de parochie. Dagelijks las hij de mis in de kerk die hij had laten bouwen. Ter gelegenheid van kerstmis hield hij er een liefdadigheidssermoen, gevolgd door een speciale omhaling ten bate van de armen van de parochie. De gelovigen deden dan een extra inspanning en gaven bv. 10 centiemmen i.p.v. de gebruikelijke twee centiemmen. Vaak vroeg hij de Durmenaren, ook en vooral de kinderen, voor hem te bidden. Eens merkte men hem op dat iemand als hij toch niet bang hoefde te zijn voor de dood. Hij zou toch „recht naar de hemel gaan”. Zijn antwoord klonk verrassend modern : „hier is de hemel, mijn beste mensen, 't is hier zo goed”.

Zijn vijftigjarig priesterjubileum werd te Durmen gevierd op 18 mei 1908. Het was toen feest in heel de parochie, hoewel de kanunnik zelf reeds te ziekelijk was om aan de festiviteiten deel te nemen. De zeer talrijke schoolkinderen van Durmen begaven zich toen naar zijn woning en zongen er, op de melodie van de Engelse nationale hymne, een huldelied dat zij op school hadden aangeleerd. Dhr. Jules Malsschaert van Durmen herinnert zich nog de eerste verzen :

*Leef lang, eerwaarde heer,
Voor God en voor zijn Heer,
Dit wensen wij : een zalig jubelfeest . . .*

(32) Cf. MICHEM, *o.c.*, pp. 333-335.

Kan. Van der Moeren had ook buiten Durmen en buiten Zele zeer vele vrienden en kennissen, geestelijken en ook leken. Zolang zijn gezondheid meeviel, ging hij vaak bij hen op bezoek. Hij reed erheen in een open koets, voor de gelegenheid gecoiffeerd met de kanunniksbonnet. De knecht van zijn zuster Marie fungeerde als koetsier. Dhr. Maurice Van Haver herinnert zich nog vaak de kanunnik te hebben vergezeld naar Rinkhout, Driesstraat, Hoek, Hamme-Sint-Anna, enz. Hoewel deze laatste thuis graag veel at en dronk, was het toch zijn gewoonte elders niets te aanvaarden.

Wij weten dat kan. Van der Moeren zich steeds eenvoudig, vriendelijk, gemoedelijk en meevoelend heeft getoond ten opzichte van de gewone Durmenaren, vooral de kinderen. Tegenover hogergeplaatsten kon hij evenwel onomwonden zijn mening zeggen en zelfs blijk geven van een zekere autoritaire ingesteldheid. Zo kreeg hij op een dag het bezoek van de pastoor van Zele, E.H. Adolf-Vitalis De Stoop (pastoor sinds 1898, deken sinds 1910 tot 1929). Pastoor De Stoop had zo min of meer de rol van koppelaar gespeeld bij een huwelijk in de familie van kan. Van der Moeren. De kanunnik had hiervan weet gekregen en was allesbehalve ingenomen met dat initiatief. Hij vroeg dan ook op de man af aan de betrokkene of het waar was wat hij had horen zeggen. E.H. De Stoop gaf toe dat hij een beetje „meegeholpen” had om het in zijn ogen ideaal huwelijk tot stand te brengen. Van der Moeren reageerde bitsig en zei: „goed, als 't zo is, moogt ge gaan!” En pastoor De Stoop kon afdruipen...

Te Durmen woonden destijds vier onderwijzers die evenwel buiten de parochie werkzaam waren: Benoit Suy, Cyriel Méchant, Maurice Van Haver en Domien De Wilde. Zij hadden de gewoonte jaarlijks op nieuwjaarsdag aan de kanunnik hun beste wensen te gaan aanbieden. Domien De Wilde, een nogal uitgelaten type, gaf les te Zwijndrecht. In deze gemeente hadden zich twee katholieke partijen gevormd, één gesteund door de pastoor en een andere die eveneens aanspraak maakte op het predikaat „katholiek”. Onderwijzer De Wilde had zich in de lokale politieke strijd bij de laatste aangesloten en had de pastoor en zijn partij nogal resoluut bekampt. Ook dit was kanunnik Van der Moeren ter ore gekomen en bij het eerstvolgend nieuwjaarsbezoek informeerde hij rechtstreeks naar de ware toedracht van de zaak. Domien De Wilde kon

moeilijk zijn sympathieën loochenen en ook hij kreeg een knorrig „ge moogt gaan” te inkasseren.

Wat de relaties van de kanunnik met zijn familie betreft, deze lijken niet altijd opperbest te zijn geweest. Enerzijds sprong hij financieel bij waar er nood was. Het blijkt zelfs dat hij zijn zuster Marie een paar keren van een dreigend faillissement heeft gered. Ook ontving hij met een gul hart de kinderen van zijn familie en stak hen telkens iets in de handen. Doch anderzijds was hij niet bijzonder opgetogen over de levenswijze van bepaalde van zijn naaste familieleden. Er werd zelfs in Durmen gefluisterd dat in dit verband een en ander zijn bisschopsbenoeming heeft verhinderd. Wat daar ook van zij, zijn doodsprentje, dat hij zelf nog had opgesteld, was gericht tot de „beminde inwoners van Durmen” en niet tot zijn familie, die dit naar verluidt niet heeft geapprecieerd.

Dit brengt ons bij de gezondheidstoestand en de laatste levensjaren van Van der Moeren. De kanunnik had een rijzige, struise gestalte, maar heeft vroeg last gehad van ademhalingsmoeilijkheden. Om gezondheidsredenen heeft hij, zoals gezegd, in 1898 aan de bisschoppen eervol ontslag gevraagd als professor en President van het H.-Geestkollege. Het is hem gegeven geweest nadien nog 15 jaren door te brengen in zijn geliefd Durmen. Nochtans zou zijn fysieke toestand langzamerhand verslechteren onder invloed van astma. De laatste jaren van zijn leven ging hij leunend op een stok en zelfs dit werd op de duur te lastig. De jonge onderwijzer M. Van Haver begaf zich toen dagelijks naar het huis van de kanunnik om te zien of hij in staat was naar de kerk te gaan om mis te lezen. Zo ja, hielp hij hem om tot daar te geraken en ondersteunde hem zelfs bij het bestijgen van de altaartrappen. De hevige hoestbuien waaraan hij onderhevig was, noopten hem telkens twee zakdoeken naar de kerk mee te nemen. Thuis las M. Van Haver de kanunnik voor uit *Le Patriote*, want de intellektueel Van der Moeren bleef wakker van geest en liet niet af zich te interesseren voor de dagelijkse aktualiteit. Bij gunstig weer maakte hij met dhr. Van Haver nog een korte wandeling in de hof.

Direkte verzorging kreeg hij, na de dood van zijn zuster Marie, van zijn andere zuster die in het klooster der Zwarte Zusters te Dendermonde verbleef en bij hem kwam inwonen. Toen ook zij

was gestorven, heeft nog een andere Zwarte Zuster van Dendermonde (afkomstig van Sint-Pauwels) hem tot zijn dood verzorgd. Ondanks zijn leeftijd en ziekte bleef de kanunnik flink eten en drinken, hetgeen niet van aard was om zijn toestand te verbeteren. In de winter van 1913 ontving hij op eigen verzoek de laatste Sakramenten. Er heerste toen algemene droefheid in de parochie. Een talrijke schare gelovigen vergezelde in processie de pastoor, die hem het viaticum bracht. De zieke kanunnik richtte tot hen nog enkele afscheidswwoorden: hij zette hen aan deugdzaam en kristelijk te leven en beval zijn levenswerk, de kerk en de school, aan hun zorgen aan. Enkele maanden later, op 30 maart 1913, overleed hij.

Tot daar ons onderzoek naar de persoon en het leven van kanunnik prof. dr. Adolf-Bernard Van der Moeren, een vooraanstaand figuur als professor en als stichter van één van de parochies van Zele. Zeker, Durmen is sindsdien veel veranderd, en nu de boven de huizen uitstekende H.-Hartkerk met afbraak wordt bedreigd, dreigt ook de parochie meteen haar gelaat te verliezen. Durmen zal hetzelfde niet meer zijn... Bovendien is de generatie die in haar jeugd jaren de kanunnik nog heeft gekend, bezig te verdwijnen, terwijl de jongeren nog nauwelijks weten dat de man die reeds op de dag van zijn aanstelling te Leuven door de rektor *un des meilleurs docteurs de l'Université catholique* werd genoemd⁽³³⁾, ook en vooral Durmenaar is geweest, en wel met hart en ziel.

Ook in de katholieke Kerk in het algemeen en in het vakgebied van kanunnik Vander Moeren, de moraaltheologie, in het bijzonder is een ware omwenteling geschied, voornamelijk sinds het Tweede Vatikaans Koncilie. De kanunnik-professor zou het allemaal nog moeilijk herkennen. Wat hij destijds schreef en onderwees, komt ons nu voor als volkomen achterhaald, hetgeen trouwens geldt voor elke wetenschap waarvan men de stand honderd jaar geleden met de huidige ontwikkeling vergelijkt. Is ons geschrijf dan eigenlijk nutteloos geweest? Wij denken van niet. Het leven van een figuur als kanunnik Van der Moeren, ingeschakeld in zijn tijd

(33) *Annuaire de l'Université catholique de Louvain*, 1882, p. 366.

en zijn milieu, werpt ergens een licht, hoe beperkt het ook weze, op een stuk geestelijke, sociale en kulturele geschiedenis van ons land en van ons volk. Deze geschiedenis, waarin elke faze en elke schakel van belang is, leert ons onszelf te begrijpen, want wij zijn wat we zijn mede door het verleden dat ons determineert. Zij leert ons bovendien inzien dat geen enkele maatschappelijke, kulturele of religieuze situatie en geen enkele idee terzake onveranderlijk en eeuwigdurend is, en helpt ons aldus onze eigen tijd en onze eigen opvattingen relativeren, want ook wij zullen eens verleden zijn... *Historia magistra vitae est* (de geschiedenis is de leermeesteres van het leven), schreef reeds Cicero in de eerste eeuw vóór Kristus.

Vanuit zuiver heemkundig standpunt komt erbij dat het betrekking heeft op onze gemeente en onze voorouders die recht hebben op onze genegen belangstelling. Tenslotte is er het moreel voorbeeld van kanunnik Van der Moeren : dat van iemand die geleerd was met de geleerden, maar eenvoudig met de eenvoudigen, dat van een hoogwaardigheidsbekleeder die nooit het contact met het volk waaruit hij was gesproten, heeft verloren. Dit voorbeeld, zo menen wij, heeft blijvende waarde.

BIJLAGE

JUBILEUMFEEST VAN 18 JUNI 1883

Herinnering aan de plechtige overhandiging van zijn portret in steendruk aan Z.E.H. Kanunnik Van der Moeren, hoogleraar in de moraaltheologie aan de Universiteit van Leuven, President van het Heilige-Geestkollege, oud-professor aan het Seminarie te Gent.

(uit het Frans vertaald)

Antwoord van Kan. Van der Moeren op de gelegenheidstoespraak van E.H. Lafort⁽³⁴⁾ :

Mijne Heren en beste leerlingen,

Wanneer U mij, drie maanden geleden, Uw voornemen te kennen gaf om mij mijn portret aan te bieden, moest ik U zeggen dat ik een dergelijke eer niet had verdiend. Ik sta erop dit op deze dag opnieuw te verklaren. Dit gezegd zijnde, staat U mij toe, mijne Heren, U van ganser harte te bedanken en U te zeggen hoe gevoelig ik ben voor deze zo duidelijke blijk van uw sympathie. Ik ben des te meer getroffen door het feit dat vele vrienden, oud-medeleerlingen en oud-leerlingen zo vriendelijk geweest zijn zich bij deze huldeblijk aan te sluiten. Mijne Heren, ik zou mij geen aangenamer beloning voor het werk van een hoogleraar, van een president, kunnen indenken — afgezien van het getuigenis van mijn eigen geweten — dan deze die U mij vandaag geeft. Ongetwijfeld brengt Uw genegenheid U ertoe verdiensten en suksessen te overdrijven. Maar U hebt althans mijn inspanningen gezien, mijn groot verlangen en mijn bestendige zorg om van U ontwikkelde en deugdzame priesters te maken. Dat is het wat U vandaag huldigt. En daarom maakt U mij werkelijk gelukkig : want U moedigt mij

⁽³⁴⁾ E.H. Lafort was leerling van Van der Moeren geweest in het Seminarie te Gent en op het ogenblik van het jubileum ook te Leuven. Hij noemde de ceremonie die de studenten van het H.-Geestkollege hadden ingericht en waarop heel wat personaliteiten aanwezig waren, een publieke uitdrukking van bewondering, genegenheid en vooral erkentelijkheid t.o.v. kanunnik Van der Moeren. Hij wees op diens welgevoel en verdienstelijk priesterleven en in het bijzonder op zijn onvermoeide werkkraft die het hem mogelijk maakte zijn onderwijs te combineren met praktische zielzorg in diverse milieus. Hij prees verder de bescheidenheid die de jubilaris kenmerkte ondanks de eervolle onderscheidingen en benoeringen waarmee het episkopaat hem reeds had bedacht. Hij drukte ook de wens uit dat Prof. Van der Moeren zijn gewaardeerd *Compendium* van de moraaltheologie van Pieter Dens zou vervolledigen met een tweede deel en verwoordde tenslotte het vertrouwen dat de gevierde bij de studenten inboezemde.

aan om vol te houden en om mijn ijver te verdubbelen op de weg die ik tot op deze dag heb gevolgd.

Het is Uw bedoeling geweest deze huldiging te koppelen aan de 25e verjaardag van mijn priesterwijding. De priesterwijding, dat plechtig ogenblik in zijn leven dat geen enkele priester zou kunnen vergeten! Hoevele malen heb ik niet de gelegenheid gehad deze ontroerende gebeurtenis in herinnering te brengen, wanneer ik, in onze katholieke families, aanwezig was bij al die plechtige eremissen die altijd zo'n diepe en heilzame indruk maken!

Het was in 1858. Ik had als student drie schone jaren doorgebracht op het Seminarie te Gent. Een van mijn uitmuntende meesters van toen, diegene aan wie ik voor een groot deel de zin voor de studie van de moraaltheologie te danken heb, is nu nog in functie. Met blijdschap grijp ik deze gelegenheid aan om, zoals E.H. Lafort het zojuist in zo waarachtige en zo welsprekende bewoordingen heeft gedaan, hulde te brengen aan deze veteraan van het onderwijs, aan wie de Leuvense Universiteit reeds 20 jaar geleden de titel heeft verleend van Doctor honoris causa in de theologie: namelijk aan Kanunnik Ost, wiens talenten en diensten en wiens uitzonderlijke werkkraft binnenkort door heel het bisdom Gent zullen worden toegejuicht bij een schitterend jubileumfeest van 50 jaar professoraat.

Ik was eerstejaarsstudent in dit dierbare H.-Geestkollege, waaraan later zo intieme banden mij zouden hechten, toen ik het geluk had voor de eerste maal, als priester, de trappen van het altaar te bestijgen, in de kerk waarin ik mijn eerste kommunie had gedaan, na op deze gewichtige daad te zijn voorbereid door een eerbiedwaardige priester die ik hier tot mijn grote vreugde onder ons zie. Het was in tegenwoordigheid van mijn dierbare ouders — al te vlug, helaas, aan mijn genegenheid ontrukkt — en van heel mijn familie, dat ik mijn eerste H. Misoffer opdroeg. Welke zoete en onuitsprekelijke emotie voor een vader en een moeder die zoveel gedaan hadden voor hun kind! Welke onvervalste vreugde voor de broers en zusters! Maar vooral welke gezegende en pakkende momenten voor de jonge priester zelf! Hoezeer is de herinnering hieraan alleen al, zelfs na 25 jaar, in staat hem tot in het diepste van zijn ziel te beroeren!

Ik moge U nog zeggen, Mijne Heren, dat ik het uitzonderlijk voorrecht heb genoten verscheidene jaren door te brengen, als student, in de schoot van de Alma Mater, en dat hier op deze plaats een bisschop roemrijker en zaliger gedachtenis, Monseigneur Delebecque, de beschermer en promotor van mijn studies, zich gewaardigde mij tot professor aan zijn Seminarie te benoemen.

Ik verliet Leuven, Mijne Heren, maar niet zijn eminente hoogleraren, vermits ik voortaan van hun wetenschap zou leven en hun kursussen naast mij zouden blijven openliggen als veilige gidsen. Niet zonder ontroering denk ik aan die jonge levieten van het Seminarie van Gent, die ik gedu-

rende meer dan 16 jaar heb onderricht, aan die studenten, zo vol aandacht voor de lessen van hun meester, zo vlijtig en zo vroom. Hoezeer verheug ik mij erover voor een deel, hoe klein het ook weze, te hebben bijgedragen tot het goede dat zij nu tot stand brengen. Geroepen om een bij uitstek praktische wetenschap te onderwijzen, heb ik mij altijd ingespannen om vóór alles praktisch en eenvoudig te zijn. Ik kan het mij niet tot eretitel duiden altijd gewetensvol mijn lessen te hebben ingestudeerd en ze lang te hebben voorbereid — de eerste en onmisbaarste plicht van al wie onder-richt geeft — maar, zoals men het zopas heeft gezegd, door tegelijkertijd zowat overal aan zielzorg te doen en door een of andere dienst te bewijzen aan konfraters-priesters, heb ik misschien aan mijn leerlingen de vrucht kunnen mededelen van studies aangevuld door de ervaring.

U bent zo vriendelijk geweest, Mijne Heren, op een al te lovende wijze, te alluderen op een werk dat ik heb geschreven i.v.m. de eerste vier delen van Dens, meer bepaald over de traktaten van deze auteur die ik als professor moest verklaren. Naar mijn oordeel is het belangrijk, om niet te zeggen noodzakelijk dat de leerling in een klare en methodische résumé de lessen van zijn meester synthetiseert, en ik heb gemeend nuttig werk te verrichten door hun de weg te wijzen. Ik wens niets méér dan te voldoen, als ik het kan, aan de wens die zopas werd geformuleerd, namelijk dezelfde analyse toe te passen op het gedeelte over de Sakramenten. Zowel in dit tweede boek als in het eerste zou ik ervoor zorgen in een aanhangsel enkele nota's toe te voegen, in het bijzonder voor wat de huwelijksdispensaties betreft. Als ik in deze essentieel praktische materie enige ervaring heb kunnen opdoen, dan heb ik die te danken aan de kundige leiding van drie vikarissen-generaal die achtereenvolgens het voorzitterschap hebben waargenomen van de diocesane officialiteit.

Verre van mij, Mijne Heren, om een ongenueanceerde bewondering te koesteren voor de moraaltheologie van Dens of om mij in alle materies bij zijn al te strenge opvattingen aan te sluiten. Ik vind nochtans dat deze auteur voldoende waardevolle eigenschappen bezit om hem als klashand-boek in onze Seminaries te bewaren. Dens heeft lang theologie gedoceerd en heeft lang het priesterambt uitgeoefend in dit land waarvan hij de zeden en nationale gewoonten weerspiegelt. Hij is gehecht aan de leer van St. Thomas en zijn klare en gemakkelijke stijl brengt hem in het bereik van elke geest. Het behoort de leraar toe hem te verklaren, aan te vullen en, zo nodig, te verbeteren. En de ervaring heeft mij geleerd dat de leerling die behoorlijk is ingewijd in het moraalstelsel dat zijn professor verkiest, zonder te grote moeilijkheden uit eigen beweging de nodige veranderingen aanbrengt. Het is naar mijn mening in elk geval, welke ook de klasauteur weze, van belang, ten einde de leerlingen exakte en duidelijke begrippen in te prenten, in het onderwijs van de theologie het gelijktijdig gebruik van verschillende auteurs te vermijden. De leerling van zijn kant zou zich gedurende zijn

Seminariejaren moeten houden aan de schoolauteur, verklaard en van notities voorzien door zijn leraar.

Deze beschouwingen, die ik in het kort heb uiteengezet in een *Inleiding tot de Studie van de Moraaltheologie*, zijn wel niet subliem en zelfs niet nieuw, maar zij hebben dan toch de verdienste praktisch te zijn. Gezien ik reeds jarenlang hetzelfde vak onderwijs, heb ik gemeend mijn zienswijze i.v.m. een belangrijk vraagstuk te kunnen uiteenzetten en ik leg ze bescheiden voor aan het oordeel van de professoren van onze Seminaries.

Mijne Heren, slechts twee en een half jaar ben ik midden onder U; deze omstandigheid toont aan hoe weinig verdiensten ik hier heb kunnen verwerven. Niet zonder spijt heb ik mijn uitstekende kollega's, mijn dierbare en talrijke Gentse seminaristen verlaten, maar ik was gelukkig — waarom zou ik het niet zeggen? — voor een tweede maal, en op een hechtere wijze, te worden verbonden met de Alma Mater. Toen ik in Leuven een academische leerstoel kwam bezetten, heb ik vereerde leermeesters van vroeger teruggevonden: die eminente bijbelexegete wiens ouderdom het vuur van de ijver niet heeft kunnen uitdoven noch een einde stellen aan zijn zo gegeerde publikaties; die voortreffelijke hoogleraar in kerkelijk recht die, sinds 30 jaar, zijn kundige lessen alleen heeft onderbroken om zijn uitgebreide en soliede kennis ten dienste te stellen van het Vatikaans Koncilie. Ik heb ook oud-medestudenten teruggevonden die, samen met de doctorstitel, de eer hebben gekregen van een leerstoel waarvan zij nog steeds de faam hoog houden door hun onderwijs en hun wetenschappelijke arbeid. Ik dank al mijn geëerde kollega's van de fakulteit van theologie voor de goede ontvangst die zij mij toen hebben bezorgd. Ik bedank hen tevens voor het feit dat zij zo vriendelijk zijn geweest dit familiefeest door hun aanwezigheid op te luisteren. Van ganser harte betuig ik dezelfde dank aan de professoren van de andere fakulteiten en aan de vrienden die van verre zijn gekomen.

Mijne Heren, het studieprogramma belastte mij met de verklaring van Sint Thomas, voor wat betreft het deel over de moraal in zijn *Summa Theologica*. Mijn studenten hebben de soliditeit en de diepgang van de leer van de *Doctor angelicus* kunnen bewonderen, zelfs in die vraagstukken van praktische aard voor dewelke zijn geest geen even verheven beschouwingen kon ten beste geven als elders. En toch hebben zij ongetwijfeld vastgesteld dat de heilige Kerkleraar op verbluffende wijze de positieve en de scholastieke methode combineert, door zijn beweringen niet alleen met theologische argumenten te staven, maar door ze te verhelderen met op de rede gebaseerde beschouwingen, en daarbij de diepere oorzaken van de dingen te laten zien en hun logische aaneenschakeling aan te tonen.

Ongetwijfeld zijn sinds Thomas van Aquino, in de moraaltheologie vele nieuwe problemen gerezen en rijzen er nog steeds, of melden zich althans aan

in een nieuw daglicht. Maar de principes van de *Doctor Angelicus* zijn daar om ons te helpen. En wij hebben ook nog andere auteurs met een betrouwbare doktrine, in het bijzonder de heilige en geleerde hervormer van de moraalwetenschap, die de Apostolische Stoel heeft uitgeroepen tot veilige gids op de vaak duistere paden van deze wetenschap ⁽³⁵⁾.

Mijne Heren, U hebt daarnet al te welwillend gewezen op mijn bescheiden inspanningen om mijn onderwijs duidelijk en interessant te maken. Op mijn beurt ben ik U dank verschuldigd voor de aandacht die U aan mij zonder ophouden hebt besteed. Ik moet U ook gelukwensen voor Uw onafgebroken vlijt, voor Uw persoonlijk werk, zonder hetwelk de kolleges van een hoogleraar geen enkel ernstig resultaat zouden opleveren. U moet met deze vlijt en met dit werk doorgaan : want de moraaltheologie is niet alleen een allernoodzakelijkste wetenschap, vermits zij leert de zielen te leiden en te redden, maar zij is terzelfdertijd een zeer moeilijke wetenschap. Reeds de heilige Gregorius de Grote schreef deze welbekende woorden : *ars artium regimen animarum* ⁽³⁶⁾. Zij vereist, zoals Sint Alfonsus het zegt, de algemene kennis van de andere wetenschappen en van de plichten van de verschillende levensstaten; zij behelst de meest talrijke en de meest uiteenlopende materies; zij bestaat uit een bijna ontelbaar aantal positieve wetten die omzeggens alle dagen ontstaan en veranderen; tenslotte, en hier ligt de grote moeilijkheid, zij moet in de verschillende gevallen rekening houden met de talloze omstandigheden waarnaar zij haar besluiten moet regelen, vermits de verscheidenheid der omstandigheden de toepassing van verschillende principes vergt. De heilige bisschop besluit daaruit dat men zich niet kan bekwamen in een zo belangrijke functie als die van biechtvader zonder een lange studie van de moraalwetenschap. Hoeveel te noodzakelijker is de voortgezette en grondige studie van deze wetenschap dan niet voor U, Mijne Heren, voor U die zult geroepen worden, zoniet om ze aan anderen te onderwijzen, dan toch om even belangrijke als ingewikkelde gewetensproblemen op te lossen. Van U in de eerste plaats zal men eisen dat de lippen van de priester de wetenschap in pacht hebben. Aan U zal men vragen de moraalwet uit te leggen.

Mijne Heren, er rest mij U te vragen mij te willen verontschuldigen wanneer ik het in deze toespraak te veel over mijzelf heb gehad. Ik heb de diverse omstandigheden van mijn leven willen doorlopen om op mijn weg te ontmoeten : welwillende oversten, toegewijde vrienden, en vooral uitstekende leermeesters, aan wie ik bij deze plechtige gelegenheid een open-

⁽³⁵⁾ Bedoeld is Alfonsus Maria de Liguori (*cf. supra*).

⁽³⁶⁾ Letterlijk : de kunst der kunsten is het leiding geven aan de zielen. Gregorius I de Grote is paus geweest van 590 tot 604. Hij was de grootste kerkvorst uit de overgangperiode oudheid-middeleeuwen en nam o.m. het initiatief tot de evangelisatie van Engeland.

bare hulde wilde brengen als blijk van achting en dankbaarheid. Toen U mijn lof hebt gezongen, hebt U de hùnne gezongen, evenals ik, wanneer ik mijzelf heb kunnen prijzen, hèn heb geprezen. Had ik het vergeten, dan zou het huldebetoon waarvan ik vandaag het voorwerp ben mij hebben herinnerd aan mijn eerste en aangenaamste plicht ten hunnen opzichte.

Mijn beste studenten, staat U mij toe U tot slot in twee woorden te zeggen wat ik U reeds zovele malen heb herhaald sedert ik midden onder U ben. Beijvert U om steeds voort te gaan op de weg van de wetenschap en van de deugd. Balsemt Uw studies met het reukwerk van de godsvrucht. Blijft en wordt steeds meer de trots van de Katholieke Universiteit en de hoop van Uw respectieve bisdommen. En, om meer goed te doen, vooral in de maatschappij waarin wij leven, koppelt aan de vastberadenheid op gebied van principes de geest van naastenliefde en van gematigdheid.

Wat mij betreft, meer dan ooit ben ik mij bewust van de zware plicht U te begeleiden op de weg die ik zojuist heb aangeduid. Als hoogleraar zal ik proberen niet al te zeer ten achter te blijven bij mijn geleerde kollega's. Als president zal ik mij inspannen, met Gods hulp — die U Hem voor mij en met mij moet vragen — om van U voorbeeldige priesters te maken, en heel mijn ambitie zal erin bestaan zo Uw achting en Uw genegenheid te bewaren.

AANVULLENDE NOTA :

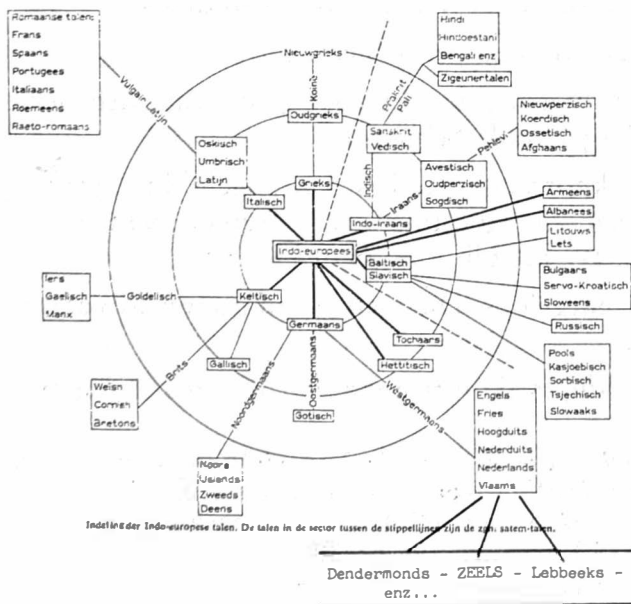
Aansluitend bij het begin van dit artikel kunnen wij meedelen dat, op het ogenblik waarop de drukproef werd nagezien, de kerkfabriek van Zele-Durmen reeds definitief beslist had de H. Hartkerk te slopen en te vervangen door een „gebedsruimte”. Op die manier zal dus spoedig een einde komen aan de droom van kanunnik Van der Moeren dat „Durmen zou zichtbaar zijn van aan 't Lammeken te Grembergen”.

SPROKKELINGEN

De bedoeling om deze sprokkelingen in het Jaarboek in te lassen, is alle losse en verspreide teksten samen te brengen, om een geheel te vormen van onze Zeelse geschiedenis.

HET ZEELS, OOK EEN INDO-EUROPESE TAAL

Zoals blijkt uit verschillende wetenschappelijke studiën is het Vlaams — ook het Zeels — een uitloper van het Indo-Europees, hetgeen duidelijk is met bijgevoegde figuur.

Reeds in 1837 maakte J. B. Courtmans een kleine studie over onze Zeelse taal *Zonderlinge tael te Zele* ⁽¹⁾ met aanmerkingen van J. F. Willems. Deze studie was te gering voor onze taal — het Zeels — hetgeen blijkt uit de volgende artikelen :

VII. BIJDRAGE ⁽²⁾
TOT DEN NEDERLANDSCHEN TAALSCHAT
opgezant in 't *Land van Dendermonde*

ANNEN, den, bestelling die men ergens doet, zonder van zin te zijn van ze te betalen. Peer heeft den winkelier met nen annen aangezet.

BASSE, de, soort van wijte, die dient om het bovenvlak van eenen hoog opgeladen wagen of van eene hoog opgeladen kar te dekken. Daar ligt eene basse op den wagen, 't hooi en zal niet nat worden.

BOONKODDE, de, kodde die men in de boonen steekt, opdat zij er zouden langs klissen. Ziet *kodde*.

DJAK, de, eene soort van zweep, die uit verscheidene saâmgevlochten koordekens bestaat. Iedere koewachter heeft eene djak.

DJAKKEN. *djakte gedjakt*, de djak weg en weer slaan, zoodat zij een klinkende slag doet hooren. Miel kan djakken boven zijn hoofd.

DJAKSKE, het, verkleinwoord van *djak*.

GELAAG, het, wordt gebruikt voor *gelag*. Ziet dees leste woord bij Kramers. Vergel. ook Schuerm.

GRIFF, den, knorrepot. Juul is nen ongelukkige griff : ge en kunt nooit iets naar zijn goesting doen. Vergel. Schuerm, en Volk en Taal, 2e j., hlfz. 29, bij 't w. *kattekoddi's*.

LAATSELIJG, zorgeloos. Die man en zal geen geld vergaren, want hij is laatselijg.

LACHMAART, de, is de uitsprake van *Lachmart*, *Lachmarkt*.

(1) In : *Belgisch Museum voor de Nederduitsche Tael- en Letterkunde en de geschiedenis des Vaderlands*. Te Gent, bij F. en E. Gyselynck, Boek- en Steendrukker, 1837, 8°, blz. 447-453. (Verschenen in ons Jaarboek van 1970-1971, blz. 68-73.)

(2) In : *Volk en Taal*, Maandschrift over gebruiken, geschiedenis, taalkunde, enz... Uitgegeven door „De Zantergilde van Zuid-Vlaanderen”, Oudenaarde, A. Van Den Driessche, 1888, I, 2, 8°, kol. 74-75.

LACHMAARTERIJ, LACHMARTERIJ en LACHMARKTERIJ, de, heeft dezelfde beduiding als *lachtmarkt*. Die een lachmarkterij doet, moet ook eene verdragen kunnen. Vergel. ook de Bo en Schuerm.

LACHMARKT, de, iets dat gedaan of gezeid wordt om te lachen, klucht, poets. Ne mensch moet al ne keer een lachmarkt kunnen verdragen. Ziet Schuerm. & Tuerl.

LACHMART. Ziet *Lachtmarkt*.

STAAK, den, tamelijk dik en niet zeer lang stuk hout, dat in den grond geplaatst is om af te sluiten of om daar iets aan vast te binden. De voetwegel is door staken van de straat afgescheiden. Vergel. Kram en Schuerm.

STERLINGS, strak, straf, stijf. Iemand sterlings bezien. Vergel. Schuerm.

VINNIG, te driftig naar spaarzaamheid en winst. Ne vinnige mensch en is nooit tevreden. Vergel. Krom, Schuerm & Tuerl.

VRONG, VRONGSKE, is de gewone uitspraak van *wrong*, *wrongske*.

WIJTE, de, gewoon overtrek eener kar of eens wagens. De boer deed eene wijte over de kar, omdat het regenachtig was.

WRONG, den, haat, pik, piek. Fiel en Stien, en zijn nog geen vrienden : daar ligt daar nog altijd ne *wrong*. Vergel. het w. *wrok*, alsmede Kil., Schuerm. & Tuerl.

WRONGSKE, het, verkleinwoord van *wrong*.

De woorden *basse*, *djak* (of *djakke*), *djakken*, *djakske*, *gelaag* (of *gelage*), *lachmaart*, *lachmaarterij* (of *lachmaarterije*), *vrong*, *vrongske*, *wijte*, *wrong* en *wrongske* zijn allemaal ook in Zuid-Vlaanderen in gebruik en hebben hier de eigenste beteekenis.

Integendeel, *Annen* wordt alhier vervangen door *klets*, den (b.v. Ne winkelier met ne *klets* zetten) en *perse*, *boonperse*, en *boonjesperse* is overal te hooren in steê van *kodde*, *boonkodde*. — *StaaK*, *stake* in de hooger opgegeven beduiding, alsook in die van het stuk hout in den grond geplaatst, waar men bij het spelen naar bolt, is van het vrouwelijk geslacht.

Sterlinge vervangt hier *sterling*, en nooit en kreeg ik *vinnig* alhier in de aangestipte bediedenis te hooren. Is er iemand in

Zuid-Vlaanderen die dat woord zoo tegenkwam ?... of die in deze streek *boonkodde* hoorde, of een der andere woorden, hooger opgegeven, die wij niet hebben genoemd als hier ook van gebruik ? — Zoo ja, zou onze Zantergilde van Zuid-Vlaanderen zeer tevreden zijn met het te vernemen.

A. v. H.

VIII. HET VLAAMSCHE ROODWAALSCH ⁽³⁾

Het vlaamsche roodwaalsch wordt gesproken te Zeele, een dorp in het Land van Waas (Oost-Vlaanderen), tusschen Lokeren en Dendermonde gelegen, en dat wel niet in het eigenlijke dorp, maar in een paar aanzienlijke buurten of gehuchten onder Zeele behorende. De inwoners van die buurten zijn ten deele wevers, ten deele reizende kooplieden. De wevers weven een soort zeer grof linnen of pakdoek, dat de kooplieden wijd en zijd uitventen. Dit grove linnen draagt den naam van *drol*, en daarom noemt men, vooral in West-Vlaanderen, deze zeelsche wevers en kooplieden *drolgasten*. De andere Zeelenaars, de bewoners van het eigenlijke dorp, spreken niet roodwaalsch, maar de gewone vlaamsche landtaal van die streken; niet te min kunnen allen het roodwaalsch verstaan. Of dit vlaamsche roodwaalsch ook nog hier en daar elders in Vlaanderen gesproken wordt, weet ik niet. Aan J. F. Willems werd verzekerd dat een soortgelijke taal ook nog omstreeks Oudenaarde gesproken werd.

Het Vlaamsche roodwaalsch draagt bij het volk ook den naam van *bargoensch* of *boergoensch*, even als ook het westermaassche roodwaalsch of teutsch (zie blz. 416 II), waar mede het ook verwant is. De Zeelenaars zelve echter noemen hun taal *brigade*; b.v. *treuvelde ge brigade ?* spreekt gij roodwaalsch ? De grondslag van het vlaamsche roodwaalsch is de gewone vlaamsche landtaal van het Land van Waas; dat is : de kleine rededeelen, de lidwoorden, voorzetsels, voegwoorden en ten deele ook de voornaamwoorden zijn de zelfden als in het waassche vlaamsch, en dat zijn ook de vervoegings- en verbuigingsvormen. De hoofdwoorden zijn

⁽³⁾ In : WINKLER (Johan), *Algemeen Nederduits en Friesch*, 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1874, 2e deel, 8°, blz. 420-421.

nagenoeg allen vreemd, niet vlaamsch, onduitsch. In dit vlaamsche roodwaalsch komen zeer veel woorden voor die van het nederduitsch zijn afgeleid, en wel op eigenaardige wijze afgeleid, namelijk van de werking of van eenig verschijnsel uitgaande van het voorwerp dat genoemd wordt, door bijvoeging van eenigen uitgang, zooals dit ook in het oostermaassche en vooral ook in het westermaassche roodwaalsch voorkomt en eveneens zeer veelvuldig in het hoogduitsche roodwaalsch het geval is (zie blz. 412 II). Zulke woorden zijn b.v. *vliegerik*, vogel, van *vliegen*; *porterik*, deur, van *poort* of van 't fransche *porte*; *lichterik*, dag, van *licht*; *erterik*, kei of steen, van *ert*, *hert*, *hard*; *zitterik*, stoel, van *zitten*; *bijterik*, mosterd, van *bijten*; *terterik*, voet, van *terten*, het vlaamsche woord voor *treden*, *trappen*; *zwemmerik*, visch, van *zwemmen*, enz. De bijvoeglijke naamwoorden gaan veelal op *ig* uit, b.v. *grandig*, groot, van het fransche *grand*; *kiwig*, schoon; *jannig*, boos; *grassig*, vet, van 't fransche *gras*, enz.

In het eerste deel van J. F. Willems' *Belgisch museum*, 1837, komt een bijdrage voor over het vlaamsche roodwaalsch, van J. B. Courtmans, onder den titel: *Zonderlinge taal te Zele*, met aantekeningen van J. F. Willems. Daaruit is ook de volgende vertaling, met kleine veranderingen, overgenomen.

DE GELIJKENIS VAN DEN VERLORENEN ZOON IN HET ROODWAALSCH VAN ZEELE (In nederlandsche spelling)

11. Daar modeerdegen 'ne keer 'ne grandigen bol, die deus knullen maasden.

12. De klitste knul kabeeldegen aan zijn aken: bol! stuipt michels de splent, die mij grandig modeert. En den bol doktegen de splent.

13. Jetse lichterikken nog, de klitste knul flikten splent en dos, en foktege foei naar 'ne lensen paï, daar e de poen verspleitte in de frankkeetjes en in doddigheid.

14. As al den dos en den splent verspleit modeerdegen, veendege er see lichteriken in da' paï; de knul begost krot te verpassen, en maasdegen het doddig en klits.

15. Hij foktegen bij 'nen bekker van 'n viilazje om hem te verpassen voor te trafakken. Dien bekker kabeeldegen hem : fokt naar michels granze om de tjuttens kiwig te besjoeren, dan ze nie foei en fokken.

16. De knul kreeg grandige schrans en zou van de tjuttens bik gewild ein, maar hij maasdege 'r 'nen egel af.

17. Trein veendegen de knul paf en treuvelde : kombjen trafakkers modeeren d'r nie in mijn akens keete, die kiwig oeft mazen en michels molt van de schrans !

18. Michels zal bij zijnen bol fokken en hem kabeelen : bol ! michel heet 'n klitsige oewrazje geflikt tegen de kiwige lichterik en veur ou.

19. En michels en meriteert nie da' g' 'em as ou knul sjoert; pakt michels as eenen van ou trafakkers !

20. Die klitsten leveerdegen hem tein en foktegen naar zijn akens granze; den dieën sjoerdegen den knul in de lense, veendegen kiwig bij hem, paktegen hem in zijn klampen en maasd hem kiwig geflikt.

21. De knul treuveldegen : bol ! michels heet 'n klitsige oewrazje geflikt tegen de kiwigen lichterik en veur ou.

22. Maar den bol kabeeldegen aan 'nen trafakker : viit ! dokt den grandigen dos aan den knul en dost hem kiwig; dokt hem 'n ronderik aan z'n feem en trederikken aan zijn terterikken.

23. Port den grassigen vaurik en kiecht hem, voor kiwig te bekken en een grandige karmoelje te flikken.

24. Michelse knul modeerdegen mol en maasd nou kiwi; hij modeerdegen foei en nou in de keete .En ze bektegen en buisdegen grandig.

25. De kantigste knul trafaktegen in den operik, en as hij naar de granze veendegen, sjoerdegen hij parnassen en flikkeren.

26. De knul vlamdegen naar de trafakkers en kabeelde : wa' modeerd da ?

27. 'Nen trafakker treuvelde hem : ou frère maasd geveend en ou aken maasd geflikt kichen den grassigen vaurik, omdat den bol nou z'nen knul kiwig sjoert.

28. De kantigsten modeerdegen jan en wildegen in de keete nie fokken. Tein veendegen den bol en nosterden hem kiwig.

29. Maar den kantigsten knul kabeeldeggen in jannigheid : bol ! michels maasd veur ou zoo veel grandige lichterikken getrafakt en ze leven nie klitsig geflikt, en ge maasd michels noppe gesteupen, of geen fopperiksken om een karmoelje te dokken aan michels kiwerikken.

30. Maar as ou klitste knul gveend maasd, die dos en splent bij de trancken en in de doddige keeten verspleit heet, flikt den bol den grassigen vaurik kichen.

31. Tein treuveldeggen den bol : knul ! ge modeerd me michels, en da michels maasd, maasd de knul !

32. Wij zullen een kiwige en grandige karmoelje flikken en schoenkelen; want ou frère modeerdegen mol en maasd kiwig; hij modeerdegen foei en nou in de keete.

AANTEEKENINGEN

Ook deze vertaling is onjuist; ze gaat aan hetzelfde euvel mank als de voorgaande. De vreemde, de eigenlijke roodwaalsche woorden zijn niet, zoo als het zijn moest, in het vlaamsch geschreven, in den zuiveren vlaamschen tongval van 't Land van Waas, maar is geijkt nederlandsch, waaraan slechts een flauwen tint van vlaamsch is gegeven. De volkomene *a* b.v. wordt in dit roodwaalsch, even als in het vlaamsch, als *oa* en zelfs als *o* en *ou* uitgesproken; de *h* als beginletter, is altijd stom, enz. Maar al de eigenaardigheden van de vlaamsche uitspraak en van den vlaamschen tongval zijn in deze vertaling niet uitgedrukt.

11. *Modeerdegen*, was, van *modeeren*, zijn Een ander woord voor 't hulpwerkwoord *zijn*, in dit roodwaalsch, is *mazen*. Buitendien wordt *zijn* zelve ook wel gebruikt in alle wijzen en tijden.

Grandig, groot, van 't fransche *grand*.

Bol, man, heer, vader, en ook hoofd, van het duitsch-joodsche *bal*, *baal*. Zie blz. 412 II en 413 II op *benk* en *blag* en vs. 11 blz. 419 II.

Deus, twee, van het fransche *deux*.

Knullen, zonen; zie blz. 415 II en vs. 11 blz. 419 II.

Maasden, had, van *mazen*, hebben, dat ook wel voor *zijn* gebruikt wordt. Buitendien wordt *hebben*, of op vlaamsche wijze

als *en* of *ein* uitgesproken, ook wel in alle wijzen en tijden in dit roodwaalsch gebruikt. Zie vs. 11 blz. 423 II op *modeerdegen*.

12. *Klitste*, kleinste, van *klits*, klein, jong, weinig.

Kabeeldeggen, zei, van kabeelen, zeggen, spreken, verhalen. In deze zelfde beteekenis is *treuvelen* ook in gebruik. *Kabillen* of *kabeelen* is in West-Vlaanderen ook in gebruik voor *snateren*, *babbelen*, *rellen*, ook voor *kijven*, *krakeelen*.

Aken, vader; *bol* is ook voor *vader* in gebruik. Zie vs. 11 hier boven op *bol*.

Stuipt, geef, van *stuipen*, geven, aanreiken, toebrengen. In Zuid-Nederland en vooral in West-Vlaanderen heeft *stuipen* de beteekenis van *buigen*, *neigen*, *bukken*.

Michels, ik, ook in alle vervoegingsnaamvallen. Een enkele keer wordt *michels* ook wel voor 't mannelijke bezittelijke voornaamwoord gebruikt, zooals in vs. 24 : *michelse knul*, mijn zoon en 29 : *michels kiwerikken*, mijn vrienden. Zie blz. 414 II op *minotes*.

Splent, geld, bezitting, erfdeel, kapitaal. Overal in Nederland is *splent* of *splint* in de beteekenis van *geld* in de volkstaal bekend. Zie blz. 415 II op *droath*, vs. 12 blz. 417 II en vs. 13 blz. 419 II op *poen*.

Doktege, gaf, van *dokken*, geven. *Dokken* en *opdokken* is overal in Nederland, in de zelfde beteekenis, in de volkstaal bekend.

13. *Lichterik*, dag, afgeleid van *licht*.

Flikten, van *flikken*, maken, doen, hier ook *verzamelen*. In beide eerstgenoemde beteekenissen komt *flikken* overal in Nederland in de volkstaal voor.

Dos, kleeding, het zelfde woord als het nederlandsche *dosch*, dat trouwens slechts weinig, en dan nog slechts bij dichters in gebruik is. *Dosseflikker* is kleermaker; zie 't voorgaande woord. *Feemdos* is handschoen.

Foktege, ging, van *fokken*, gaan, loopen; Kiliaan geeft *focken* als een oud woord voor *zeilen* en *vluchten* op.

Foei, weg.

Lensen, van *lens*, ver.

Päi, land van 't fransche pays. Zie vs. 13 blz. 419 II op *pie*.

Poen, geld, goed, bezitting, is ook elders in de nederlandsche volkstaal niet onbekend. Zie vs. 12 blz. 424 II op *splent*.

Verspleitte, door bracht, van *verspleiten*, verzwieren.

Trankkeetjes, hoerehuizen, van *tranke*, hoer, en *keete* huis.

Doddigheid, liederlijkheid.

14. *Veendegen*, kwam, van *veenen*, komen, afgeleid van het fransche *venir*.

Krot, armoede, gebrek, van 't fransche *crotte*. *Krot verkoopen* is in Zuid-Nederland vrij algemeen voor *armoede lijden* in gebruik.

Verpassen, verkoopen; *verpatsen* is in de volkstaal van vele streken van Nederland in gebruik voor *verkwanselen*. *Verpassen* is ook *verhuren*; zie vs. 15 van deze vertaling.

Doddig, slecht, gemeen, liederlijk.

15. *Bekker*, boer, in 't westermaassche roodwaalsch *tropper*, in 't oostermaassche *kluf*.

Viilazje, dorp, het fransche *village*.

Verpassen, verhuren; zie vs. 14 hier boven op *verpassen*.

Trafakken, werken, arbeiden, van 't fransche *travailler*?

Kiwig, schoon, goed, lekker, wel, overvloedig.

Besjoeren, waken, oppassen, eigenlijk *bezien*, van *sjoeren*, zien.

16. *Schrans*, honger, ook elders in de nederlandsche volkstaal in gebruik, en verwant aan *schransen*, eten, smullen.

Bik, kost, eten. *Bik* voor *eten* is ook elders in de spreektaal van Nederland niet onbekend, en verwant aan *bikken*, eten, smullen, ook aan pikken.

Ein, en, het vlaamsch woord voor *hebben*; zie hier boven vs. 11 op *maasden*, en vs. 14 blz. 310 II.

Egel, niets.

17. *Tein*, toen; zie vs. 15 blz. 310 II.

Treuvelde, sprak van *treuvelen*, spreken, zeggen; zie vs. 12 blz. 244 II op *kabeeldegen*.

Kombjen, hoeveel, het fransche *combien*.

Trafakkers, knechten; zie vs. 15 hier boven op *trafakken*.

Keete, huis; het duitsch-joodsch heeft *kit*, huis. *Keet* is in de beteekenis van *hut*, strooien of leemen hut in den vorm van een huisdak, overal in Nederland in gebruik. Dit *keet*, *keete*, is ongetwijfeld verwant aan 't latijnsche *casa*. Zie vs. 17 blz. 419 II op *kas*.

Oeft, brood; dit woord beteekent op het Bildt in Friesland *azing*, *gading*, en als zoodanig ook *spijs* of *brood*. *Oeftflikker* is broodbakker.

Molt, sterf, van *mollen*, *sterven*; zie vs. 17 blz. 420 II op *moolen*.

18. *Oewrazje*, werk, daad, het fransche *ouvrage*.

Kiwige lichterik, God, beteekent woordelijk : schoone dag; zie vs. 13 hier boven. Een ander woord in dit roodwaalsch voor *God* is : *grandige machoefel*, woordelijk; groote heer, en ook *granderik*, de groote. Zie vs. 18 blz. 418 II.

19. *Meriteert*, verdient, van *meriteeren*, verdienen, afgeleid van 't fransche *mériter*.

Sjoert, erkent, van *sjoeren*, dat eigenlijk *zien* beteekent; zie vs. 15 blz. 425 II op *besjoeren*.

20. *Leveerdege*, stond op, van *leveeren*, opstaan, afgeleid van 't fransche *lèver*.

Klampen, armen.

22. *Viit*, gauw, spoedig, haastig, 't fransche *vite*.

Dost, kleedt, van *dossen*, kleeden; zie vs. 13 blz. 424 II op *dos*.

Ronderik, ring, afgeleid van *rond*.

Feem, hand, vinger, in het duitsch-joodsch ook *feem*, *fehm*.

Trederikken, schoenen, en

Terterikken, voeten, zijn beiden afgeleid van *trappen*, *treden* of *terten*, het vlaamsche woord voor het nederlandsche *treden*.

23. *Grassig*, vet, van 't fransch gras.

Vaurik, kalf, ook wel *van*; beide woorden zijn afgeleid van het fransche *veau*.

Bekken, eten, van *bek* = mond afgeleid. Zie vs. 16 blz. 425 II op *bik*.

Karmoelje, feest.

24. *Michelse knul*, mijn zoon; zie vs. 12 hier boven op *michels*.

Bektegen en *buisdegen*, aten en dronken, van *bekken* en *buizen*; zie vs. 23 hier boven. *Buizen* is nog overal in Zuid-Nederland in de beteekenis van *onmatig drinken*, *zuipen*, bekend. Kiliaan heeft het woord *buysen* ook in deze beteekenis.

25. *Parnassen*, zingen.

Flikkeren, dansen. Een *flikker* is overal in de nederlandsche volksspraak een *danspas*; zie blz. 277 II.

27. *Frère*, broeder, van 't fransch afgeleid. Zie vs. 32 blz. 404 II op *freere*.

28. *Jan*, ook *jannig*, boos, kwaad, nijdig.

Nosterden, noodigde. *Nosteren* heeft in den regel de beteekenis van *lezen* en *bidden*, en komt van *paternoster*.

29. *Jannigheid*, boosheid, nijdigheid.

Noppe, niets, niet, neen. Zie blz. 414 II op *nobis*.

Kiwerikken, vrienden, van *kiwig*; zie vs. 15 blz. 425 II.

30. *Tranken*, hoeren; zie vs. 13 blz. 425 II op *trankkeetjes*.

32. *Schoenkelen*, lachen, gekheid maken, vroolijk zijn.

Zeer veel beter en nauwkeuriger volgens de echte, roodwaalsche *spreektaal* van Zeele opgesteld en afgebeeld, is het werkje *Ne knul en 'n geeze of 'n spreiting in de brigade*; het is een vertaling in het zeelsche roodwaalsch van het bekende vlaamsche volksboekje *Jelle en Mietje, gentsche vrijagie*, door Karel Broeckaert, en wordt, met nog een roodwaalsch drinklied en een roodwaalsch woorde-lijstje achter den vijfden druk van dat werkje, Gent, 1841, gevonden. Om wille der meerdere nauwkeurigheid van dat werkje, en omdat de vlaamsche uitspraak, de vlaamsche tongval daarin beter is aangeduid en afgebeeld, heb ik er hier eenige zinsneden, een gesprek tusschen twee buurvrouwen, uit overgenomen en geef die als een proeve van de echte roodwaalsche *spreektaal* van Zeele.

As michels¹ geen deuze² keeren op den lichterik³ m'nen zwerterik⁴ kan buizen⁵, en sjoer⁶ ik niet woar ik rits⁷.

— Michels moast⁸ doar kiwig⁹ van, 't kan zwerterik buizen, en zonder fee ritsen uek¹⁰; doar ritsen a' veel lichterikken voie¹¹, zonder da' 'k 'n buis, al es 't da' 'k 'm zelf verpas.¹² —

Da' michels 'n lichterik zonder zwerterik moest moazen, 'k veritste van de maladigheid¹³ in m'nen bol¹⁴.

— Al loens, al loens! wa' dee 't geschoor¹⁵ eer d'r zwerterik modeerde¹⁶? Z'n buisden noch ploemp¹⁷, noch fee¹⁸, en ze moasden kiwiger as da' me ze nou sjoeren. As de lichterik veent¹⁹ bek²⁰ ik main vinne²¹ mee 'ne pommerik²²; as ik grandigen²³

buis moas, dan flik ik ploemp, en g'en sjoert michels nooit mee maladigheid in de bolle. —

En as ge malade moast, dan ?

— Dan buis ik calisseploemp. —

Azue²⁴ es 't kiwig om fok te wurren.

— 'T moast eer in den posch²⁵, as ze me nie te grandig bekken of buizen of verdossen²⁶, as gezeupen. Deuze halve oncen zwerterik op 'nen lichterik moast 'n grandige som op e jantje; en asse me zwerterik buist, wurdt er nie getrafakt.²⁷ —

Nou, michels wilt kiwig buizen en bekken, doar veur trafak ik. Al da' ge in ou geul²⁸ nie en draait, da' ritst toch de bie; da moast veur de marik²⁹ of veur den uiven³⁰. En zou dan en pover³¹ mosse³², die van den lichterik tot den duemerik³³ veur euren bol moe trafakken, dan nog moeten krot³⁴ verpassen, as euren pitjau³⁵ alles in de roei³⁶ en in snaps³⁷ verbuist ?

De vertaling hiervan is, volgens het gentsche volksboekje :

Het is eene aerdige zake, ik en kan mynen kaffé niet missen, ik loope gelyk verloren, as ik hem geen tweemaal daegs en drinke.

— Ik wel, ik kan alles doen en laten, en daer passeert menige week, as er niemand en komt, dat ik op geenen kaffé en peize, al es 't dat ik hem zelve verkoope. —

Hoe es 't meugelyk, gebuervrouw ! Da' 'k 'nen dag zonder kaffé moest zijn, ik verging van d'hoofdpyne en van de stekingen aan myn mage.

— Al grillen, al grillen ! wat deden de menschen in den ouwen tyd ? Z'en dronken noch thé, noch kaffé, en ze waren gezonder as tegenwoordig; ik eet 's morgens 'nen botram met 'n waermappel; as 'k durst hebben, ik drinke een teuge water, en ik en heb van myn leven noch hoofdpyne noch maegpyne gevoeld. —

En as ge ziek zyt ?

— Dan drink ik thébloemekens, die ik in den zomer zelve gaen plukken, wat calissewaeter of iets diergelyks. —

Azoo es 't gemakkelyk ryke worden !

— Oh ! oh ! 't es eer gespaerd as gewonnen; twee alf oncen kaffé daegs es een schoone rente op een jaar, en terwyl men aen de kaffétaefel zit, wordt er niet gebreid noch genaeyd. —

Nu, ik doen er 't myne veuren af; doar veuren werken wy. Al dat gy spaert uit den mond, es voor de katte of den hond; zou eene aerme vrouwe die van den morgend tot den avond eur vente moet oppassen, moeten gebrek lyen en krebbyten, terwyl het zwyn van euren man alles in bier en genuiver verzuipt ?

AANTEEKENINGEN

1. *Michel*, ik; zie vs. 12 blz. 424 II op *Michels*.
2. *Deuze*, twee; zie vs. 11 blz. 424 II op *deus*.
3. *Licheterig*, dag; zie vs. 13 blz. 424 II op *lichterik*.
4. *Zwerterik*, koffij, van *zwert*, zwart.
5. *Buizen*, drinken; zie vs. 24 blz. 42 II op *buisdegen*.
6. *Sjoer*, zie; zie vs. 19 blz. 426 II op *sjoert*.
7. *Rits*, ga, van *ritsen*, gaan, haastig gaan, hard loopen.
8. *Moast*, heeft; zie vs. 11 blz. 424 II op *maasden*.
9. *Kiwig*, goed, schoon, zie vs. 15 blz. 425 II op *kiwig*.
10. *Uek*, oostvlaamsche uitspraak van *ook*. Zie vs. 23 blz. 327 II.
11. *Voie* of *foei*, weg, voorbij; zie vs. 13 blz. 424 II.
12. *Verpas*, verkoop; zie vs. 14 blz. 425 II op *verpassen*.
13. *Maladigheid*, ziekte pijn, van 't fransche *malade*.
14. *Bol*, hoofd, komt ook wel in andere streken van Nederland in den volkstongval voor.
15. *Geschoor*, volk.
16. *Modeerde*, was; zie vs. 11 blz. 423 II op *modeerdegen*.
17. *Ploemp*, thee, en ook water.
18. *Fee*, koffij, maar minder algemeen dan *zwerterik* in gebruik.
19. *Veent*, komt; zie vs. 14 blz. 425 II op *veendegen*.
20. *Bek*, eet; zie vs. 23 blz. 426 II op *bekken*.
21. *Vinne*, boterham.
22. *Pommerik*, appel, van 't fransche *pomme*.
23. *Grandig*, groot; zie vs. 11 blz. 424 II op *grandig*.
24. *Azue*, zoo; zie vs. 12 blz. 313 II op *azue*.
25. *Posch*, zak, van 't fransche *poche*.
26. *Verdossen*, met pronken verdoen, verzwieren, van *dos*, kleding; zie vs. 13 blz. 425 II op *dos*.
27. *Getrafakt*, gewerkt, zie vs. 15 blz. 425 II op *trafakken*.
28. *Geul*, mond, ook aangezicht en keel, afgeleid van 't fransche *gueule*.

29. *Marik*, eigenlijk *mauwerik*, kat, van *mauwen*, miauwen.
30. *Uiven*, hond.
31. *Pover*, arm, van 't fransche *pauvre*.
32. *Mosse*, vrouw, gehuwde vrouw, ook te Stamproi in gebruik, het duitsch-joodsch heeft *mosch* zoowel voor *gehuwde vrouw* als voor *vrijster* en *bruid*.
33. *Duemerik*, avond, nacht, van *duem*, *doom*, in Zuid-Nederland algemeen voor *damp*, *mist* of *nevel* in gebruik.
34. *Krot*, armoede; zie vs. 14 blz. 425 II op *krot*.
35. *Pitjau*, zwijn, varken, als scheldwoord.
36. *Roei*, bier.
37. *Snaps*, jenever, sterke drank, van het hoogduitsche *schnaps*.

IX. HET ZEELSCH BARGOENSCH (*)

door

Is. TEIRLINCK

In 1886 verscheen bij den uitgever De Seyn Verhoogstraete, te Roeselaere, ons *Woordenboek van Bargoensch*. Sedert dien den wij nog de eene en andere ontdekking op dit eigenaardig folkloristisch gebied en willen het gevondene hier gedeeltelijk mededeelen. De rest zal later volgen. Alles moge dienen tot vervolmaking van ons hooger genoemd werk.

1. Melden wij eerst dat, in 1890, de heer De Seyn zelf een brochure van 19 bladzijden over het *Bargoensch van Roeselaere* schreef. In die alleszins merkwaardige bijdrage geeft de schrijver een lijst van dieventermen, welke gebruikt worden door bijna heel de bevolking der Nieuwmarkt (wijk van Roeselare). „Heel de bevolking der Nieuwmarkt, zegt De Seyn, spreekt Bargoensch; daarbij al wat leurder (en daar zijn er niet weinig !) of marskramer is,

(*) In : *De Vlaamsche Kunstbode*, maandelijks tijdschrift voor kunsten, letteren en wetenschappen, uitgegeven onder hoofdredactie van Jan Boucherij met medewerking van Zuid- en Noordnederlandsche letterkundigen, Antwerpen, Boek- en Steendrukkerij Jan Boucherij, 1897, XXVII, 8°, blz. 124-136; 181-187; 224-232.

of met eender welke goederen de omliggende markten bezoekt. Wanneer wij de Bargoensch sprekende Roeselarenaren op een duizendtal schatten, bij een bevolking van 21.000 zielen, gelooven wij niet te overdrijven." De schrijver geeft vervolgens eene lijst van bijna 300 woorden, die in ons Woordenboek niet voorkomen; hierna komt een tweede reeks van een *zestigtal* termen, welke in ons Woordenboek zijn opgegeven en in dezelfde beteekenis te Roeselare gebruikt worden; eindelijk vindt men een derde lijstje van omtrent *dertig* woorden, welke te Roeselare een andere beteekenis dan in ons Woordenboek hebben. Wij verzenden den weetgierigen lezer naar het boekje van De Seyn, die alphabetisch de verzamelde woorden geschikt heeft. Schrijver gelooft, dat zijn woordenlijst volledig is, „voor zooveel zoo iets kan volledig worden," zoodat het Bargoensch van Roeselare niet meer dan 400 termen zou bevatten.

2. In het *Limburgsch Jaarboek*, 1e en 2e boek, jaarg. 1892 en 1893, uitgave van de Limburgse Maatschappij van Letterkunde en Wetenschap, komen twee reeksen van Teutsche woorden voor. De verzamelaar is Julius Labbé van Sint-Truiden. Over die niet onbelangrijke bijdrage, waar men ook een soort van „Waalsch Bargoensch" (5) aantreft, spreken wij wel eens later.

3. Cornelius De Bie (6), de Liersche tooneelschrijver, gebruikt eenige Bargoensche woorden in eene „*Cluchtige Behendigheyt van twee Borsse-snyers*"; de eene gauwdief heet „Hans Tromp Bandiet uyt Vranckrijk", de andere „Neel Albedryf, Neerlander". Op de titelbladzijde heet De Bie zijn ruw en plat werk : *De Cluchte van den verdraeyden Advocaat*. Zij werd gespeeld te „Lyer den 16 en 17 Junij 1659, te zamen met „*Alphonsus en Thesabile of Herstelde onnooselheydt*", eene „Tragi Comedie", gedrukt te Antwerpen in 1673. De twee borzesnyders ontmoeten elkaar en ziehier een deel der samenspraak, welke zij voeren :

(5) Men spreekt het in het zuiden van Limburg; verzamelaar : Buckinx van Cortessem.

(6) Geboren te Lier, in 1627, schreef omtrent 45 toneelwerken, het meest naar het Spaansch. Zijn vader Adriaan was een kunstschilder. Onze vriend Vict. De la Montagne verschaftte ons het boek en daarvoor zij hem hier dank gezegd.

- NEEL. — Van waer is uwe comst.
 HANS. — Ick com soo van *Roaen*.
 NEEL. — Soo wil ick u ondervraghen
 oft ghy wel Vossen cont uyt hunne hollen jaeghen,
 hebt ghy den smit op uwe handt
 en kunt ghy t'alle kant
 de spit oock seker draeyen
 om somtyts een stuck vlees oft schouwer aen te braeyen.
 HANS. — Ick bid u hoort my aen ick sal u haestigh paeyen
 de voskens soo ghy my daer hebt terstont vertelt
 dat is 't ghemunte ghelt,
 haer hollen is de bors daer sy sijn inghestelt,
 voorts dient oock gheweten
 dat ick 't behanghsel segh in plaets van eene keten
 en met bollen te spelen
 syn cnoppen te draeyen en mantels te stelen,
 het breeckeyser den smit ick noem,
 waerop wy onsen roem
 met reden moghen draghen
 omdat wy ieder een daer med' soo dickwyls plaeghen,
 de spit sijn d'yders van een kelder gat,
 stucke vlees sijn onse medematen in de stadt,
 de leer noeme ick een schael,
 het huys een hooghe sael
 en het mes dat is het stael,
 voorts soo weet ick seer vremt te fluyten, (7)
 waerin ick tot ghemack heel reden can besluyten,
 het schavot is het tafereel,
 de vierschaer het staele beckeneel
 den sipier den smit van het ghebeent,
 het vonnis den poignaert steeck dat ons de doot verleent,
 de justitie die ons doet vallen,
 die noem ick geschut ballen
 en de houte galghe *finibus terrae* ons leste gherecht.
 NEEL. — 'T is soo ghelyck ghy seght
 ick heb hier just het peert in 't oogh gheraeckt,
 want ghy sijt oock in de const soo vry als ick volmaecht,
 laat ons den aenslagh maecken
 om jEVERS sien te raecken

(7) Zulke vreemde fluiters, welke elkanders gefluit verstaan, ontmoet men nog in de grootsteden (te Brussel onder ander).

aen eene bors met gelt,
want teghenwoordigh is in myn niet veel ghestelt. (8)

Zijn de hierboven opgegeven termen wel echte dieventermen ? Zoo ja, waar heeft De Bie ze gehoord ? Of heeft De Bie enkel eenige woorden gesmeed, naar Bargoensche manier ? Dit laatste zou wel kunnen waarheid wezen. Onder de woorden (*voskens, hol, behanghsel, cnoppen draeyen, smit, spit, stucke(n)vlees, schael, hoo-ghe sael, stael, tafereel, staele(n) beckeneel, smit van het ghebeent, poignaertsteeck, geschut ballen, het leste gherecht*) vinden wij maar één Bargoensch : *vossen, voskens*, en het beteekent niet, zooals schrijver beweert, *gemunt geld*, maar wel : *gemunt gouden geld* (9).

4. Eindelijk vermelden wij de *Schets eener Geschiedenis der Gemeente Zele*, door Honoré Staes (10). Dit boek, verschenen te Gent bij H. Vander Schelden, in 1883, geeft, benevens tal van wetenswaardige bijzonderheden over die uitgestrekte gemeente, een soort van geschiedkundige novelle, eene roovershistorie, die voor titel voert : *Jan Praet en zijne Bende*, en waarin de dieven Bargoensch (11) spreken. Vóór dit verhaal vindt men eenige aanteekeeningen over de Zeelsche dieventaal. De schrijver zegt er, dat die taal bijna geheel en gansch is uitgestorven, alhoewel zij, vóór een vijftigtal jaren nog, door omtrent 2000 Zelenaars gesproken werd; de Bargoenschsprekenden bewoonden (en die welke overschieten, bewonen nog) twee wijken : den *Kouter* (12) en den *Zandberg*.'' Een algemeen gevoelen is, dat die spraak uitgevonden werd over eenige eeuwen, door de baanstroopers der Gratiebosschen of door Zeelsche rondleurders, en dat zij gebruikt werd in de aanwezig-

(8) Blz. 78.

(9) Verder, blz. 89, heeft men tweemaal *vloeyen (vlooiën)* voor *stelen*. Is dit een dieventerm ?

(10) Met dank melden wij hier dat Vriend Janmouille onze aandacht op dit werk trok.

(11) *Borgoensch* voor *Bargoensch*, evenals *borne, dorme, worm*, voor *barme, darne, warm*, enz.

(12) De *Kouter* ligt naar Overmeire toe; het is een wel bevolkt gehucht (omtrent 1800 inwoners); van de *Kouter* tot *Overmeire* vond men de *Gratiebossen*, waar vroeger veel rovers hun verblijf hielden en welke nu volledig uitgeroeid zijn. De *Zandberg* telt omtrent 1200 inwoners.

heid van andere personen, aan wie men zijne geheimen niet wilde verraden.”

Wij nemen hier nog de volgende woorden van den schrijver over ⁽¹³⁾ :

„De Zelenaren, die gelijk gekend is, voor de leut uitkomen, hebben ook, ter gelegenheid van feestelijkheden, waarbij de jaarschriften hunne rol spelen, dikwijls daarvoor van „Het Brigade” gebruik gemaakt om de vreemdelingen eens verbaasd te doen opkijken.

Zoo kon men, onder anderen, bij het heuglijk feest, ter eere van zaliger den Weleerwaarden Heer Egidius Van Oosthuyse, als vijftig jaren Priester en vijf-en-twintig jaren Pastoor te Zele, en welk gevierd werd in 1863, tusschen honderden andere, de volgende jaarschriften lezen :

granDIGe boL Van oosthUYse,
kIeVIge preIt In Deze VaLLeIze WeI treUVeLen
oU CantegheID, ant Jes In Vree.

(Eerwaardige Heer van Oosthuyse, waardige Pastoor dezer Parochie, wij wenschen U gelukkige, vredevolle jaren.)

sChoft oV, knULLen,
's granDIGen boLs kerMoeLsJe brILt.
(Ziet, lieden, 's Pastoors jubelfeest !)

Bij de plechtige inhaling van den tegenwoordigen Burgemeester, den achtbaren Heer Cesar Meeus, in het jaar 1872, trof men het volgende aan :

sChoft oV, knULLen,
't kUgt kIeVIg, Cesar MoIst granDIGen boL.
(Ziet, menschen, welk geluk ⁽¹⁴⁾, Cesar is Burgemeester.)

Wij schikken hier, alphabetisch, al de woorden, welke wij in Staes, voor ons zeer belangrijk boek gevonden hebben en welke in ons Woordenboek niet voorkomen. In een nawoord beweert schrijver, dat bijna al de woorden, die nog van het wegstervende Brigade overblijven, in zijne *Geschiedenis* zijn opgenomen. „Vroeger moet die taal veel rijker geweest zijn, voegt hij er bij, maar

⁽¹³⁾ Blaz. 235.

⁽¹⁴⁾ Eigenlijk : „het ligt, het staat schoon !”

thans is zij zooverre uit het geheugen der Zelenaren gesleten, dat wij, niettegenstaande onze opzoekingen, er niet in gelukt zijn, meer verschillende Bargoensche woorden te vinden, dan de roovers van Jan Praet er hier spreken. — Het is waar, er bestaan nog eene menigte Bargoensche woorden, welke wij ons de moeite niet hebben ⁽¹⁵⁾ gegeven, ze neer te schrijven, omdat zij van geenen Zeelschen oorsprong zijn en het oude Zeelsche Bargoensch dreigen te ondermijnen. Die nieuwe „Brigade” ⁽¹⁶⁾ is herkomstig van de omstreken van Mechelen en sedert eenige jaren te Zele ingebracht. Onze ouderlingen spotten er mede, en, daar wij de geschiedenis *onzer* gemeente hebben beschreven, hebben wij het ons ten plicht gerekend, alleenlijk *ons* „Brigade” ⁽¹⁷⁾ te gebruiken.”

Bij die dieventermen van Staes hebben wij andere gevoegd, welke ons gegeven zijn door zekeren rondleurder, een zoogenaamden „brilmarchand”, welke perfekt het Roodwaalsch van Brussel ⁽¹⁸⁾ spreekt; ook aan een oud vrouwken van Sint-Niklaas danken wij eenige ons tot nu onbekende woorden. Wij denken, dat de volgende woordenlijst, gevoegd bij die van ons Woordenboek, bijna al de termen van het echt Zeelsch Roodwaalsch bevat, dus als bijna volledig zal mogen beschouwd worden ⁽¹⁹⁾.

A

AKEN, o. oudje, grijsaard. *Aanm.* St. Z. *Aken* (Wdb).

ANS, m. mv. *anzen*, duit. *Knullen, modeeren de anzen debie* ?

Jongens, zijn de duiten weg (op) ? *Aanm.* St. Z. *Ans* (wdb.) en *Hans* (wdb.).

ANTJE, o. jaar. *Aanm.* St. Fr. *an*.

⁽¹⁵⁾ Het is te bejammeren. Wij hopen dat de schrijver, die woorden zal verzamelen en in een of ander tijdschrift zal opgeven : hij bevindt zich in beste omstandigheden om zulks te doen.

⁽¹⁶⁾ Hoger maakt schrijver het woord onzijdig, hier vrouwelijk ! Waarom ?

⁽¹⁷⁾ Hier weer onzijdig.

⁽¹⁸⁾ Dit Brussels Bargoens heeft veel gelijkenis met het Roeselaars; overigens onze rondleurder is te Brugge geboren.

⁽¹⁹⁾ Voor het ogenblik; want wij denken dat, zolang er Bargoens-sprekenden zullen bestaan, ook nieuwe dieventermen zullen gevormd worden.

B

- BABBERIK, m. baard. *Aanm.* St. Ontstaan uit *barbe* met kenschetsenden uitgang *rik*. Waalsch *Bâbe*, Burgundisch *Babe*.
- BAF, m. stamp. *Aanm.* St. z. *Baf* (wdb.).
- BAFFEN, ww. eten. *Aanm.* Oud. vr. ⁽²⁰⁾. Het is veeleer een dialectisch woord, dat men ook wel hier en daar in de spreektaal hoort.
- BAFFEN, ww. slaan. *Aanm.* St. Z. *Baf* (wdb.).
- BAL, m. frank. *Aanm.* Rl. ⁽²¹⁾. Behoort ook tot de volkstaal. Te Brussel hoort men dikwijls spreken van *100 ballekens*, in het fr. *100 balles !* Z. Deseyn : *Bal*.
- BARGOENSCH. Bij hetgeen wij in ons wdb. schreven, voegen wij hier de meening van Prof. Vercoullie (*Beknopt etymol. wdb.*) : „*Bargoensch*, o. kan volgens de klankwetten niets anders zijn dan *Boergoensch* = *Burgondisch* (met *a* vóór den klemtoon als in *ajuin*, *babijn*, *bagijn*, enz.); wellicht is hier verwarring van *Bargoensch* met *Bartoensch* = *Bretonsche*, en Fr. *Baragouin* = brabbeltaal, bepaaldelijk het onverstaanbaar Bretonsche (gevormd met dr. Bret. woorden *bara* = brood en *gwin* = wijn).” — Wij trekken ook de aandacht op de „*Gargoensche tale*” van den *Bere Wisselau* : „Doe sprac Geernout in gargoensche tale” Verdam (in zijn *Middeln. wdb.*) omschrijft door : onverstaanbare taal, koeterwaalsch. *Gargoensch* is dus zooveel als *Bargoensch*. Dezelfde schrijver verwijst naar fr. *jargon*, eng. *jargon*, picard. *gergon*, prov. *gergonz* en voegt er bij dat de oorsprong niet zeker is. Men zie Littré bij *Jargon*.
- BARON, m. weefgetouw. *Op zijnen baron fokken*, op zijn weefgetouw springen (werken). *Aanm.* St. die er bijvoegt : „dit moet een spotwoord zijn, omdat de wever, in den maatschappelijken stand, zoo oneindig veel van eenen edelman verschilt.”
- BATAAR, m. winkel. In den winkel van den bakker : *In den bataar van den hoefteflicker*. *Aanm.* St. Verg. met *bazar*.

⁽²⁰⁾ Zo duid ik die woorden aan, ons door het oud vrouwken van Sint-Niklaas opgegeven. St. is Staes; Wdb. is ons *Woordenboek van Bargoensch*.

⁽²¹⁾ Woorden ons door de rondleurder gegeven.

- BEBEKSEN, ww. bedriegen. *Ze bebeksten d'hoefteflikkers*, ze bedrogen de bakkers. *Aanm.* St. Het woord schijnt te wijzen op *beksen*, stelen? Z. *Bokser*, dief, roover.
- BEDODDEN, ww. betooveren. *Onze(n) opperik moist bedod*, onze bende is betooverd. *Aanm.* St. Z. *bedodden* (wdb.).
- BEKSEN, ww. Z. *Bebeksen* hier.
- BERCHILSJE, vr. tafel. St. Z. *Berchilzje* (wdb.).
- BESCHOLMEN, ww. betalen. *Aanm.* Rl. Bij Deseyn : *Beschommelen*.
- BESIBBELEN, ww. bedriegen. *Aanm.* Rl.
- BESJOEREN, ww, bezien. *Aanm.* St. Z. *Sjoeren* (wdb.).
- BIE, in de uitdr. *de bie* = *weg*. *Aanm.* St. z. *Bie* (wdb.).
- BINK, m. vent. *De povere(n) bink, de arme vent*. *Aanm.* St. Z. *Bing* (wdb.).
- BLAFFERIK, m. hond. *Aanm.* Rl. van *Blaffen*, met den uitgang *rik*.
- BLIKKER, m. zon. *Doir za den blikker in de ploemp nie brillen*, daar zal de zon in het water niet schijnen. *Aanm.* St. Licht verklarbaar : van *blikken*, *blikkeren*.
- BLIKKERINNE, vr. maan. *Bekken in de lichterik van de blikkerinne*, eten (smullen) in den schijn van de maan. *Aanm.* St. Vg. *Blikker*, waarvan het de vrouw. vorm is.
- BLOEMEKE, o. stuk van twintig frank. *Aanm.* Rl. Een schilderachtig woord. Bij Avé-Lallement (*Das Deutsche Gaunerthum*, IV, 525) heeft men : „*Bléaml*, *Blümel*” voor : „*Dukaten*”.
- BOEIEN, *Boeien flikken* = ruzie maken. *Aanm.* Rl. Zie hier *Boelsje* en *Boeien* (Deseyn).
- BOELSJE, vr. twist, ruzie, lawijt. *Michels mosse flikt alle lichteriken boelsje*, mijne vrouw kijft alle dagen. *Boelsje flikken* of *flikken boelsje* = ruzie maken. Op een ander plaats vindt men : *boelsje* (met fransche *j* zonder twijfel). *Aanm.* St. Van fr. oorsprong wellicht.
- BOKSER, m. dief, roover. *Aanm.* St. Z. *bokser* (wdb.), en *Bebeksen* hier.
- BOL, m. kop, meester. *Aanm.* St. Z. *Bol* (wdb.). Verder *Bolle*.
- BOLLE, vr. hoofd. *Aanm.* Oud vr. Z. *Bol* (wdb.).
- BOMMELEN, ww. vallen, tuimelen. *Doir bommelt miër te pezen*, daar valt meer te stelen. *Veur mijn terterikken bommelen*, voor

- mijn voeten tuimelen (vallen). Aanm. St. klanknaboosend woord. Z. *Bommelen* (Deseyn).
- BONNETTE, vr. muts. Aanm. St. fr. *bonnet*, in Berry ook *bonnette* (Littré).
- BORGOENSCH, o. bargoensch. Aanm. St. Dialectische uitspraak van *Bargoensch*.
- BOTTE, vr. laars. Aanm. St. fr. *Botte*, overal in de spreektaal gekend.
- BOTERFLEMS, v. botermelk. Aanm. Rl. Z. *flems* (wdb.).
- BRABISCH, o. *Het Brabisch* voor *Het Brabantsch*, Brabant. Aanm. St. Vervorming van *Brabantsch*. In Vl. zegt men : *Het Fransch* voor *Frankrijk*; *mijn jongen werkt in het Fransch*, is naar het *Fransch*, enz.
- BRAKKE, vr. schelling. *Kien brakken*, tien schellingen. Aanm. St.
- BRILLEN, ww. schijnen (van de zon en van de andere lichamen). *De blikkerinne brilt*, de maan schijnt. Aanm. St. fr. *Briller*, prov. en sp. *Brillar*, port. *Brilhar*, it. *Brillare*.
- BRIGADE. Volgens Staes is het w. onzijdig „het brigade”. Op een plaats toch schrijft hij „die brigade”. — Het eng. woord *Brogue* is „a corrupt dialect”, een verdorven dialectspraak. Heeft *Brigade* iets met dit *Brogue* gemeens? — Deseyn heeft *Bregade* en maakt het vr.
- BRUINDERIK, m. bier. Aanm. Rl. Van *Bruin* met den uitgang *rik*. Z. Deseyn.
- BRIZOEN, m. druppel, borrel, jenever. Aanm. Rl. z. *Berzoentjes* (Deseyn) en *Berzoen*.
- BUIS, telw. twee. Aanm. Rl. Lat. *bis*.
- BULTEN, ww. brengen. *De fokkebollen zillen 't in ons fiëmen ni bulten*; de rijken zullen het in ons handen niet brengen. Aanm. St. Op een ander plaats heeft hij *bullen* voor dragen; doch dat zal wel een drukfout zijn. Z. *Bulten* (wdb.).

C

- CHANGEEREN, ww. veranderen. Aanm. St. Geen Bargoensch; fr. *Changer*. Veel in dialectspraak gehoord.

CHAMFOETER, m. gerechtsdienaar. *Aanm.* St. *Champetter*? Of : fr. *Jeanfoutre*, nu door het volk veel voor deugniet, schelm gebruikt. V. met *Chanterik*.

CHANTERIK, m. gendarme. *Aanm.* St.

CONVERTE, vr. sargie. *Aanm.* St. fr. *couverte, couverture*.

D

DE BIE, weg. *Doir, buisbalk; de snaps moist ost de bie*, daar, dronkard, de snaps is haast (weldra, bijna) weg. *Aanm.* St. z. *Bebiejalen* (wdb.).

DEE, m. teerling. *Met de deên pieren*, met de teerlingen spelen. *Flanst de deên debie*, doet de teerlingen weg. *Aanm.* Rl. fr. *dé*, waarvan, volgens Littré, de oorsprong niet zeker is. Men zegt in 't meervoud niet : *deên* (twee silben), maar : *deen* (één silbe).

DIDDER, hdw. koud. *'t Moist moir didder*, het is maar koud. *Aanm.* St. In het woord ligt iets bibberachtigs.

DIDDERIK, m. winter. *In den didderik en den rufterik*, winter en zomer. *Aanm.* St. Z. hier *Didder*.

DIEPERIK, m. gracht, graf. *Doir in den dieperik*, daar in de gracht. *Aanm.* St. Z. *Dieperik* (wdb.).

DODDIG, hdw. spijtig. *Da moist doddig*, dat is spijtig. *Aanm.* St. Z. *dod* en *doddig* (wdb.). Oud vr. geeft nog aan het veelbetekenend woord den zin van : aardig, zeldzaam, zonderling.

DOMST, m. werk van vlas, fr. *étoupe*. *Ne melis domst*, een zak werk (klodden). *Aanm.* St.

DOOMERIK, m. nacht, avond. *In de lichterik en den doomerik (dieumerik)*, dag en nacht. *Tot den doomerik*, tot 's avonds. — *Lange doomerik*, lange nacht, eeuwigheid. *Aanm.* St. van *doom*, dialectisch woord, waterdamp, (men kan dit *doom* bij Verdam en De Bo nazien), met den uitgang *rik*.

DOTTIG, hdw., leelijk, slecht. *Aanm.* St. Z. *doddig* (wdb.).

DRAAIEN, ww. zetten, *Droit ou op dien zitterik*, zet u op dien stoel. *Aanm.* St. Z. *draaien* (wdb.).

DRAAIERS, drij. *Aanm.* Rl. Het is eigenlijk een term van het teerlingspel : *al de draaiers*, al de drijven !

DROL, *den drol*, niets. *Preuvelt drol*, zegt niets. *Bescholmt den drol*, betaalt niets. *Aanm.* Rl. Is misschien : fr. *drôle* ? *Aardig betalen* is *niets betalen*. Z. *Deseyn*, die ook het woord heeft. DUTSEND, o. dozijn. *Aanm.*, Rl. Hoogd. *Dutzend*.

F

- FEEM, m. (met scherplange *ee*). Dit blijkt uit de Zeelsche uitspraak : *fiëm. Mee zijnen vliemerik in zijn fiëmen*, met zijn mes in zijn hand(en). Oud vr. : *fiëm.* Z. aldaar. — Hier mag de meening van Avé-Lallemant opgegeven worden : „*Fehm, Vehm, Vehn, richtiger Fem, die Hand, vom schwed, und dän, fem, fünf.*”
- FEMMINK, m. werk van vlas. *Femmink vijlen*, drollen, drolgoed maken, dat is, het werk spinnen om er emballage van te maken. *Aanm.* St. Op een ander plaats : *Domst.*
- FEU, o. vuur. *Aanm.* Rl.
- FIEM, m. hand. *Aanm.* Oud vr. Z. *feem* (wdb.), ook hier.
- FIGGEL, m. zaag. *Bult ou ne figgel mee*, draagt u een zaag mee. *Aanm.* St. Z. *figgelen*, snijden (wdb.).
- FIGGELEN, ww. zagen. *Aanm.* St. Z. hier *figgel*.
- FLEMS, m. melk. *Aanm.* Rl. Z. *flens* (wdb.).
- FLIKKEN, ww. doen, vangen. *W'en keunen hier nen egel flikken*, wij kunnen hier niets doen. *Die viënen om te flikken*, die komen om te vangen. *Aanm.* St. Z. *flikken* (wdb.).
- FLINKER, m. vinger. *Aanm.* St. Vervorming van *vinger* ?
- FLOESEN, ww. kleeden. *Tof gefloest*, schoon gekleed. *Aanm.* Rl. Z. *floks* (*Deseyn*).
- FLOESEMANT, o. kleeding. *Aanm.* Rl. van *floesen* men den fr. uitgang *ment*.
- FLOKKE, vr. hemd. *Aanm.* Oud vr. Z. *flok* en *vlok* (wdb.). *Staes* heeft enkel het meervoud *flokken*, hemden, „*Flocken (floccus, Büschel lockern, leichten Stoffs), das Tuch, der Wollensstoff*” Avé-Lallemant, IV, 541.
- FOKKEBOL, m. rijk man. *Aanm.* St. Van *fok*, rijk (wdb.) en *bol*, man (wdb.).
- FOKKEN, ww. springen, ook gaan. *Aanm.* St. Z. *fokken* (wdb.).

FOKKIG, hdw. spoedig, haastig; — bij. seffens. *Aanm.* St. Van *fokken*, springen : dus, al springende, zeer snel.

FOKKER, m. leurder; eig. gaander. *Doir moet ne fokker viënen*, daar moet een leurder komen. St. Van *fokken*.

FOKSEL, o. goud. — Hdw. gouden : *Foksel moes*, gouden geld. *Aanm.* Rl. Z. *foks* (wdb.).

FONDOESJE, vr. venster. *Met de fiëmen in en fondoesje bommelen*, met de handen in een venster vallen. *Aanm.* St. Z. *Fondoere* en *Fondoeze* (wdb.).

FORKERIK, m. tafelvork. *Aanm.* St. Van *Vork* met den uitgang, *rik*.

FREITER, m. aardappel. *Wei bekken sekke freiters*, wij eten droge aardappelen. *Aanm.* St. Misschien *fretter*, van *fretten*, eten.

G

GAPERIK, m. lepel. *Aanm.* Rl. Van *gapen* met *rik*. Z. *Gaper* (wdb.).

GEBEUZEN, gebuisd. *Aanm.* St. Verleden deelwoord van *buizen*, drinker. Z. *buizen* (wdb.).

GEEZE, vr. vrouw. *Aanm.* Rl. Z. *Geeze* (wdb.), verg. met Iersch, *Girsha*, jong meisje. 't Is misschien maar gelijkenis, geen verwantschap.

GEPIJP, o. geschreeuw. *Aanm.* St. Z. *pijpen*.

GEPREUTEL, o. gerucht. *Aanm.* St. Vgl. met *preutelen* (in de woordenboeken).

GETOFFEREN, ww. gebeteren. *Michiels kan 't noppe getofferen*, ik kan het niet gebeteren. *Aanm.* St. Van *Tof*, goed heeft men *toffer*, beter, gemaakt.

GETRAFFAK, o. werk. *Aanm.* St. Van *Traffakken*, werken (wdb.).

GEULE, vr. mond. *Aanm.* St. Z. *Geul* (wdb.).

GIEBE, vr. gezicht, aangezicht. *Aanm.* Rl. Vgl. met *Gijp*, oog, (wdb.), bij *Deseyn*, *Gibe*.

GRANDERIK, m. Commissaris van politie. *Aanm.* Rl. Z. *Granderik* (wdb.), en het w. bij *Deseyn*.

GRANDIG, hdw. waardig, eerwaardig; — bijw. veel. — *Grandige bol*, pastoor, burgemeester; — *grandige dieperik*, hel; — *grandige lichtेरik*, zondag; — *grandige pere*, God, Onze-Vader (pater-

- noster). *Aanm.* St. Z. *Grandig* (wdb.). Z. *Grannig*, *grandig*, bij Ave-Lallemant, wiens etymologische gissing verkeerd is.
- GRANEELE, ww. huilen, schreeuwen. *De bink graveelde lijk ne piep*, de vent hilde als een kind. *Aanm.* St.
- GRENGE, vr. schuur. *Aanm.* St. Z. *grens*.
- GRENS, vr. schuur. *In de grens luimen*, in de schuur slapen. *Aanm.* Rl. Z. *granze* (wdb.), hier *Grenge*, fr. *Grange*.
- GRAVEELEN, ww. kraaien, kakelen. *De schroffer graveelt* (*graviëll*), de haan kraait; *de schroffen graveelen*, de hennen kakelen. *Aanm.* St. vrg. *graveelen*.
- GROEI, m. jongen, gezel. *De kieuwigste groeien uchen in den dieperik*, de beste gezellen liggen in het graf. *Aanm.* St. In verband met *groeien*? Z. *Grontze* (wdb.).
- GROEIKEN, o. jongetje. *Aanm.* St. Z. *groe* hier.
- GROM, o. kind. *Aanm.* Rl. Z. *Grontse* (wdb.) en *Grommen* (Deseyn). *Grontse* zou dus wel een verkleinwoord kunnen zijn?
- GROMKE, o. kindje. *Aanm.* Rl. Z. *Grom* hier.

H

- HALLUNKER, m. Hollander. *Aanm.* St. Verhaspelde naam.
- HEPPELEN, ww. dansen, springen. *Aanm.* St. Z. *Huppelen* (wdb.).
- HOEFT, m. brood. *Bet moir sjaf en zwerten hoeft*, eet maar pap en zwart brood. *Aanm.* St. In ons wdb. onz., volgens Staes mann.
- HOEFTEFLIKKER, m. bakker. *Aanm.* St. Eig. *broodmaker*. Z. hier *Bataar*.
- HOEFTEKEETE, vr. schapraai. *Tippelt noir d'hoeftekeete*, gaat naar de schapraai. *Aanm.* St. Eig. *broodhuis*.
- HOOIRIK, m. hooischelf. *Aanm.* St. Van *hooi* met den eigenaardigen uitgang *rik*.
- HIEUR«, m. pijp. *Lopt den bol zijnen hieurn smessen*, laat den meester zijne pijp rooken. *Aanm.* St. Voor *hoorn*, *horen*, Z. dit (wdb.).
- HOUTERIK, m. bosch. *Voort ! den houterik in ! Voort ! het bosch in !* *Aanm.*, St. Van hout met den uitgang *rik*.
- HOUTERIKSKE, o. tak. *De vliegerikken heppelen pierig in de houte-*

rikskes, de vogelen springen vroolijk in de takken. *Aanm.* St. Z. *Houterik*.

HUIVEN, m. hond. *Aanm.* St. Z. *Uiven* (wdb.).

I

JÈS, m. gat. *Aanm.* Oud vr. Is eig. geen bargoensch; verdraaiing van *aars*.

J

JALEN, ww. gaan. *Ik jaal de bie*, ik ga weg. *Aanm.* Rl. Z. *Debiejalen* (wdb.).

JANNIG, hdw. boos, razend. *We meugen nie jannig modeeren*, we mogen niet boos zijn. *Aanm.* St. Z. *Jannig* (wdb.).

JAP, m. 1° beet. *Van nen jap en molde noppe*, van een beet en sterft ge niet. — 2° Gelegenheid. *We moizen (mazen) den jap*, we hebben de gelegenheid. *Aanm.* St. 1° verg. met *hap*.

JAPPEN, ww. bijten. *Die koesmosse heet in michels fiëmen gejapt*, dat duivels wijf heeft in mijne handen gebeten. *Aanm.* St. Z. hier *jap*.

JOK, m. kaas. *Aanm.* St. In ons wdb. is het geslacht niet opgegeven; bij St. blijkt het mannelijk te zijn.

JETST, eenig. *Jetste plafonkers*, eenige plaketten. *Aanm.* St.

K

KAJOELSJE, vr. brak. *Aanm.* Z. *Kazjoelsje* (wdb.).

KAITSCH, o. *Het Kaitsch*, het Fransch, ook Frankrijk. *Aanm.* St. Z. Brabisch. St. schrijft : *het Kaits*.

KANTEREN, ww. zingen. *Aanm.* Rl. Lat. *Cantare*. Z. Deseyn.

KANTIG, hdw. Behalve de beteekenissen in ons wdb. opgegeven, heeft St. nog die van : plezierig, spoedig, gerust, dapper; veel, dikwijls, seffens.

KANTIGHEID, vr. geluk. *Aanm.* St. Z. de hooger opgegeven jaarschriften.

KARE, hdw. duur. *De foezelkes modeeren te kare*, de druppeltjes zijn te duur. *Aanm.* St. Lat. *Carus*, waarvan Fr. *cher*.

- KASSE, vr. pachthoeve. *Noir de kasse fokken*, naar de pachthoeve gaan. *Aanm.* St. Hij schrijft *kosse*. Z. *kasse* (wdb.).
- KAVAILSJE, vr. paard. *Aanm.* St. Z. *Kavalszje*, paard (wdb.).
- KEERTIG, telw. veertig. *Aanm.* St. De telwoorden beginnen met k : *kacht*, *kes*, *kegen*, enz. acht, zes, negen.
- KEETEGETRAFFAK, o. huiswerk. *Aanm.* St. van *Keete*, huis, en *getraffak*, werk.
- KEETEKOEI, vr. huisgezin. *Aanm.* St. van *Keete*, huis, en *koei*, hoop, bende.
- KEGEN, telw. negen. *De monterik wijst kegen loeters*, het horloge wijst negen uren. *Aanm.* St. Keertig (hier) kacht (wdb.).
- KELF, telw. elf. *Aanm.* St. Z. *Kacht* (wdb.).
- KES, telw. zes, *Aanm.* St.
- KERMOELSJE, vr. kermis, feest. *Aanm.* St. Z. *Karmoelsje* (wdb.).
- KERTIG, telw. dertig. *Aanm.* St. Z. *Kacht* (wdb.).
- KIEN, telw. tien. *Kien antjes*, tien jaren. *Aanm.* St. Z. *Kacht* (wdb.).
- KIETE, vr. *Keete*, huis. *Aanm.* Oud vr. Z. *Keete* (wdb.).
- KIEUWIG, Z. *Kiwig*.
- KIEUWERIK, m. Z. *Kiwerik*.
- KIK, hdw. dood. *Modeerd die geeze kik?* Is die meid dood? *Aanm.* St. Z. *Kichen* (wdb.) hier *Kikken*. Verg. met *Kiksdood* en *Morsdood*, twee taulologieën?
- KIKKEN, ww. dooden. *Aanm.* St. Z. *Kik*, hdw.
- KIKKEBULST, m. sterfbed, doodbed. *Op zijn kikkebulst kuchen*, op zijn sterfbed liggen. *Aanm.* St. *Kikken* en *Bulst* (wdb.).
- KINTIG, telw. twintig. *We zullen hem in kintig peezen (piëzen) vliemen*, we zullen hem in twintig stukken snijden. *Aanm.* St. Z. *Kacht* (wdb.).
- KIWERIK, m. kameraad. *Aanm.* St. Z. *Kiwerik* (wdb.). Men zou beter *Kieuwerik*, *Kieuwig* schrijven.
- KIWIG, lidw. Behalve de beteekenissen in ons wdb. heeft Staes nog die van : aardig, blij, braaf, gelukkig, tevreden. — *Kiwig sjoeren*, gaarne zien. — Maast kiwig, vaarwel, eig. zij gelukkig. *Aanm.* St. schrijft *Kiewig*; *Kieuwig* is misschien verkieslijk.
- KLAKPILLE, vr. geest. *De klakpille van het link*, de geest van het kwaad. *Aanm.* St.

- KLEIREN, m. wijn. *Alle lichterikken kleiren beuzen, alle dagen wijn drinken. Aanm. St. De Engelschen heeten al de roode wijnen, vooral de Bordeauxwijnen, Claret. „Klaeret, Klaeret-wijn, Vinum heluolum, Vinum subrubeum, rubellum, vulgo clarum sive clareotum gal. vin clairet : ital. chiarello : vin claro.”* Kil.
- KLEITEN, ww. verliezen. *Wij kleiten den kieuwigsten knul van geheel de koei, wij verliezen den besten gezel van heel de bende. Aanm. St.*
- KLEP, m. pot. *Aanm. Rl. Z. Klip (wdb.).*
- KLEUN, slaag, rammeling, *Kleun stikken, slaag geven. Aanm. Rl. St. Z. Kleun (wdb.).*
- KLEUNDERIK, m. stok. *Aanm. Van Kleunen, slaan, en rik.*
- KLIP, m. flesch. *Michels za de klip nekken, ik zal de flesch nemen. Aanm. St. Z. Klip (wdb.).*
- KLIPKEN, o. vuurpot, lollepot. *Aanm. Oud vr.*
- KLITS, hdw. Behalve de beteekenissen in ons wdb. opgegeven, vindt men bij Staes nog de volgende : kwaad, ongelukkig. 't Is het tegenovergestelde van *Kantig* en *Kieuwig* — het zijn drie veel gebruikte woorden.
- KLITSERIK, m. tegenspoed. Eig. slechterik. *Aanm. St.*
- KLONKAARD, m. glas, bel. *Ne klonkoird (klonkaard) roei, een glas bier. Ze luiarden aan de klonkaards, ze trokken aan de bellen. Aanm. St. Van Klinken met aard.*
- KNAK, vijf. *Een knak, een vijf frankstuk. Aanm. Rl. Z. Deseyn.*
- KNEUVELEN, ww. binden. *Kneuvelt hem aan die berchilsje, bind hem aan die tafel. Aanm. St. Verg. met het nederlandsch Knevelen.*
- KNOEIEN, ww. Behalve de bet. van ons wdb., nog bij Staes : Weten. *Aanm. Misschien het eng woord to know ?*
- KNUL, m. Bij Staes vindt men nog de volgende beteekenissen : man, vent, gezel, kerel, mensch. Z. het woord in ons wdb.
- KOEI, vr. bende. *Aanm. St. Z. Koei (wdb.).*
- KOES, m. duivel. mv. *Koezen, niet Koesen (Staes). Grandige(n) dieperik en koezen, hel en duivel : Aanm. Z. Koes (wdb.).*
- KOETJE, o. mes. *Aanm. Rl. Eig. Koutje, verkleinw. van Kout (z. wdb.).*

- KOUVERTE, vr. sarge. *Aanm.* St. fr. *Couverte*.
- KOSSE, vr. pachthoeve. *Aanm.* St. Z. *Kasse*, dat beter is.
- KOTTER, m. boterham. *Aanm.* Rl.
- KRAKERIK, m. noot. *Nen linken krakerik*, een harde noot. *Aanm.* St. Z. *Kraker* (wdb.); van *Kraken* met uitg. *rik*.
- KRI, m. vleesch. *Zij fretten alle lichterikken kri*, zij eten alle dagen vleesch. *Aanm.* St. Z. *Kren, Krens* (wdb.). Avé-Lallemant brengt het tot het slavische *crew = bloed*.
- KRIBBELEN, ww. schrijven. *Aanm.* St. en Rl. Komt ook in de volkstaal. Z. *Kriwelen* (wdb.) en Deseyn. „*Kriebel-krabbelen*, van slecht geschrift gezegd. De werkw. *kribbelen en krabbelen* zijn in dezelfde beteekenis bekend.” De Jager, *Versch*.
- KRIP, m. klip, d.i. pot : *Aanm.* St. Z. *Klip* (wdb.); *Klip* en *Krip* worden allebei gebruikt.
- KUCHEN, ww. De echte beteekenis is : liggen; bij Staes vindt men nog : hangen, staan, blijven.
- KUSELEN, ww. verstijven. *Van peu kuselen*, verstijven van vrees. *Aanm.* St.
- KWIKKEN, ww. tellen. *Michels lichterikken mazen gekwikt*, mijne dagen zijn geteld. *Aanm.* St.

L

- LADDERDEDOE, m. koffie. *De ladderdedoe maast veur die geezen*, de koffie is voor de vrouwen. *Aanm.* St. Op een ander plaats *poets*.
- LADDERIK, m. saus. *Ne povere ladderik van bijterik*, een arme mostaardsaus. *Aanm.* St.
- LANGELEPEL, nw. haas. *Wij ritsen debie gelijk langelepels*, wij vluchten weg als hazen. *Aanm.* St. *Iemand bij zijn lepels pakken*, iemand bij zijne ooren trekken, hoort men nog steeds in Vlaanderen. *Langelepel* wil dus zeggen *langoor* en de naam is schilderachtig.
- LANGERIK, m. tong. *Zijne langerik heet in kien antjes nen egel genosterd*, zijne tong heeft in geen tien jaar niet meer gebeden. *Aanm.* St. Komt van *lang*, met den uitgang *rik* : van *lange tongen* spreekt men nog dikwijls. Of ligt in het woord ook het fr. *langue* ?

LIBER, hdw. vrij. *De vliegerikken modeeren liber*, de vogels zijn vrij. *Aanm.* St. In het Zuiden van Oost-Vl. spreekt men van een *lyberen kiel*, een *lyber kleeed*, waarin men zich vrij kan bewegen. Moet tot het fr. *libre* gebracht worden.

LIBERIK, m. vrijheid. *Zijnen liberik verpleinen*, zijne vrijheid verliezen. *Aanm.* St. van *Liber* en *rik*.

LICHTERIK, m. Behalve de bet. dag, hemel, geeft Staes nog : schijn, morgen : *de lichterik van de blikkerinne*, de schijn van de maan; — *van den lichterik tot den doomerik*, van den morgen tot den avond; — *kieuwige lichterik!* goeden dag!

LICHTERIKS, dagelijks. *Die klitse knul tossent lichteriks*, die slechte kerel vloekt dagelijks. *Aanm.* St. Z. *lichterik*.

LIKKEREN, nw. rieken, gerieken. *De chanterikken likkeren ons*, de gendarmen gerieken ons. *Aanm.* St.

LIEPERIK, m. lepel. *Aanm.* St. Van *lappen*, *leppen*, slorpen, en *rik*. Z. *lepel*, *lip* bij Vercoullie. *Lieperik* is, even als lepel, een slorptuig.

LIJNE, vr. vrouw. *Twent dat de lijne poets flikt*, terwijl de vrouw koffie maakt. *Aanm.* St. Is veeleer een dialectwoord, dat men overal in Vlaanderen hoort; doch *lijne* is een vrouw, die traag spreekt en werkt, gemakkelijk zucht en klaagt.

LINK, hdw. slecht, kwaad, hard. *Het link*, het kwaad, het slechte. *De linke voeie*, de slechte weg. *Aanm.* St. Rl. gaf mij nog de beteekenis *leelijk*. op. Zoo zegt men nog in Vlaanderen : *leelijke hand* voor *linkerhand*, *schoon handje* voor *rechterhand*. En zullen in het laatst oordeel, de goeden niet *rechts* en de *slechten* niet *links* staan? Zie ook Deseyn. „*Link*, alles was nicht recht, richtig, in gehöriger und gesetzmässiger Ordnung ist, gefälscht, verfälscht, nachgemacht, unecht, gestohlen, verdächtig, schlecht. Avé-Lallemant, IV, 567.

LINTE, vr. lijnwaad. *Aanm.* St. Is het fr. *linge*? Juister misschien lat. *linteum*, *linteamen*, lijnwaad. In allen gevalle komt het met *lijn* tot lat. *linum*, vlas.

LOETER, m. uur. 't *Kleunt kelf loeters op monterik*, 't slaat elf uur op het horloge. *Aanm.* St. Mag men het brengen tot *luid*, middel. *luut*, Mhgd. *lut*, Nhgd. *Laut*, d.i. klank, stem?

- LOETER, hdw laat. *'t Maast te loeter*, het is te laat. *Aanm.* St. Vervorming van *laat* ?
- LOPPEN, ww. laten. *Lopt de knullen buizen en bekken*, laat de jongens drinken en eten. *Aanm.* St.
- LOENKER, m. oog, bril. *Aanm.* Rl. Zeker is het *lonker* van *lonken*. Bij Deseyn : *Lonkerik*.
- LUIREN, ww. trekken. *Zijn sjoerders openluiren*, zijne oogen open-trekken. *Aanm.* St. Verg. met *leuren* en *sleuren*, die men in de wdb. vindt.

M

- MACHOEFFEL, m. mijnheer, doktor. *Aanm.* St. Z. *Machoeffel* (wdb.)
- MALINGER, hdw, ziek. *Hij kucht malinge in zijnen bulst*, hij ligt ligt ziek in zijn bed. *Aanm.* St. 't Is het fr. woord *malingre*.
- MALUNK, m. molen. *De malunker modeert op den malunk*, de molenaar is op den molen. *Aanm.* St. Verdraaiing van molen, of het Fr. *moulin* op zijn Vlaamsch uitgesproken.
- MALUNKER, m. molenaar. *Aanm.* St. Z. *malunk*.
- MANDEEREN, ww. veranderen. *'t Is te loeter om te mandeeren*, 't is te laat om te veranderen. *Aanm.* St. Fr. *amender*, lat. *emendare* Z. 't woord (wdb.).
- MARELSJE, vr. flesch. *Dokt michels de marelsje mee snaps*, geeft mij de flesch met jenever. *Aanm.* St. Schijnt van fr. oorsprong.
- MAREILJE, vr. flesch. *Aanm.* Oud vr. Z. *Marelsje*.
- MARSERIK, m. Z. *Merserik*. *Aanm.* St.
- MENSE, vr. maand. *Alle mensen naar den treuvelzitterik fokken*, alle maanden naar den biechtstoel gaan. *Aanm.* St. Lat. *mensis*, maand.
- MERSERIK, m. gendarm. *Peu zijn van menserikken*, bang zijn van de gendarmen, *Aanm.* St.
- MICHELEN, ww. lachen. *Aanm.* St. Bij Deseyn : *Miechelen*.
- MICHELS. Het woord, zoo vaak gebruikt, komt men ook als persoonsnaam (naam van den persoon, die spreekt) tegen : *Michels zijne vliemerik*, mijn mes (Mij zijn mes), alsof men zeggen zou : *Emiel zijn mes*, voor *Emiels mes* — spreekwijs in Vlaanderen van dagelijksch gebruik. *Aanm.* St.

MOES, o. geld. *Blanke moes*, wit geld; — *foksel moes*, gouden geld. *Aanm.* Rl. Z. *Moos* (wdb.) en *Moos* (Deseyn).

MOKKE, vr. vrouw in het algemeen (dus niet altijd) : slecht vrouwspersoon. *Tovve mokke*, schoone vrouw. *Aanm.* Rl. Z. *Mokke* (wdb.).

MOLLEKLEUNDER, m. doodslager, moordenaar. *Aanm.* St. Van *Mol*, dood, en *kleunen*, slaan (wdb.). Z. *Molkleunen* bij Deseyn.

MONDEERING, vr. kleeding (verzamelwoord). *Aanm.* St.

MONDERIK, m. wereld. *Op de(n) monderik veenen (viënen)*, op de wereld komen. *Aanm.* St. Fr. *monde*, met den uitgang *rik*.

MONTERIK, m. horloge. *'t Kleunt kelf loeters op de(n) monterik*, 't slaat elf uren op het horloge. *Aanm.* St. van fr. *Montre*, met den uitg. *rik*. Z. *Monter* (wdb.).

MONTERIKKENFLIKKER, m. horlogemaker. *Aanm.* St. Van *monterik* (Z. hooger) en *flikken*, maken.

MOSKEN, vr. vrouwken, *'t Mosken smoesdaen*, 't vrouwken zweeg. *Aanm.* Z. *Mosse* (wdb.).

MOSSE, vr. meisje. *Aanm.* Oud vr. Z. *Mos* (wdb. „*Musz, Musch, Mosche, Müschel* (vgl. *Mosche* bei Adelung, III, 292, *Mosche*, und bei Schmid, S. 396, *Musch*, sowie bei Schmeller, II, 642), die Frau, Mädchen, Braut, Geliebte, Zubälterin, liederliche Dirne, Dappelschikse. *Musche* ist in die Schindersprache besonders noch die Tochter des Scharfrichters; auch werden alle formen zur Bezeichnung der weiblichen Geschlechtsteile gebraucht; wie ferner noch : *Müsche, Muschelke, Meis, Mese* (tà *mésa, múskon* Ital. *Mozza*).” Avé-Lallemant.

N

NEKKEN, ww. veel gebruikt, ww. Behalve de opgegeven beteekenissen (Z. wdb.) heeft Staes nog die van : steken, zetten, heffen, houden, brengen. In 't algemeen, iets, met zeker krachtinspanning, doen.

NICHEN, ww. stelen. *Aanm.* Oud. vr.

NIJPEN, ww. steken, wegsteken. *Doir keune men ons nie nypen*, daar kunnen wij ons niet wegsteken, verbergen. *Aanm.* St.

NOSTERIK, m. ook : paternoster. *Meken nekten hem ne(n) nosterik in de flinkers*, Moeder stak hem nen paternoster in de hand. *Aanm.* St. Z. wdb.

NOSTEREN, ww. ook : deelen. *Doir za nen noppe te nosteren bom-
melen*, daar zal niets te deelen vallen. *Aanm.* St. Z. wdb.

O

OPPERIK, m. hoop, bende. *Onzen opperik moist* (moest) *bedod*, onze bende is betooverd. *Aanm.* St. Beter *Hopperik* misschien. Z. *hoop* bij Franck en Vercoullie.

P

PAMPERIK, m. papier, brief. *Aanm.* St. Van *pampier*, nog altijd gebruikt, met den uitgang *rik*.

PANDERIK, m. hemel. *Noir de(n) panderik fokken*, naar den hemel gaan. *Aanm.* St.

PARDAF, m. koffie. *Aanm.* Oud vr.

PARFUNKEL, m. teen. *Op de parfunkels ritsen*, op de teenen loopen. *Aanm.* St.

PARLAPPER, m. regenscherm. *Aanm.* St. Er steekt iets van *paraplu* in Z. *parlaffe* (Deseyn).

PARLAPPERSJACHELEIR, m. parapluverkooper. *Aanm.* St. Z. *sja-
chelen* (wdb.).

PAS, m. koop. *Kieuwige pas*, goedkoop. *Aanm.* St. Z. *verpassen*, verkoopen(wdb.). *Passen* zou dus *koopen* beteekenen.

PASSEN, ww. Z. *pas*.

PATJEGANDER, m. rondleurder. *Aanm.* Rl. Iemand, die op wegen *en paadjes gaat*. Z. *pad* (Deseyn).

PEES, m. stuk. mv. *peezen*. *Ne(n) pees pitchoukri vliemen*, een stuk vleesch snijden. *Aanm.* St. die *piës* schrijft, dus met scherpl. *ee* Fr. *pièce*. Z. *Pies* (wdb.).

PELSJE, w. stroo. *Melis pelsje*, stroozak. *Aanm.* St. Fr. *paille*.

PEZEN, nw. stelen, nemen. *De knul peesde(n) e piëskén* (*peesken*) *sjaffer*, de jongen nam een stuksken hout. *Aanm.* St. Z. *Pezen* (wdb.).

PEZER, m. dief. *Wij modeeren pezers*, wij zijn dieven. *Aanm.* St. Z. hier *pezen*. St. schrijft *peser* met *s*.

PEZERKEETE, vr. gevang. Eig. dievenhuis. *In de pezerskeete mol-
len*, in het gevang sterven. *Aanm.* St. *pezen* en *keete* (wdb.).

- PEZERSVIEKEN, o. dievenleven. *Michels heet kantige loeters ge-
maasd in zijn pezersvieken*, ik heb vroolijke uren gehad in mijn
rooversleven.
- PIEREMENT, o. speeltuig, (orgel, accordeon, enz.) *Aanm.* Rl. Van
pieren, spelen met den uitgang *ment*. Z. Deseyn.
- PIERIG, hdw. vroolijk, plezierig. *Pierige loeten*, vroolijke uren.
Aanm. St.
- PIEREBOLLE, m. speelman. *De pierebolle heet lank genoeg op de
keete gevijld*, de speelman heeft lang genoeg op het huis gespeeld.
Aanm. St. Van *pieren*, en *bolle*, man.
- PIERIGHEID, vr. geluk, moed. 'Nen *noppe pierigheid*, geen geluk.
De grandige klitserik heet hulder pierigheid geflikt, de groote
tegenspoed heeft hunnen moed genomen. *Aanm.* St. Van *pieren*.
- PIERIGERIK, m. vermaak. *Pierigerik hèn*, vermaak hebben. *Aanm.*
St. Van *pierig*, met *rik*.
- PIJPEN, ww. blaffen — ook *huilen*. *De knul pijpt*. De jongen
schreeuwt. *Den huiven pijpt*, de hond blaft. *Aanm.* St. Z. *pijpen*
(wdb.) en *piepen* (in de woordenboeken).
- PITJOU, m. verken. *Aanm.* St. Z. *pitjau* (wdb.).
- PITJOUKRI, m. spek, verkensvleesch. *Aanm.* St. Van *pitjou*, verken,
en *kri* vleesch.
- PLAFONKER, m. plakket, zeker munt. *Aanm.* St.
- PLOEMP, m. (?), water. *Aanm.* St. In ons wdb. onz.
- PLOEMPSLINGER, m. paling. *De poveren bink droide(n) hem gelijk
ne ploempslinger*, de arme man draaide zich als een paling.
Aanm. St. Van *ploemp*, water, en *slinger*. Schilderachtige bena-
ming.
- POEN, m. volgens Staes, geld. *Aanm.* Z. Poen (wdb.) waar het
geslacht niet opgegeven is (o. of m.).
- POETS, m. koffie. *Aanm.* St. Op een andere plaats *ladderdedoe*.
- POND, o. 100 frank. *Aanm.* Rl.
- POPPELEN, ww. zieden. *Michels heuren poets poppelt al*, mijn
koffie ziet al. *Aanm.* St. Eig. *bobbelen*.
- PORTENTRUK, m. portemonnaie. *Aanm.* Rl.
- POTE, vr. slecht vrouwensch. *Aanm.* Rl. Fr. *pute*. (Z. Littré),
Lat. *puta*, jonge dochter. *Pute* had eerst geen slechte beteekenis,
Z. *Poete* bij Deseyn.

- POTEBINK, m. hoereman, slechte man. *Aanm.* Rl. Z. *Pote*.
 PRÊIT, m. priester. *Aanm.* St. Z. *Pretter* (wdb.).
 PRÊITEREI, vr. pastoriĳ. *Aanm.* St.
 PREUTELEN, ww, rammelen. *Aanm.* St. Is een dialectisch woord.
 PREUVELEN, ww. babbelen. *Aanm.* Rl. Eig. *prevelen*. Z. Deseyn.
 PRIEMERIK, m. priester. *Aanm.* Rl. Z. *Priemer* (wdb.). Z. *preemerik* (Deseyn).
 PUTTERIK, m. put. *Hij sjoert ne(n) putterik*, hij ziet een put. *Aanm.* St. Van *put* met uitg. *rik*.

R

- RIJERIK, m. paard. *Aanm.* Rl. Van *rijen*, rijden, met den uitg. *rik*.
 RITSEN, ww. Behalve de bet. in ons wdb. opgegeven, vindt men bij Staes nog die van : loopen, vluchten. *Aanm.* Z. wdb. Avé-Lallemant heeft *rutzen*, *ratzen*, *rotzen* en brengt het tot een Hebr. woord : *ruz*.
 ROEBELDEBOEBELEN, ww. donderen. *Ploempen en roebeldeboebelen*, regenen en donderen. *Aanm.* St. Klanknabootsend woord.
 ROMPERIK, m. lijf. *Ze figgelden zijnen bol van zijnen romperik*, ze sneden zijn hoofd van zijn lijf. *Aanm.* St. Van *romp* met den uitg. *rik*.
 RUFTERIK, m. zomer. *De bekkers traffakken in den didderik en den rufterik*, de boeren werken winter en zomer. *Aanm.* St. Van *ruft*, vuur, warmte (Z. wdb.) en *rik*.
 RUFTINNE, vr. schouw, schoorsteen. *Ze kuchen pitjoukri in de ruftinne*, ze hangen verkensvleesch in de schouw. *Aanm.* St. Van *ruft*, vuur, met den uitg. *inne*.
 RUFFEN, ww. branden. *Aanm.* Oud vr. Z. *Ruften* (wdb.).

S

- SCHAVEELE, vr. telloor. *Aanm.* St.
 SCHIPPES of SCHEPPES GAAN, weggaan. *Aanm.* Rl. Z. *Schibus* (wdb.).
 SCHOEPPE, ww, stelen, met korte *oe*. *Aanm.* Rl. Z. Deseyn.
 SCHOEPPE, nw. dief. *Aanm.* Rl. Z. Deseyn.

SCHOFFEN, ww. met *zich* bet. zien. *Schoft ou* (u), *knullen*, ziet jongens. *Ik schofte(n) nen egel*, ik bemerkte niets. *Michels beent mee zijn eigen sjoerders geschoft*, ik heb het met mijn eigen oogen gezien. *Aanm.* Z. *schoffen*, (wdb.). Staes gebruikt dus ook het woord zonder *zich*, voor : zien, bemerken.

SCHOFFEN, ww bedelen. *Aanm.* Rl. Vgl. met *schoft* en *schavuit* (Vercoullie), waar schrijver wijst op een *schaven*, „tafelschuimen (speciale toepassing van schavend afwrijven).” Bij De Bo : „Op den schoef gaan, komen of loopen, op schuim gaan, smarotsen, schoefelen.” En : „Schoefelen. Op eens anders kosten brassen.” Z. ook *schuyffeler* en *schuyffel-schappraeye*, Lat. *parasiticus*, bij Kil. *Schuffeleer* hebben wij, voor tafelschuimer, rond Dendermonde meermaals gehoord.

SCHOFFER, m. bedelaar. *Aanm.* Rl. Te Brussel en in andere plaatsen van Brabant hoort men nog in den mond van het volk, *schoeffe*, *schoefer* voor : onbeschaamden bedelaar, tafelschuimer.

SCHONKELEN, ww. wiegen. *Aanm.* St. Z. *Schoenkelen* (wdb.).

SCHROEPER, m. dief. *Ne schroeper modeert altijd pover*, een dief is altijd arm. *Aanm.* St. Men zegt meer *pezer*. Z. aldaar. Dus beteekent *schroepen*, stelen. Z. *Schroepen* (wdb.).

SHROFFE, vr. hen. *De schroffen graveelen*, de hennen kakelen. *Aanm.* St. Wellicht in verband met *schraven*, krabben. Het graf-schrift van Coppe de Hinne luidt in Reinaert :

„hier leghet Coppe begraven,
die so wale sonste *scraven*...”

SCHROFFER, m. haan. *Aanm.* St. Mannelijke vorm van *schroffe* (Z. aldaar).

SCHROFFEKRI, m. kiekenvleesch. *Michels maast (moist) de schof-fekri*, ik krijg kiekenvleesch. *Aanm.* St. Van *schroffe*, hen, en *kri*, vleesch. Z. deze woorden.

SCHROK, m. honger. *Aanm.* Rl. Z. *Schrok* (gierigaard, wreck), in de wdb. Z. ook *Deseyn*.

SER, hdw. droog. *Aanm.* St. Z. *Sec* (wdb.)

SIJVIS, ja. *Knullen, modeeren de anzen de bie ? Sijvis, bol*. Jongens, zijn de duiten weg (op) ? Ja, meester. *Aanm.* St. Z. *Sijne* en *sywus* (wdb.).

SIKKER, hdw. dronken. *Aanm.* Rl.

- SJACHELEN, ww. Z. *Chachelen* (wdb.). Van hier.
- SJACHELEER, m. verkooper, marchand, rondleurder.
- SJACHELING, vr. verkoop. *Aanm.* St. Deze drie woorden komen ook in de volkstaal voor; van 't Hebreeuwsch *sachar* = winst. Z. *Schacheren* in de wdb.
- SJAF, m. St. In ons wdb. o.
- SJAFFER, m. hout. *Aanm.* St. Z. *Chaver* (wdb.), dat er *mutsaard* bet., en hier *sjouwer*.
- SJASSEN, ww. jagen. *Wij wurren gesjast als jannige huivens*, wij worden verjaagd als razende honden. *Aanm.* St. Fr. *chasser*. *Sjassen* en *versjassen* bestaan ook in de volkstaal. Z. toch *versassen* bij De Bo.
- SJEUVEL, m. hoed. *Michels heet zijne(n) sjeuvel verpast*, ik heb mijnen hoed verkocht. *Aanm.* St. *cheuvel* en *jubel* (wdb.).
- SJEUVELFLIKKER, m. hoedenmaker. *Aanm.* St. Z. *Sjeuvel*, hier, en *flikken*, maken (wdb.).
- SJIEVER, m. soldaat. *Hij tippelt sjiever wurren, hij gaat soldaat worden.* *Aanm.* St.
- SJOUWER, m. mutsaard, balk. *Nekt nog ne(n) sjouwer op de(n) vuizerik*, legt nog eenen mutsaard op het vuur. *Ne sjouwer van den hoogerik*, een balk van den zolder. *Aanm.* St. Z. *sjaffer* hier.
- SJOLLEKE, o. potje, tasje. *Flikt de mosse e sjolleke fee? Maakt de vrouw een potje koffie?* *Aanm.* St.
- SLIPPEN, ww. groeten. *Hij slipten den bol*, hij groette den kapitein. *Nen trek slippen*, wegschoppen. *Michels slipt den trek aan 't bokservieken*, ik schop het rooversleven weg. — Schelen. 't *En slipten nen egel*, het scheelde niets. *Aanm.* St. *Trek*, voor slag, schop bestaat in de volkstaal. Z. De Bo.
- SMAKKERIK, m. pijp, sigaar. *Aanm.* Rl. Van *smakken* met den uitg. *rik*. Bij Deseyn, *smokkerik*.
- SMERLE, m. tabak. *Aanm.* Oud vr. Z. *smeryl* (wdb.).
- SMESSEN, ww. rooken. *Lopt den bol zijnen hoorn smerl smessen*, laat den meester zijne pijp tabak rooken. *Aanm.* St. Komt met *smakken* in verband. Hoogd. *schmatzen* en Eng. *smash*. (Z. Vercoullie bij *smak*).
- SMIBBEL, m. honger. *Aanm.* Oud. vr.
- SMIKSEL, vr. boter. *Aanm.* Rl. Z. *Smikse* (wdb.)

- SMOEZEN, ww. zwijgen. *Aanm.* St. Bij Deseyn juist het tegenovergestelde, zooveel als *preuvelen*.
- SNEKKER, m. neusdoek. *Flikt er ne(n) snekker aan*, doet er een neusdoek aan. *Aanm.* St.
- SNIEKEN, ww. weven. *Oun bol smiekt op zijnen baron*, uw man weeft op zijnen weefstoel. *Aanm.* St. Is *snokken*, naar de beweging. Op eene andere plaats *snikken*.
- SNIEKER, m. wever. *Aanm.* St. Z. *snieken*.
- SNIEKERSBOL, m. werversband. *Aanm.* St.
- SNUKKEN, ww. geven. *'k En snuk noppe nen ans veur ons vieken*. Ik geef geen duit om ons leven. *Aanm.* St.
- SNUL, hdw. dronken. *Hij modeert snul*, hij is dronken. *Aanm.* St. In Vl. hebben wij dikwijls gehoord : *snuf zijn* voor dronken zijn.
- SPLENTERBOL, m. rijkaard. *Aanm.* St. Z. splent (wdb.) en *bol* (wdb.). Eig. : geldman. Z. *Splinterbol* bij Deseyn.
- STEUN, m. stok; ook : staak, balk, kolom. *Aanm.* St. Al wat *steunt*. Z. *Steun*. (wdb.).
- STIKKEN, ww. geven. *Stik mij moes*, geef mij geld. *Aanm.* Rl. Misschien *steken*, *toesteken*. Bij Deseyn : *stuiken*.
- STROETE, vr. keel. *Aanm.* St. Z. *strot* in de wdb. In Vlaanderen hoort men nog altijd *strote*, dat middelned. is, in Brabant *stroot*.
- STREMPE, vr. kous. *Aanm.* St. Hoogd. *Strump*.

T

- TERTERIK, m. poot. *Aanm.* St. Z. *Terterik* (wdb.) en *trederik* (wdb.)
- TÊTERIK, m. hoofd, kop. *Aanm.* Rl. Fr. *tête*, met uitg. *rik*. Z. Deseyn.
- TIKKER, m. horloge. *Aanm.* Rl. Van *tikken*. Ook een gebruikte kinderterm. Deseyn, heeft *tikkerik*. Z. *Tick* bij *Avé-Lallemant*.
- TIPPELEN, ww. gaan. *Noir de ruflinne tippelen*, naar de schouw gaan. *Debie tippelen*, weggaan. *Aanm.* St. Rl. misschien wel *trippelen* met uitlating der r. Z. Deseyn.
- TJEU, m. verken. *Dook modeert nen tjeu*, Dook is een verken. *Aanm.* St. *Tjoe*, *tsoe* is de naam, welke de kinderen in Vl. aan

- het verken geven. *Den tjoe dood doen*, het varken slachten. Z. zeug bij Franck en Vercoullie, ook *zwijn*.
- TOF, hfw. goed, schoon, wel braaf, enz. 't *Modeert tof*, het is goed; — *een tôte* (uitg. als *grôve*) geeze, een schoon meisje. *Aanm.* St. Rl. Z. Theuw (wdb.). Bij Deseyn maakt men van *tof*, *toffe* en niet *tôte*. *Nen toffen being*, een heer, Z. *Tof* bij Avé-Lallemant, die het tot Hebr. *Tow* brengt.
- TOFFER, beter. *Aanm.* St. Rl.
- TOFFEREN, ww. beteren. 't *Zal wel tofferen*, het zal wel beteren. *Aanm.* St. Z. *tof*.
- TOSSENIEN, ww. vloeken, zweren. *Aanm.* St.
- TRAFFAKKEN, ww. werken. *Aanm.* St. Z. *Traffakken* (wdb.). Bij Deseyn. *Travakken*.
- TRAFFAKMOSSE, vr. werkvrouw. *De traffakmosse heet oin heel de valleize getreuveld*, de werkvrouw heeft het aan heel het dorp verteld. *Aanm.* St.
- TRAPPERIK, m. schoen, paard. *Aanm.* Rl. Van *trappen* met den uitgang *rik*. Bij Deseyn : *trap*, paard. Avé-Lallemant heeft hiervoor : *trapper*, *trappert* en *trabber*.
- TRASSER, m. bedelaar. *we ritsen langs de stranken gelijk trassers*, we loopen langs de straten gelijk bedelaars. *Aanm.* St.
- TRAVALTERIK, m. trap. *Aanm.* St.
- TREDERIK, m. kloef, *Aanm.* Oud vr. Z. *trederik* (wdb.).
- TREITER, m. aardappel. *Aanm.* Oud vr. en St.
- TREK, m. schop. *Aanm.* St. Z. *Slippen*.
- TREUVELZITTERIK, m. biechtstoel. *Aanm.* St. Van *Treuelen*, spreken, biechten, en *zitterik*, stoel.
- TREUVELEN, ww. Behalve de bet. in wdb. heeft Staes nog die van : wenschen, roepen, biechten.
- TROETEN, m. sukkelaars sul. *Povere troetens*, arme sukkelaars. *Aanm.* St. Z. *trutte* bij De Bo, en Schuermans. Een *trulleken*, in Brab. is een sukkel, een sulchtig vrouwmensch.
- TROIS, drij, drie. *Trois melissen treiters*, drij zakken aardappelen. *Aanm.* St. Fr. *trois*.
- TRUI, vr. broek. *Aanm.* St. Rl. Z. *trui* (wdb.). Durven wij hier op het Eng. *trousers* wijzen ?

V

- VALLEIZE, vr. parochie, gemeente, dorp. *Aanm.* St. Fr. *Village*.
- VERKENS, vier. *Aanm.* Rl. 't Is een teerlingspelerswoord, ook in de volkstaal gebruikt.
- VERPASSEN, ww. : verraden. *Aanm.* St.
- VERPLEINEN, ww. verliezen. *Aanm.* St. Z. Deseyn : *Verpleinen*.
- VERPLOEMPEN, ww. verdrinken. *Hij zou hem verploemt hên*, hij zou zich verdrongen hebben. *Aanm.* St. Z. *Ploemp*, water (wdb.)
- VERTOSSENEN, ww. vervloeken. *Vertossent ! Vervloekt ! Aanm.* St. Z. *Tossen*.
- VIJL, vr. stad. *Aanm.* Rl. Z. *Vijle* (wdb.).
- VIEKENSNOSTERIKSKEN, o. levensboek, geweten. *Aanm.* St. Van *vieken*, leven, en *nosteriksk*, boekje.
- VIEKEN, o. leven. *Aanm.* St.
- VIJLEN, ww. drollen, drolgoed maken. *Vijlen om den hoeft te zuipen*, drollen om het brood te winnen. Drol wordt van werk van vlas gesponnen, en dat spinnen heet men vijlen. *Aanm.* St.
- VIJLEN, ww. ook spelen. *De spierebolle vijlt op de keete*, de spelman speelt op het huis. *Aanm.* St. Men zegt nog in Vl. *hij vijlt op de viool*, en het is de beweging van den spelman, die het woord heeft doen ontstaan.
- VITTIG, rap, snel, gauw. *Vittig, kieuwerikken ! rap, vrienden ! Aanm.* St. Z. *Vit* (wdb.). Fr. *vite* met uitg. *ig*.
- VLASSEN, ww. schieten. *Iemand vlassen*, iemand neerschieten. *Aanm.* St. Staat in verband met *blazen*, Eng. *flash*. Lat. *flare*. In Vl. hoort men nog : *eenen haas doodblazen* voor : *doodschieten*. De Jager (*Verscheidenheden*, blz. 179) : „*vlassen*, blazen. Eng. *to flash*.”
- VLASSERIK, m. geweer. *Mag michels zijnen vlasserik flikken*, mag ik mijn geweer nemen. St.
- VLEKKEN, ww. drinken. *Lopt de poveren groei nog eens snaps vlekken*, laat de arme jongen nog eens snaps drinken. *Aanm.* St.
- VLIEMEN, ww. snijden. *Aanm.* St. In Vl. hoort men steeds *vliem* voor *vlijm*, doktoormes; Kil. : *vlieme*.
- VLIEMERIK, m. mes. *Aanm.* St. Z. *Vliemen*, waarvan het komt met den uitgang *rik*.

VOEI, weg, *Fokkig voei gefokt*, spoedig weg gegaan! *Aanm. St. Z. Vooie* (wdb.).

VOEIE, vr. weg, baan. *We maasden op de linke voeie*, we waren op de slechte baan. *Aanm. St. Z. Voei* hier.

VOS, m. goudstuk. *Aanm. Z. wdb.* We vinden het woord in dien zin, bij Joannes Sartorius *Adagiorum chiliades tres*, 1561, in de tweede chiliade: „*Tsijn roode vossen*”; in de editie van Schrevelius, 1656, staat: „*Roode vosschen*.”

VUISPAMPERIK, m. brandbrief. *Aanm. St. Van vuizen*, branden en *pamperik*, papier.

VUIZEN, ww. branden. *Hij heet deus keeten doen vuizen*, hij heeft twee huizen doen branden. *Aanm. St. Z. Vuister* in de wdb.: Zuid-Ned. voor vuurhaard, zegt Van Dale. Bij de Bo is *Z. veunzen*, *veuzen*, aangeglommen zijn zonder te vlammen. In 't Zuiden van Oost-Vl. (Segelsem, enz.) hoort men het ook, het beteekent er: branden zonder vlam. *De kolen veunzen onder de asschen*. — Bij Kil: „*VEYNSEN, Accendere sive accendi sanquam scintella e excussa*.” Zie *silice* bij Kil. ook: *Vuyrster* (het hooger vermeld *vuister*): *foculus, ignitabulum*.

VUIZER, m. brandstichter. *Aanm. St.*

VUIZERIK, m. vuur. *Nekt nog ne sjouwer op den vuizerik*, legt nog een mutsaard op het vuur. *Aanm. St.*

W

WIETEN, m. stuiver. *Aanm. St. Z. Wietten* (wdb.) en *Witten* (Deseyn).

WOUTEN, m. agent van politie. *De woutens zijn daar! Palme wouten*, gendarm. *Aanm. Rl. Z. Woutje* (wdb.) en *wouwtje* bij (Deseyn).

Z

ZAFTEN, m. melk, pap. *Stik mij zaften*, geef mij melk. *Aanm. Rl. Sjaf* (wdb.).

ZITTERIK, m. stoel, zetel, bank, in 't alg. iets waarop men zit. *Aanm. St. Rl. Z. Zitterik* (wdb.).

ZWERTERIK, m. koffie; ook: duivel. *Aan de zwerterik verpassen*, aan den duivel verkoopen. *Aanm. St. Van zwart, zwert*, met uitg. *rik*.

VERSCHENEN SPROKKELINGEN

Jaarboek 1969-1970, blz. 67-71

Sprokkelingen :

- I. Zele in : Beschryvinge vande Stadt ende Landt van Dendermonde door Jacobus Maestertius (1646).
- II. Liedeken tot lof der Zeelsche Patrioten en Patriotessen.
- III. De bende van „Jan De Lichte” en zijn gezel „een Zelenaar”.

Jaarboek 1970-1971, blz. 68-77

Sprokkelingen :

- IV. Zonderlinge Taal te Zele.
- V. Onze boeren verheerlijkt te Zele.
- VI. Notre-Dame-Den-Tuimelaar à Zele.

Gerard BEIRENS.

ZELE IN 1974

dinsdag 1 januari : invoering van polyethyleenzakken voor het huisvuil.

donderdag 28 februari : Jan Van Onderbergen, Langestraat is de 19.000ste inwoner.

zondag 3 maart : Viering 65-jarig bestaan van de Beenhouwersbond en huidencentrale van Zele en omliggende.

31 maart - 7 april : Lentekermis en jaarmarkt.

dinsdag 28 mei : Oprichting van de Gemeentelijke Culturele Raad.

donderdag 27 juni : Gemeenteraad : aanvraag rangschikking molen--Rosseels.

zondag 7 juli : Optocht-betoging der land- en tuinbouwersorganisaties.

dinsdag 16 juli : 10e Zeelse Feestmarkt en Worp van de gouden kloddezak.

vrijdag 3 augustus : Eerste dag van de verkoping der 280 bouwpercelen van het sociaal grondbeleid tussen Langestraat en Den dermondebaan.

zondag 25 augustus : Viering 25-jarig bestaan van de K.V.G.

6 tot 13 oktober : Oktoberkermis en jaarmarkt.

woensdag 9 oktober : 25e KAJ-KWB-wielerwedstrijd.

oktober : Kerk van Durmen ontoegankelijk en bouwvallig.

dinsdag 26 november : De eerste voorzitter van de Vlaamse Gewestraad is een geboren Zelenaar : senator Raphaël Hulpiou.

• Te Zele verblijven er 493 vreemdelingen : 312 Turken, 84 Marokkanen, 39 Nederlanders, 19 Fransen en verder 39 Syriers,

Tunesiers, Duitsers, Engelsen, Canadezen, Denen, Italianen en Koreanen.

- De lengte van de gemeentewegen bedraagt 201,433 km, staatsbanen 4,200 km en provinciebanen 5 km.

- Er zijn 3.264 personenwagens ingeschreven, 541 vrachtwagens, tractors en werkbusjes, 204 aanhangwagens, 9715 fietsen, 1004 bromfietsen en 89 moto's. Wat de personenwagens betreft is het gemiddelde bijna 1 auto op 6 inwoners.

- De indeling der bevolkingsgroepen in 1970 zag er uit als volgt:
van 0 tot 14 jaar 26,48 % of 4.921 inwoners
van 15 tot 64 jaar 62,25 % of 11.569 inwoners
65 jaar en meer 11,27 % of 2.095 inwoners
samen 18.585 inwoners

- *Beroepsbevolking tewerkgesteld per arrondissement* (volgens de gegevens der volkstelling 1970).

in arr. Dendermonde (Zelee inbegrepen)	5.225
in arr. Antwerpen	196
in arr. Mechelen	40
in arr. Brussel-hoofdstad	688
in arr. Halle-Vilvoorde	206
in arr. Aalst	35
in arr. Eeklo	23
in arr. Gent	240
in arr. Sint-Niklaas	321

Het gebruikte vervoermiddel voor de *buiten de gemeente* werkende bevolking :

openbaar vervoer	954
personeelsvervoer door werkgever	441
auto als bestuurder	568
auto als medereiziger	155
motorfiets, scooter	18
fiets en bromfiets	202
te voet	8
onbekend	5
overige, w.o. 95 logement	124
	2.475

TEWERKSTELLING

1. *Tewerkstelling in bedrijven buiten de industriezone op 31 december 1973* - bedrijven met meer dan 10 werkkrachten ⁽¹⁾

Famelaer Paul, glasgroothandel
N.V. Ebes, distributie elektriciteit
P.V.B.A. Nido, algemene ondernemingen
N.V. Retex, wasserij, chemisch reinigen
S.V. Melkerij De Rode Molen, melkontvangst en -bewerking
P.V.B.A. Telelec, grondwerken
N.V. La Zeloise, juteweaverij
N.V. Trifelt, bekleding auto's
N.V. Velda, vleeswarenfabriek
Callaert Leon, grond- en kabelwerken
De Brouwer Robert, metselwerken
De Schaepmeester Rene, leggen van kabels
Sporta De Waele, fabricatie turntoestellen
Neyt Gentil, garage en koetswerk
Rosseels Henri, boekbinderij
Rubbens E. & M., likeurstokerij
P.V.B.A. Van Hassel Confectie, confectie
De Cock Julien, openbare werken
Matrassen Star, matrassen, bedspreien
De Wilde Frans, leggen kabels
Snijkers-Hamael, grootwarenhuis
Schepens P., groothandel vlees
Koffie F. Rombouts, depot
P.V.B.A. Verkoopsh. Wauters, zelfst. kleinhandel
N.V. Remia, import en distributie voeding
N.V. Goossens Gebr. fabricage tufted tapijten
P.V.B.A. Transmar, veredeling avarygoederen
N.V. Van Laere, lompensortering
Vehent Bernard, aanneming bouwwerken
Raemdonk Julien, kabelwerken
P.V.B.A. Raemdonck Frans, leggen kabels
De Leenheer Leo, metsel en betonwerken

⁽¹⁾ Informatie gemeentebestuur.

P.V.B.A. De Groep, algemene ondernemingen
N.V. Dinamec, constructiewerkhuizen
De Schaepmeester W., grondwerken

2. *Tewerkstelling in bedrijven in de industriezone*, op 31 december 1973

Arbeiderspers S.V., uitgeven van boeken en periodieken
verkoop van kantoormeubelen en machines
Baert Gustaaf, algemene onderneming
Beauty-Tricot N.V., vervaardigen breigoederen
Bauwens N.V., vleeswarenfabriek, bewerking van hespen
Brady Europe N.V., zelfklevende materialen, etiketten
Danmag N.V., meet- en controletoeestellen voor gas en vloeistoffen
De Cuyper-Robberecht P.V.B.A., drukkerij
Deko N.V., bedrukken van weefsels
Dexter-Continental N.V., rechtlijnige kogellagers
Durano P.V.B.A., aluminium en anodisatiebedrijf
Ebes N.V., Elektriciteitsinstallatie
Elbeko P.V.A., geprefabriceerde woningen, scholen
Europ Ververijen P.V.B.A., verven van vezels
Farinos P.V.B.A., vulsels en isolatiemateriaal
Fibrilo N.V. fabricatie textiel- en plasticproducten
Glenoit Belgium N.V., kunstbont
Houthandel P.V.B.A., houthandel en -zagerij, doodskisten
Minnebo N.V., groothandel in hout
Phormium N.V., jutespinnerij en -weverij
afdeling Savicom, plasticverwerking
Silisco N.V., vervaardigen van silo's
Syncoglas N.V., produceren van afgewerkte, met glasvezel versterkte kunststoffen
Unipak P.V.B.A., vervaardigen van plasticverpakkingen
Van den Berghe P.V.B.A., continu drukwerken voor mecanografie
Van der Eecken N.V., jute- en katoenweverij-spinnerij
Wiskemann N.V., zilverbewerking
Zenith Rubber N.V., herrubberen van autobanden.

Firma's waarmede een definitief akkoord tot vestiging werd gesloten (31 december 1973)

All Plak P.V.B.A., bewerking van hout voor meubelen en bouw
Claeys R., vervoeronderneming
De Groep P.V.B.A., algemene ondernemingen
De Leenheer A., sanitaire installaties
Etec Electronics, elektrotechnische installatietechniek
Etersol N.V., vinylmuur- en vloerbekleding
Goossens Gebroeders N.V., tapijtfabriek
Hofman en Zonen P.V.B.A., vervoeronderneming
Lorly Decor, N.V., fabricage van plafondtegels
Muylaert P.V.B.A., vervaardigen van metalen rekken
Pasco N.V., plaatbewerking
Schotte & C° N.V., vervaardigen flessenstoppen en kurkwaren

TEWERKSTELLING TE ZELE (op 31 december 1973)

1. buiten de industriezone	2.016 werkkrachten
2. in de industriezone „Station”	2.200 werkkrachten
Totaal	4.216 werkkrachten

HET BEVOLKINGSCIJFER OP 31 DECEMBER 1973

A. Aanwinsten

	mannen	vrouwen
1. Opneming in het bevolkingsregister		
Belgen door geboorte	157	138
Belgen door vestiging	145	165
Vreemdelingen door geboorte	4	8
Vreemdelingen door vestiging	11	9
Verandering van register	1	2
2. Opneming in het vreemdelingen register		
Door geboorte	10	3
Door vestiging	128	64
Totalen	456	389

B. Verlies

1. Afvoering van het bevolkingsregister

Belgen door overlijden	102	89
Belgen door verhuizing	179	196
Vreemdelingen door overlijden	1	—
Vreemdelingen naar andere gemeenten	5	—

2. Afvoeringen uit het vreemdelingenregister

Door overlijden	—	—
Door verhuizing	48	13
Verandering van register	2	2
Totalen	337	300

Totaal der opnemingen	456 mannen + 389 vrouwen
Totaal der afvoeringen	337 mannen + 300 vrouwen
Verschil in meer	119 mannen + 89 vrouwen
Bevolkingscijfer op 31.12.72	9.386 mannen en 9.384 vrouwen
In meer op 31.12.73	119 mannen en 89 vrouwen
Tot. bevolking op 31.12.73	9.505 mannen en 9.473 vrouwen
= 18.978.	

E.Q.

INHOUD

	Blz.
Woord vooraf door de voorzitter	5
Overleden stichtende leden	7
Jaarverslag van de secretaris	9
De Vlaamse Kinderprenten	15
Jute-Expo - Rede door heer Gilbert Haegens	21
Historiek van „La Zéloise”	30
Historiek van de N.V. Phormium	33
Historiek van de N.V. Van der Eecken en Co	35
Vijf generaties Goossens en de jutenijverheid	37
Historiek van de Firma Coppieters	41
Historiek van de N.V. Zeelsche Weverij	43
Zelee en zijn prominenten :	
Kanunnik Prof. Dr. A. B. Van der Moeren	47
Sprokkelingen	89
Reeds verschenen sprokkelingen	131
Zelee in 1974	133